
1046

ACADEMIA ROMANA.

GRIGORIŬ URECHĬE

CONTRIBUIRI PENTRU O BIOGRAFIE A LUĬ.

DE

ION SBIERA
Membru alŭ Academieĭ Române.

EXTRASŬ DIN ANALELE ACADEMIEĬ ROMÂNE, SERIA II, TOM. V, SECȚ. II.
MEMORIĬ ȘI NOTIȚE.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ)
No. 26. — Strada Academieĭ. — No. 26.
1884.

GRIGORIU URECHIE,

CONTRIBUIRI PENTRU O BIOGRAFIĂ A LUI,

DE

ION SBIERA
profesorŭ la universitatea din Cernăuţŭ, membru Academieĭ.

I. ISVOARE

După cunoscinţa nóstră, până acum nicĭ unŭ învĕţatŭ nu s'a ocupatŭ anume şi cu deamĕruntulŭ de cronicarulŭ Grigoriŭ Urechĭe. Şi nicĭ nu este de mirare, pentru că numaĭ fórte puţine scirĭ despre dênsulŭ s'aŭ păstratŭ până la noĭ. Chiarŭ şi aceste scirĭ de totŭ lipsicióse şi neajungĕtóre, nu se află adunate la unŭ locŭ, ci suntŭ presărate icĭ colea prin diferite opurĭ.

1. Celŭ maĭ vechiŭ scriitorŭ care vorbesce, nu atâta de persóna, câtŭ maĭ vêrtosŭ de cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, este renumitulŭ *Mironŭ Costinŭ*. Acesta a îndeplinitŭ şi a continuatŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe. Elŭ ne vorbesce de dênsa fórte puţinŭ, atâta câtŭ 'ĭ este de trebuinţă spre a justifica parte îndeplinirea, parte continuarea. Despre persóna luĭ Grigoriŭ Urechĭe însă nu ne spune maĭ nimica, de şi Mironŭ Costinŭ, singurŭ dintre toţĭ scritoriĭ, arŭ fi putută face acésta cu bunŭ succesŭ, de óre-ce elŭ, în tinereţele sale, a fostŭ contimporanŭ cu partea din urmă a vieţiĭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe. Că n'a făcutŭ acésta, esplicarea o aflămŭ maĭ alesŭ în îm-

prejurarea, că tocmaĭ în juneța sa Mironŭ Costinŭ n'a petrecutŭ în patria sa, în Moldova, ci în Polonia, dimpreună cu tată-seŭ, fugitŭ de témă de Vasiliŭ Lupulŭ, domnulŭ Moldoviĭ de atuncia.

Locurile din opurile luĭ Mironŭ Costinŭ relative la Grigoriŭ Urechĭe se află a) în *Letopisițele țěreĭ Moldoviĭ*, publicate pentru întêiașĭ dată de M. Cogălnicénu, Iașĭ 1852, tom. I. pag. 4—6, 10, 24, 213—216, 229, 244, 263, 264, 284. — și b) în «*Archiva istorică a Românieĭ*» de B. Petriceĭcu-Hasdĕŭ, tom. I. part. 1. Bucurescĭ, 1865. pag. 160.

2. Alŭ douilea scriitoriŭ, în șirŭ cronologicŭ, care ne vorbesce ceva despre cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, este *Simion Dascălulŭ* decopiătoriulŭ și pe icĭ colea adăugĕtorulŭ aceste̊ cronice. Vedĭ în «Letopisițele Moldoviĭ» l. c. apendics IX. p. 55.

3. Alŭ treilea între scriitoriĭ carĭ amintescŭ de cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe și de raportulŭ eĭ către alte cronicĭ, este *Neculae Costinŭ*. Acesta, între alte scrierĭ ale sale, a desvoltatŭ maĭ pe largŭ «Cartea» tătâne-sĕŭ, a luĭ Mironŭ Costinŭ, «pentru descălecatulŭ d'intêiŭ alŭ țěriĭ Moldoviĭ și pentru némulŭ Moldovenesc», apoĭ parte a decopiatŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, adăogênd-o, parte a prelucrat'o de totŭ. Intr'acéstă scriere, și maĭ alesŭ în «Cartea pentru descălecatulŭ d'intêiŭ alŭ țěriĭ Moldoveĭ și pentru némulŭ Moldovenescŭ», Nicolae Costinŭ vorbesce și despre cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, însă într'unŭ modŭ de totŭ neesactŭ, după cumŭ vomŭ vedea la rêndulŭ sĕŭ. Vedĭ în «Letopisițele Moldoviĭ», l. c. p. 38, ș. c.

4. Alŭ patrulea scriitorŭ este principele *Dimitrie Cantemirŭ*. Acesta ne dă în opulŭ sĕŭ «Croniculŭ vechimiĭ Romano-Moldo-Vlahieĭ» Iașĭ 1835—1836, puține, dar prețióse scirĭ despre Grigoriŭ Urechĭe și cronica luĭ, însă nu tot-d'a-una esacte. Locurile maĭ însemnate relative la Grigoriŭ Urechĭe suntŭ în tomulŭ I p. 41, 101, 103, 130, 145, 149, 225—226, 348; iarŭ în tomulŭ II. p. 340, 346, 376, 400, 401.

5. *Ion Neculcea* în «precuvêntarea» sa la «Letopisițulŭ țěriĭ Moldoviĭ de la Dabija VV. până la domnia luĭ Ionŭ Mavrocordatŭ VV.» încă vorbesce de cronica luĭ Gregoriŭ Urechĭe și de raportulŭ eĭ

către alte cronicĭ. Vedĭ în «Letopisiţele Moldoviĭ, l. c, tom. II. pag. 195—196.

6. *I. Ch. Engelŭ.* Geschichte der Moldau nnd Walachey. I. Theil, Halle, 1804. pag. 68. — Elŭ n'a cunoscutŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe de câtŭ numaĭ din citatele luĭ Mironŭ Costinŭ. De aceea și dice despre dênsulŭ numaĭ atâta, că pe la anulŭ 1593, sub Aron-Vodă, a esistatŭ unŭ Urechĭe ca mare logofetŭ pôte chiarŭ acela care pe la anulŭ 1607 a căpătatŭ indigenatulŭ Polonescŭ. Acestŭ Urechĭe, dice Engel, că s'a numitŭ Nisturŭ, dar orĭ de este elŭ saŭ nu identicŭ cu Urechĭe, cronicarulŭ Moldoveĭ, acésta nu se încumétă să decidă.

7. *M. Cogălnicénu*, în «Letopisiţele ţériĭ Moldoviĭ» publicate pentru ntêia óra de dênsulŭ, în Iașĭ, 1852, în tomulŭ I, pune înaintea acestorŭ cronicĭ și o «notiţă biografică a cronicarilorŭ Moldoveĭ». Intr'acésta, la pag. X—XI, ne vorbesce și despre «Vorniculŭ Grigoriŭ Urechĭe» și despre «scrisórea luĭ intitulată «Domniĭ Moldoviĭ și viaţa lorŭ». Câte ni le spune M. Cogălnicénu aicĭ, suntŭ, în genere, deplinŭ esacte.

8. *Herbarz Polski*, Lwów. 1855, tom. II pag. 162.

9. *N. Bălcescu*, în «Magasinulŭ istoricŭ pentru Dacia», Bucurescĭ 1845, tom. I, pag. 6.

10 *Dim. Iarcu :* «Bibliografia cronologică Română», ediţiunea II. Bucurescĭ 1873 pag. VII. Tóte afirmările luĭ despre Grigoriŭ Nistur Urechĭe și cronicele scrise de dênșiĭ suntŭ deplinŭ neesacte.

11 Episcopulŭ *Melchisedecŭ* în «cronica Hușilorŭ, Bucurescĭ, 1869, pag. 93 și 102 și maĭ alesŭ în «Apendice la cronica Hușilorŭ» pg. 31, 36—39; apoĭ în «cronica Romanuluĭ», p. I. Bucurescĭ, 1874, pag. 30, 238, 240 și 246.

12. *B. Petriceĭcu-Hasdĕŭ*, în «Archiva istorică a Românieĭ» tom. III. Bucurescĭ, 1867, pag. 6—34. Aicĭ ni se vorbesce maĭ alesŭ despre isvórele, saŭ cronicele parţiale, din care 'și-a compusŭ Grigoriŭ Urechĭe cronica sa. — Apoĭ în «Columna luĭ Traianŭ» anulŭ III. No. 31 (131), pag. 274, unde se vorbesce în trécătŭ despre autorulŭ croniceĭ.

— In „Din Moldova (Hasdeu) Ian. 1862 pag 21": Urechea cronicarul contimporan c. Ieremia Movila, Luca Stroici, ...

13 *Frundescu D.* «Dicționarulŭ topograficŭ și statisticŭ alŭ României», Bucurescĭ, 1872, pag. 501.

14 *Tocilescu Gr. Gr.* «Cumŭ suntŭ publicate cronicele Române?» în «Columna luĭ Traianŭ» de B. P. Hăsdĕŭ, anulŭ VII. N. S. tom. I. Bucurescĭ, 1876, pag. 385—419.

15. *Popfiŭ Iustinŭ :* «Poesia şi Prosa». tom. I. Oradea-Mare, 1870, pag. 114 și 204.

16 *Popu V. Gr.* «Conspectŭ asupra literatureĭ române și literatorilorŭ eĭ.» tom. I. Bucurescĭ, 1875, pag. 46—47.

17 *Urice :* din 7. Ianuariŭ 1407; din 8 Mart. 1442; din 7 Maiŭ 1442; din 1 Octombre 1599; din 3 Iuliŭ 1604; din 15 Mart. 1606; din 2 Aprilŭ 1606; din 10 Mart. 1607; din 6 Iuliŭ 1610; din 19 Februariŭ 1617; din 16 Ianuariŭ 1628, și din 18 Septembre 1644, tóte acestea publicate în «Archiva istorică a Românieĭ» de B. Petriceĭcu-Hasdĕŭ, Bucurescĭ, 1865—1867, tom. I. p. 1. pag. 140—141; 74—75, 123; 46—47, 77; tom III. pag. 70—72; 74; 74; tom. I. p. 1 pag. 22—23; 13—14; 175—176; și 120 : — Uricŭ din 7123 (1615) publicatŭ în «Uricariulŭ» de T. Codrescu, tom. V. pag. 213. Urice : din 12 Maiŭ 1606; din 18 April. 1612; din 7100 (?) (1592?) și din 29 Augustŭ 1607, publicate de episcopulŭ Melchisedec în «Cronica Romanuluĭ», p. I. pag. 30 și 240, și în «Cronica Hușilorŭ» pag. 93 și 102.

II

ORIGINEA FAMILIEI URECHESCILORŬ

Familia Urechescilorŭ este una dintre cele maĭ antice familiĭ românescĭ. Vechĭătatea eĭ se cunósce și de acolo, că în cele maĭ vechĭ urice numele acesteĭ familiĭ nu este *Urechĭe*, ci *Urecle*. Sub numele de Urecle (Оурѣклѣ, Оурѣкле) întîmpinămŭ membri din acéstă familiă pe la începutulŭ secoluluĭ alŭ 15-lea, în diverse funcțiunĭ. Așa într'unŭ uric(1) din 7 Ianuariŭ 1407, Iosifŭ, mitropolitulŭ

(1) Hasdĕŭ B. P. Archiva istorică a Rom. t. I p. 1. pag. 140—141.

Moldoveĭ, însărcineză pe «jupânulŭ Petru *Urecle*, boĭariulŭ lui Alexandru Voevodŭ» ca să dea în administrarea popeĭ Domitianŭ tótă averea mişcătóre şi nemişcătóre a monastireĭ Némţuluĭ şi a Bistriţiĭ. În alte două urice de daniă, unulŭ(1) de la Ilie Vodă şi Stefan Vodă din 8 Mart. 1442, şi cela-l-altŭ(2) de la Stefanŭ Vodă din 7 Maiŭ 1442, figureză ca martuiŭ, pintre alţĭ boiarĭ, şi unŭ Oană s. Vană *Urecle*.

Din aceste urice se vede, că familia Urechĭescilorŭ esista acu la Românĭ dintr'unŭ timpŭ, cândŭ limba lorŭ nu ajunsese încă a muia pre *l*, dar cândŭ schimbase pre *au* din latinesculŭ «auricula» în *o*, şi apoĭ în *u*.

Originea familieĭ Urechĭescilorŭ, ca şi a altorŭ familiĭ străvechĭ, se perde în întunericulŭ veacurilorŭ. Între scriitoriĭ Românĭ, Demetriŭ Cantemirŭ s'a ocupatŭ multŭ cu desluşirea originiĭ familiilorŭ boerescĭ din Moldova. Elŭ a scrisŭ şi o carte în privinţa acésta sub titlulŭ : «Cartea ghenealoghieĭ némurilorŭ boerimiĭ Moldovenescĭ, şi anume latinesce : liber moldavicae nobilitatis genealogiae latino sermone conscriptus(3). Acéstă carte nu este descoperită până acumŭ. D. Cantemirŭ a maĭ întercalatŭ în opulŭ seŭ : «Descriptio Moldaviae» unŭ capitulŭ (alŭ 15-lea) : De nobilitate Moldava (4)». Într'acestŭ capitulŭ susţine D. Cantemirŭ, că boĭerimea şi nobilimea română se trage din miile de civĭ romanĭ, aduşĭ de împĕratulŭ Traĭanŭ ca colonĭ în Dacia după prefacerea acesteĭa în provinciă romană. În consemnarea vechilorŭ familiĭ boĭerescĭ, adausă într'acestŭ capitulŭ, D. Cantemirŭ pune şi familia Urechĭescilorŭ, dar neamintindŭ, ca la altele, că este de origine grecéscă, sîrbéscă, saŭ tătăréscă, dă prin acésta, a înţelege, că ea era fórte vechĭă în ţéră şi de origine romană. Şi într'adevĕrŭ! în altŭ opŭ alŭ seŭ, în «Hroniculŭ vechimiĭ Moldovlahieĭ» în «prefaţă» vorbindŭ D. Cantemirŭ despre originea Românilorŭ în genere, şi despre a

(1) B. P. Hasdĕŭ Archiva istorică a Rom. t. I. p. 1. pag. 74—75.
(2) Hasdĕŭ B. P. Archiva istorică a Rom. t. I. p. 1. pag. 123.
(3) Cantemirŭ D. Hroniculŭ R. M. V. Iaşĭ 1835 t. I. pag. LII şi LXXI.
(4) Cantemirŭ D. «Descriptio Moldaviae, Bucurescĭ, 1872, pag. 112—119.

unorŭ familiĭ românescĭ în specialŭ, ḑice (1) că *«de la Corvinĭ se trăgea Urechĭescii»*. Din contestulŭ acestuĭ citatŭ însă sémână a resulta, că D. Cantemirŭ n'a înțelesŭ aicĭ de-adreptulŭ pre Corviniĭ Românĭ, ci pe Corviniĭ din Ungaria, carĭ dăduseră acesteĭ țerĭ bravĭ ducĭ, și chĭar unŭ gloriosŭ rege, pe Mateiŭ Corvinulŭ. Se scie că aceștĭ Corvinĭ se fălĭaŭ cu descendența sa romană, și că-șĭ trăgeaŭ originea de-adreptulŭ din familia romană a Corvinilorŭ.

Corviniĭ Romanĭ eraŭ o ramură a familieĭ Valeriilorŭ. Pe la anulŭ 349 n. d. Cr. Marcus Valerius a luatŭ parte la unŭ resboiŭ în contra Galilorŭ și s'a distinsŭ ca tribunŭ militarŭ. Tradițiunea ne spune că, provocatŭ la duelŭ de unŭ uriașŭ Galŭ, Marcus Valerius a primitŭ duelulŭ și a învinsŭ pre adversarulŭ seŭ cu ajutorulŭ unuĭ corbŭ, care i s'a pusŭ pe coĭfŭ. De la acéstă întîmplare Marcus Valerius să fiă căpĕtatŭ conumele de «*Corvus*, *Corbulŭ*», iarŭ urmașiĭ luĭ de «*Corvinĭ* (2)». Din acéstă familiă este renumitŭ pe la anulŭ 31 n. d. Cr., ca oratorŭ, unŭ Marcus Valerius Massala Corvinus (3).

Că familia romană a Corvinilorŭ a venitŭ în Dacia, că s'a păstratŭ aicea în decurgerea timpurilorŭ, și că a datŭ apoĭ Ungarieĭ maĭ mulțĭ bărbațĭ fórte însemnațĭ, între carĭ ceĭ maĭ glorioșĭ aŭ fostŭ Ionŭ Corvinulŭ Huniadi și fiĭulŭ acestuĭa Mateĭŭ, rege alŭ Ungarieĭ de la 1458—1490 (4), acésta ni-o afirmă și istoriculŭ Ant. Bonfinius (5).

Nu voĭŭ ascunde aicĭ, că suntŭ mulțĭ scriitorĭ, maĭ alesŭ Maghĭarĭ și Sașĭ, carĭ négă originea Corvinilorŭ din Ungaria de la familia romană a Valeriilorŭ din ramura Corvinilorŭ (6), însă argumentele lorŭ suntŭ departe de a le putea proba afirmările.

(1) Cantemirŭ D. Hroniculŭ, Iașĭ, 1835, tom. I. pag. 41.

(2) Drumann W. Geschichte Roms. 5 Th. Konigsberg 1841. pag. 409. — Livius, VII. 26; VIII. 16; — Florus, I. 19; — Gellius, IX. 11.

(3) Drumann W. l. c. I. Th. pag. 472, 481; II Th. 142, 150, 151.

(4) Kaprinai Steph. Hungaria diplomatica temporibus Mathiae. p. I. et II. Vinbobonæ 1767—1771, pag. 336 ș. c.

(5) Bonfinius Ant. Rerum Hungaricarum decades libris XLV comprehensæ. edit. VII. Lipsiae 1771 pag. 432—433 și 526—531.

(6) Conf. Benkö Ios. Transilvania. p. I. edit. 2. Claudiopoli. 1834, pag. 177—182 și 559—571.

De și D. Cantemirŭ ne spune, că Urechĭescii se trăgiaŭ din Corvinĭ, totuși scapă din vedere a ne arĕta și modulŭ cum se consângenia familia Urechĭescilorŭ cu familia Corvinilorŭ din Ungaria. Asemenea nu ne preciséză nicĭ timpulŭ când, nicĭ loculŭ pe unde aŭ venitŭ Urechĭescii din Ungaria în Moldova. Cum-că eĭ n'aŭ venitŭ nicĭ de-adreptulŭ din Transilvania, nicĭ pe timpulŭ regeluĭ Mateiŭ Corvinulŭ, acésta resultă parte din considerarea, că Corviniĭ Ungarieĭ, cu moșiile sale, nu eraŭ vecinĭ cu Moldova, parte iarăși de acolo că Urechĭescii eraŭ acu în Moldova pe la începutulŭ seculuĭ alŭ 15-lea, adecă înainte de înălțarea luĭ Mateiŭ Corvinulŭ pe tronulŭ Ungarieĭ și maĭ înainte de luptele luĭ cu Româniĭ Moldovenĭ.

Corviniĭ Ungarieĭ îșĭ aveaŭ moșiile familiare în partea médiḍiuală a Transilvanieĭ și spre médinópte de la Valea Hațeguluĭ. Aicea însă să-ĭ fi adusŭ Sigismund, regele Ungarieĭ de la 1387—1437, și anume din «ținuturite transalpine», adecă din Oltenia (1). Decĭ, după Bonfiniŭ, légănulŭ primitivŭ alŭ Corvinilorŭ din Ungaria să nu fiă fostŭ Transilvania médiḍiuală apusénă, ci Oltenia. Aicĭa dară, în Oltenia, trebue să căutămŭ și légănulŭ familieĭ Urechĭescilorŭ din Moldova, pentru că ea era consângénă cu Corviniĭ Ungarieĭ, după cum pretinde D. Cantemirŭ.

Cum-că afirmarea luĭ D. Cantemirŭ nu este lipsită de adevĕrŭ, credemŭ că resultă și din considerarea, că tocmaĭ în Oltenia, în légănulŭ familieĭ Corvinilorŭ, esistă maĭ multe moșiĭ carĭ pórtă numele de *Urechĭe*. D. Frundescŭ ne spune (2), că în România, Munténă, în județulŭ Mehedințĭ se află două lccatităţĭ, una cu numele *«Cotulŭ luĭ Urechie»* și alta *«Stĭubeiulŭ luĭ Urechie»*; în județulŭ Gorjŭ esistă o comună cu numele *«Urechĭescii»*, în județulŭ Doljŭ unŭ cotunŭ *«Urechĭescii»*, și în județulŭ Rîmniculŭ-Săratŭ sunt două cotune și o comună cu numele *«Urechĭescii»*. In România Moldavă întîmpinămŭ ĭarăși maĭ multe localitățĭ cu numele «Urechĭe». Așa găsimŭ în județulŭ Putneĭ două sate *«Urechĭescii de josŭ și de*

(1) Bonfinius, l. c. pag. 432—433.
(2) Frundescu D. Dicționarŭ topograficŭ și statisticŭ alŭ Românieĭ, Bucurescĭ, 1872 pag. 501.

susŭ», în judeţulŭ Némţu unŭ cotunŭ «*Urechĭenii*» şi în judeţulŭ Iaşĭ o locuinţă isolată, numită *Urechĭe.*

Şirulŭ acestorŭ localităţĭ ne arétă lămuritŭ direcţiunea ce a apucat'o familia Urechĭescilorŭ în rĕspândirea sa; că adecă a plecatŭ din marginea cea maĭ apusénă a Olteniei şi a ajunsŭ, înăintândŭ încetulŭ cu încetulŭ totŭ pe sub pólele Carpaţilorŭ, până sub muntele Ceahlăuluĭ.

Mironŭ Costinŭ (1), Ianachĭe Văcărésculŭ (2) şi B. P. Hasdeŭ (3) ne spunŭ, că Oltenia şi Valea Haţeguluĭ aŭ fostŭ légănulŭ naţiuniĭ Române. Urma dară firesce, ca totŭ de aicĭ să se fiă rĕspânditŭ maĭ departe şi familia Urechĭescilorŭ.

Decĭ, décă luămŭ în considerare, că primele şi cele maĭ nobile şi maĭ puternice coloniĭ romane aŭ tostŭ aşeḑate prin Oltenia, prin Transilvania méḑiḑiuălă apusénă şi prin Temeşana de astă-ḑĭ; décă luămŭ în băgare de sémă, că légănulŭ primitivŭ alŭ Corvinilorŭ din Ungaria a fostŭ Oltenia, şi décă privimŭ şi la localităţile cu numele de *Urechĭe* de pe sub pólele Carpaţilorŭ : apoĭ trebue să mărturisimŭ, că nu putemŭ a nu primi de întemeĭată afirmarea luĭ D. Cantemirŭ, că familia Urechĭescilorŭ se trage din Corvinĭ, şi anume : orĭ de-adreptulŭ din familia primitivă a Corvinilorŭ Romanĭ, aşeḑaţĭ prin Oltenia, după cum séměnă a resulta din *şirulŭ* localităţilorŭ cu numele Urechĭă, — orĭ din Corviniĭ Ungarieĭ. Şi într'unŭ casŭ şi în altulŭ, nu încape îndoială, că familia Urechĭescilorŭ este una din cele maĭ nobile şi maĭ vechĭ familiĭ curatŭ românescĭ.

III

URECHĬESCIĬ IN ISTORIĂ.

În documentele ce le-amŭ putută consulta până acum, amŭ aflatŭ familia Urechĭescilorŭ în Moldova figurândŭ printre boĭeriĭ ţĕriĭ pe

(1) Mironŭ Costinŭ «Letopisiţile Moldoviĭ» ediţ. I. tom. I. pag. 29 şi 31.
(2) Văcărescu I. Observaţiĭ asupra regulelorŭ.. gramaticeĭ rumânescĭ, Rîmnicŭ 1787, în cuvîntulŭ de închinare.
(4) Hasdeŭ B P. Istoria critică a Româniloru, t. I. Bucurescĭ. 1875, pag. 305 § 88.

la începutulŭ secululuĭ alŭ 15-lea, când sémĕnă să fiă jucatŭ órecare rolŭ politicŭ sub domnia luĭ Alexandru celŭ Bunŭ și a următorilorŭ seĭ fiĭ Iliașŭ și Stefanŭ (1).

În jumătatea a doua a secululuĭ alŭ 15-lea și în jumătatea dinteiŭ a secululuĭ alŭ 16-lea n'amŭ datŭ până acum de urme de familia Urechĭescilorŭ nicĭ prin urice, nicĭ prin cronicele cunoscute. Abia în jumătatea a doua a secululuĭ alŭ 16-lea, pe la finea luĭ, găsimŭ familia Urechescilorŭ eară-șĭ pe scena politică.

Insă'șĭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe ne spune. (2) că Aronŭ Vodă celŭ cumplitŭ (1591—1595) a pus pe la anulŭ 1592 pre unŭ Urechĭe Logofĕtŭ mare în loculŭ luĭ Trotușanŭ, căruĭa iĭ tăĭase capulŭ, dimpreună cu alțiĭ, învinuindu-'ĭ că sunt înțelesĭ cu capiĭ rĕscóleĭ ce Orheeniĭ și Soroceniĭ o organisaseră în contra luĭ.

Acestŭ Urechĭe, logofĕtŭ mare, a fostŭ și locoțiitorŭ domnescŭ. Aronŭ Vodă 'l-a fostŭ lăsatŭ în Iașĭ «ca să'ĭ păzéscă scaunulŭ» atuncĭa, când după detronarea sa d'inteĭŭ plecase la Constantinopole, ca să-'șĭ drégă trebile domnieĭ. Această favóre domnéscă însă n'a fostŭ în stare să corumpă inima nobilă a mareluĭ Logofĕtŭ Urechĭe și să-'lŭ atragă în partea sa. Logofĕtulŭ Urechĭe era multŭ maĭ patriotŭ, maĭ iubitorĭŭ de dreptate și maĭ cu milă pentru țéră, de câtŭ să se facă unélta unuĭ Domnŭ tiranŭ, căruĭa nu-'ĭ pĕsa de alta nimică decâtŭ numaĭ de interesele sale particulare. În prima sa domniă scurtă Aronŭ Vodă se distinsese numaĭ prin «morțĭ și rĕutățĭ și jafurĭ ce le făcea», încâtŭ din causa acésta a fostŭ și detronatŭ. Décă pungile de banĭ ale luĭ Aronŭ Vodă aŭ pututŭ astupa urechile Turcilorŭ, ca să nu audă plângerea țĕriĭ, și 'ĭ-aŭ procuratŭ din noŭ domnia, încă până a nu ajunge la Constantinopole, apoĭ onorurile și favorurile luĭ n'aŭ reușitŭ să adórmă consciința curată a mareluĭ logofĕtŭ Urechĭe, și să'lŭ facă complice la fărădelegile luĭ. Urechĭe, surprinsŭ cu înspăĭmîntare de întórcerea neașteptată a luĭ Aronŭ Vodă, s'a lepădatŭ de locoțiitoria domnéscă, a părăsitŭ în grabă Iașiĭ, a trecutŭ răpede Nistrulŭ și s'a retrasŭ în Polonia, la ceĭ-l-alțĭ

(1) Letopisițile Moldoviĭ, edit. I. pag. 206—208.
(2) Letopisițele Moldoviĭ edit. I. l. c. pag. 206.

boierĭ pribegĭ, spre a delibera împreună, cum să scape biata ţéră de tirania luĭ Aronŭ Vodă Cumplitulŭ.

Étă cum ne istorisesce însuşĭ Gregoriŭ Urechĭe în cronica sa, cap. XXXII, acéstă întîmplare :

«Atuncĭ Aronŭ Vodă a trimisŭ înainte pe Oprea Armaşulŭ să prindă pe o samă de boĭerĭ şi să apuce scaunulŭ ţĕriĭ. Că după obiceĭulŭ luĭ celŭ cumplitŭ, cumu'şĭ era învĕţatŭ, nu se apucă de alta, ci socoti câte rĕutăţĭ n'a împlinitŭ în domnia d'intêiŭ, să le împlinéscă la a doua domniă. Îndată aŭ răpeḑitŭ pe credinciosulŭ sĕŭ Oprea vel Armaşŭ cu cărţĭ şi cu isvodŭ, anume de boieriĭ câţĭ era să'ĭ omóre, să'ĭ prindă, să'ĭ ţie la închisóre, până va veni şi elŭ la scaunŭ. Décă a venitŭ de olac Oprea vel Armaşŭ, dupa învĕţătura domnu-sĕŭ, aŭ intratŭ séra în Iaşĭ, şi nicĭ la gasdă nu mérse, ci la odăile dărăbanilorŭ celorŭ Ungurescĭ în curte aŭ mersŭ, şi nóptea a venitŭ la gasda luĭ *Urechĭe* logofĕtulŭ, care îlŭ lăsase Aronŭ să păzéscă scaunulŭ, şi 'ĭa arĕtatŭ porunca domnu-sĕŭ. Iară *Urechĭe* Logofĕtulŭ, unde auḑi de numele luĭ Aronŭ, cum a dobânditŭ aşa de grabă domnia, s'a spăimêntatŭ, şi se mira cum a face să hălăduiască, să nu'ĭ maĭ fiă a se vedere cu Aronŭ Vodă. Aŭ datŭ rĕspunsŭ Opriĭ Armaşuluĭ, ḑicêndŭ : «Acestŭ lucru cu bucuriă primescŭ, şi suntŭ gata să slujescŭ domnuluĭ nostru; numaĭ să fiă cu taĭnă, să nu scie nime că aĭ venitŭ, până vomŭ oblici pe toţĭ, pre câţĭ suntŭ scrişĭ în isvodŭ, şi'ĭ vomŭ prinde, carĭ de pe unde vorŭ fi. Să nu cumva (să) smintimŭ să oblicéscă, să fugă.» Şi cu aceste cuvinte s'a înşelatŭ Oprea, şi s'a aşeḑatŭ iarŭ la odăile dărăbanilorŭ Ungurescĭ, într'acea nópte şi a doua ḑi până în séră. — Inţelegêndŭ *Urechĭe* logofĕtulŭ de venirea luĭ Aronŭ Vodă şi de porunca ce trimisese prin Oprea Armaşulŭ, nu cuteză să'lŭ aştepte în ţéră sciindŭ câtă grózǎ şi rĕutăţĭ făcuse maĭ înainte în domnia d'intêiŭ, şi cum a doua óră maĭ de mare casne se va apuca. Ce décă s'a aşeḑatŭ Oprea la odăile dărăbanilorŭ, aflândŭ *Urechĭe* vreme şi cale deschisă de a se depărtare şi de a eşire din ţéră, a învĕţatŭ pe gasda sa cine va întreba a doua ḑi de dênsulŭ, să spue că s'a dusŭ a casă, la Cărligătură. Atuncĭ şi nóptea, tótă nóptea şi ḑiua a doua ḑi tótă

ḑiua fugindŭ, a trecutŭ pe la Soroca în ţéra Leşéscă. Iarŭ a doua ḑi séra, Oprea Armaşulŭ, a mersŭ iarŭ la gasda luĭ *Urechĭe* Logofĕtulŭ să se sfătuéscă, şi nu 'l-a aflatŭ; decĭ a vĕḑutŭ că 'l-a înşelatŭ. Îndată a chiămatŭ pe alţiĭ carĭ s'aŭ întâmplatŭ acolea şi a răpeḑitŭ cu cărţĭ în tóte părţile să prinḑă marginile. Iar décă aŭ înţelesŭ că *Urechĭe* a trecutŭ Nistrulŭ şi s'a depărtatŭ, n'a maĭ avutŭ ce-ĭ face, ci s'a aşeḑatŭ de a ţinutŭ scaunulŭ până la venirea luĭ Aronŭ Vodă. Iară *Urechĭe* décă a trecutŭ Nistrulŭ, îndată a mersŭ unde era alţĭ boĭerĭ pribegĭ de aŭ aşteptatŭ sfârşitulŭ lucruluĭ.»

Acu se nasce întrebarea, care era numele de botezŭ alŭ acestuĭ *Urechĭe*, Logofĕtŭ mare subŭ Aronŭ Vodă celŭ cumplitŭ? Să ne aducemŭ aminte, că cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe ne spune, după cumŭ amŭ vĕḑutŭ maĭ susŭ, că Urechĭe, marele Logofĕtŭ de sub Aronŭ Vodă a fostŭ pribegitŭ în Polonia la cei-l-alţĭ boĭerĭ pribegĭ. Boĭerĭ pribegĭ în ţéra Leşéscă, carĭ se duseseră într'acolo dimpreună cu Petru Şchiopulŭ (25 Iuniŭ 1574 — 17 Februariŭ 1580, şi 17 Octomvre 1583—Aprilie 1591), eraŭ între alţiĭ Stroicĭŭ Logofĕtulŭ, Simionŭ Stroicĭŭ, Andreĭ Hatmanulŭ şi «Ieremia Movilă Vorniculŭ cu fratele seŭ Simionŭ Paharniculŭ, ce aŭ eşitŭ la domniă amêndouĭ maĭ tarḑiŭ (1).» La aceştia dară s'a fostŭ dusŭ şi Urechĭe Logofĕtulŭ.

Ca domnŭ în Moldova a venitŭ Ieremie Movilă cu ajutorulŭ Polonilorŭ în primă-véra saŭ în véra anuluĭ 1595. (2) Elŭ a domnitŭ până în anulŭ 1606. (3) Era lucru prea firescŭ ca Ieremie Movilă, în domnia sa, să-şĭ alégă boieriĭ curţiĭ sale dintre ómeniĭ carĭ aŭ fostŭ pribegĭ cu dênsulŭ în ţéra Leşéscă. Şi întru adevĕrŭ, uricele ce le cunóscemŭ de la Ieremie Movilă, ne arétă pintre boieriĭ ceĭ marĭ numele acelorŭ boerĭ pe carĭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe ni'ĭ amintesce ca pribegĭ în ţéra Leşéscă. Aşa întêmpinămŭ pre Lupulŭ Stroicĭŭ ca mare Logofĕtŭ, pe frate-sĕŭ Simionŭ Stroicĭŭ ca Vistiernicŭ

(1) Urechĭe Gr. în Letop. Mold. ediţ. I. t. 1. pag. 205.

(2) Mironŭ Costin în Letop. Mold. ediţ. I. t. 1. pag. 216 — Şincaiŭ G. Cronica românilorŭ, Iaşĭ 1853 t. 2 sub anulŭ 1595 pag. 260.

(3) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 3. pag. 77.

și pe Urechie ca mare Vornicŭ de țéra de josŭ. (1) În aceste urice însă Urechie este numitŭ și cu numele sĕŭ de botezŭ; elŭ se chiăma *Nistur*.

Sub numele de *Nistur* (Nistor, Nestor) Urechie, Vornicŭ de țéra de josŭ, 'lŭ întêmpinămŭ într'unŭ actŭ privatŭ din 1 Octombre 1599 (2); într'unŭ uricŭ de la Ieremie Movilă din 15 Martie 1606 (3); într'altŭ uricŭ de la Ieremia Movilă din 2 Aprilie 1606 (4); și încă într'unŭ uricŭ totŭ de la Ieremie Movilă din 12 Maiŭ 1606 (5); iarŭ sub simplulŭ nume de «Urechie, mare Vornicŭ alŭ țĕriĭ de josŭ», adecă fără numele de botezŭ *Nistur* 'lŭ găsimŭ într'unŭ uricŭ de la Ieremie Movilă din 3 Iuliŭ 1604 (6); și într'unŭ raportŭ alŭ mitropolituluĭ Anastasiu către domnŭ, din 6 Iuliŭ 1610 (7).

Acestŭ Nistur Urechie a rĕmasŭ mare Vornicŭ de țéra de josŭ și sub urmașulŭ luĭ Ieremie Movilă, adică în domnia frăține-sĕŭ a luĭ Simionŭ Movilă (Iuniŭ 1606—Iuniŭ 1607), după cumŭ ne încredințămŭ dintr'unŭ uricŭ de la acestŭ domnŭ, din 10 Martie 1607 (8). Orĭ de a rĕmasŭ Nistur Urechie mare Vornicŭ de țéra de josŭ și sub următoriĭ domnĭ din familia Movilescilorŭ, adică sub Michaiŭ Movilă (Iuniŭ 1607—Ianuariŭ 1608) și sub Constantinŭ Movilă (Ianuariŭ 1608—Iuliŭ 1612) (9), acésta nu o putemŭ sci, de óre-ce n'amŭ avutŭ la îndemână destule urice din domniele acestorŭ domnĭ, în carĭ să fiă fostŭ înscrișĭ și boieriĭ din aceste douĕ domniĭ. Este însă fórte probabilŭ, că Nistur Urechie a fostŭ printre boeriĭ ceĭ marĭ aĭ luĭ Constantin Movilă, feciorulŭ luĭ Ieremie Movilă, cacĭ Mironŭ Costinŭ ne spune (10) că, apropiindu-se Ștefanŭ Tomșa de țéră

(1) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 3. pag. 74
(2) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 1 p. 1. pag. 46—47.
(3) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 3 pag. 70—72.
(4) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 3 pag. 74.
(5) Melchisedec, cronica Romanuluĭ, Bucurescĭ, 1874 pag. 30.
(6) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 1. p. 1 pag. 77.
(7) Hasdĕŭ B. P. Archiva Ist. a Rom. tom. 1 p. 1 pag. 22—23.—Conf. Melchisedec: Cronica Hușilorŭ, Bucurescĭ, 1869 pag. 93.
(8) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 3 pag. 74.
(9) Hasdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. 3 pag. 77—78.
(10) Letopisițele Moldoveĭ, edit. I. t. 1 pag. 229.

cu domnia, «Constantin Vodă cu mumă-sa și cu frațiĭ sĕĭ aŭ purcesŭ la Leșĭ, și cu câțĭ-va din boerĭ, între carĭ era și *Nistur Urechĭe*, tatălŭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, care s'aŭ pomenitŭ că aŭ scrisŭ Letopisițulŭ țeriĭ până la Aronŭ Vodă.»

Prețiósă mărturiă! Ea ne arétă pre Nistur Urechĭe nu numaĭ ca pre unŭ boerŭ de casa luĭ Ieremie Movilă, ci și ca tată alŭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, alŭ cronicaruluĭ nostru!

Constantinŭ Movilă cerea de la Leșĭ ajutorŭ în contra luĭ Ștefanŭ Tomșa. Regele Sigismundŭ III (1587-- Aprilie 1632) nu 'ĭ-a putută da, ca tătâne-săŭ luĭ Ieremie Movilă, ajutorulŭ cerutŭ, fiindŭ încurcatŭ pe atuncĭa în rĕsbóe cu Moscaliĭ. Ștefanŭ Potoțchi însă, cumnatulŭ luĭ Constantinŭ Movilă, a strînsŭ óste de prin cetățĭ și de pe la consângeniĭ sĕĭ, și chiarŭ în contra voĭeĭ regeluĭ a purcesŭ cu Constantinŭ Vodă în Moldova. *Nistur Urechĭe*, ca bărbatŭ pățitŭ, maturŭ și înțeleptŭ, sfătuĭa pre Constantin Movilă și pe ceĭ-l-alțĭ boerĭ pribegĭ să nu mérgă în Moldova, «dicêndŭ să lase să se maĭ vechĭéscă domnia luĭ Ștefanŭ Vodă, că acumŭ fiindŭ domniă nouă, moldoveniĭ suntŭ din hire pururea la domniă lacomĭ, ce nu s'a ascultatŭ sfatulŭ luĭ Urechĭe Vorniculŭ, cumŭ maĭ multŭ în lume sfaturĭ bune la domnĭ nu se ascultă, ci apoĭ vinŭ la primejdiă și eĭ și casele lorŭ.(1)»

După nenorocita bătăliă de lângă Prutŭ, la Cornulŭ luĭ Sasŭ, Constantinŭ Movilă a fostŭ prinsŭ, și curêndŭ 'șĭ-a perdutŭ viața, iarŭ fecĭorulŭ sĕŭ Alexandru și Ștefanŭ Potoțchi aŭ fostŭ trămișĭ de Ștefanŭ Tomșa la Constantinopolĭ; ceĭ-l-alțĭ boerĭ câțĭ aŭ venitŭ cu óstea în Moldova, pe toțĭ 'ĭ-a omorîtŭ Ștefanŭ Tomșa, «numaĭ *Nistur Urechĭe* n'a vrutŭ să vină, ci a rĕmasŭ în Camenița» pe lângă dómna luĭ Ieremie Movilă.

În țéra Leșéscă a petrecutŭ Nistur Urechĭe vr'o treĭ anĭ de dile. Înțelegêndŭ însă că Moldoveniĭ nu suntŭ îndestulațĭ cu domnia luĭ Ștefanŭ Vodă Tomșa, și că boeriĭ țereĭ se rădică asupra luĭ, a îndemnatŭ pe dómna luĭ Ieremie Vodă Movilă, ca să înduplece pe gi-

(1) Mironŭ Costinŭ în Letop. Mold. edit. I. t. 1 pag. 230.

nerii sei, pe Vișnovețchi și pe Cnézulŭ Corețchi să vină cu oștĭ asupra luĭ Ștefan Tomșa, căcĭ acumŭ «domnia» nu maĭ era «nouă» și împrejurările deveniseră maĭ favorabile, prin urmare și reușita maĭ sigură.

În anulŭ 1615 a plecatŭ dómna luĭ Ieremie Movilă d'impreună cu ginerii seĭ în contra luĭ Ștefanŭ Tomșa, ca să așede în domniă pre fiulŭ seŭ celŭ maĭ micŭ, pre Bogdanŭ. La Tătărenĭ s'aŭ întêlnitŭ ambele oștĭ dușmane, și încingêndu-se la bătăliă, aŭ învinsŭ Movilescii. Audindŭ Stefanŭ Tomșa de risipa oștiĭ sale- a fugitŭ în téra Românéscă. Dómna luĭ Ieremie Movilă și fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ aŭ cuprinsŭ Iașiĭ și s'aŭ aședatŭ de domniă. Arĕtându-se bune sfaturile luĭ Nistur Urechĭe, elŭ se făcu acumŭ sufletulŭ întregiĭ domnirĭ. «Divanurile tóte era prin Nistur Urechĭe, dice Mironŭ Costinŭ (1), și s'aŭ trăgănatŭ acea domniă maĭ până la unŭ anŭ.»

Înțelegêndŭ împĕrăția turcéscă de aceste turburărĭ, a detronatŭ pe Ștefanŭ Tomșa și a datŭ domnia luĭ Radulŭ Vodă, domnulŭ țĕriĭ Românescĭ. Venindŭ acesta cu óste turcéscă asupra Leșilorŭ, le-a datŭ sfatulŭ să fugă până ce nu se apropiă Turciĭ de Iașĭ. Leșiĭ însă, semețĭ, n'aŭ ascultatŭ acestŭ sfatŭ, ci aŭ părăsitŭ Iașiĭ cândŭ óstea turcéscă era acu în apropiere. Înțelegêndŭ Turciĭ de fuga Leșilorŭ și alŭ nouluĭ pretendentŭ la tronŭ d'impreună cu toțĭ boeriĭ sĕĭ, s'aŭ luatŭ după dênșiĭ și 'ĭ-aŭ ajunsŭ la Drăcșanĭ în ținutulŭ Hârlăuluĭ. Curêndŭ aŭ spartŭ tótă óstea leșéscă, care era abia de vr'o 600 de ómenĭ, și aŭ prinsŭ viĭ pe dómna luĭ Ieremie Movilă, pe fecĭorulŭ eĭ Bogdanŭ, pe cnézulŭ Corețchi, și o samă de boerĭ. «Pe boĭerĭ pe toțĭ 'ĭ-aŭ scosŭ Radulŭ Vodă de la Schindirŭ Pașa, câțĭ era prinșĭ, dice Mironŭ Costinŭ (2), iarŭ pe dómna, pe fecĭorulŭ eĭ Bogdanŭ și pe Corețchi ĭ-a trămisŭ Schindirŭ Pașa la împĕrăția.

Nistur Urechĭe sémĕnă să fiă scăpatŭ viŭ din acéstă bătăliă și să fiă trăitŭ apoĭ retrasŭ, căcĭ într'unŭ uricŭ de la Radulŭ Vodă, datŭ în Iașĭ în 19 Februariŭ 1617 ca răspunsŭ dregătoruluĭ, șoltuzuluĭ și

(1) Letop. Mold. ediț. I. t. 1. pag. 233.
(2) Letop. Mold. ediț. 1 t. 1 pag. 234.

pârgarilorŭ din Tĕrgulŭ Frumosŭ, la tênguirea lorŭ în contra Vornicului Urechïe și a mănăstireĭ Sĕculŭ pentru încălcarea unorŭ proprietățĭ pretinse municipale, Radulŭ Vodă vorbesce despre Urechïe *«ce aŭ fostŭ Vornicŭ»*, și apoĭ 'lŭ aduce și ca martorŭ, ḑicêndŭ : «Decĭ Vorniculŭ Urechïe ḑice c'aŭ fostŭ dată acea móră și acea casă și acelŭ locŭ de odae, de Ieremie Vodă, Gugeĭ.... (apoĭ) frăține-seŭ Mogâldiĭ.... (și) Mogâldea monastireĭ Sĕculuĭ.» (1)

Din câte s'aŭ ḑisŭ maĭ susŭ se vede, că Nistur Urechïe a fostŭ «omŭ de casa luĭ Ieremie Vodă Movilă», și că adese orĭ, la nevoĭ grele, a aflatŭ asilŭ în țéra Leșéscă. Casa luĭ Ieremie Movilă era înconsângenită cu ceĭ maĭ de frunte magnațĭ aĭ Polonieĭ. Aceste împrejurărĭ ușorŭ ne esplică de ce Nistur Urechïă Vorniculŭ a primitŭ de la regatulŭ Polonieĭ indigenatulŭ la anulŭ 1607 «pentru bunele sale intențiunĭ cătră acestŭ regatŭ.» (Ureki Ian Nestor, dwornik wołoski, dla swojej ku Rzeczypospolitej polskiej przychylnosci, udarowany indygenatem r. 1607).» (2)

Nistur Urechïe a avutŭ de soție pe Mitrofana, fata luĭ Toader Iora (3). Eĭ aŭ fostŭ fórte religioșĭ. Religiositatea lorŭ se póte cunósce de acolo, că în anulŭ 1604 aŭ ziditŭ mănăstirea Sĕculuĭ, și în Augustŭ 1607, aŭ depusŭ acolo piciorulŭ sântuluĭ Ion Botezătorulŭ, aflatŭ în Constantinopole (4).

Nistur Urechïe a maĭ ziditŭ și în Iașĭ biserica sânteĭ Vinerĭ, adecă a sânteĭ Paraschive, după cum ne încredințămŭ dintr'unŭ înscrisŭ datŭ de călugăriĭ de acolo la anulŭ 1614 luĭ Mitrofanŭ, episcopuluĭ de Romanŭ, și dintr'unŭ uricŭ de la Mironŭ Vodă Bărnovschi, din 16 Ianuariŭ 1628 (5).

Cândŭ a muritŭ Nistur Urechie, acésta n'amŭ putut'o afla. Destulŭ că atâtŭ Nistur Urechïe, câtŭ și soția sa Mitrofana, suntŭ în-

(1) Hasdeŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. 1 p. 1 pag. 13—14.

(2) Herbarz Polski, Lwów, 1855, t. II. pag. 162. — Conf. Engel : Geschichte der Moldau u Walachey I. Th. pag. 68.

(3) Hsadeŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. 3. pag. 70—72.

(4) Cogălniceanu M. în Letop. Mold. ediț. I. t. I. pag. X și XXIV sub No. I.

(5) Melchisedecŭ, Chronica Romanuluĭ, Bucurescĭ, 1874 pag. 245—246; — Hasdeŭ : Archiva istor. a Rom. t. I. p. 1. pag. 175—176.

gropaţĭ în mănăstirea Sĕculuĭ, unde s'arŭ pute afla şi anulŭ morţiĭ, décă maĭ esistă pétra lorŭ mormîntală.

IV

GRIGORIŬ URECHĬE

Câţĭ fiĭ a avutŭ Nistur Urechĭe, acésta încă n'amŭ aflatŭ în isvórele ce ne-aŭ statŭ la disposiţiune. Atâta scimŭ din cronica luĭ Miron Costinŭ (1), că Nistur Urechĭe a avutŭ de fiŭ pe *Grigoriŭ Urechĭe*, care... a scrisŭ Letopiseţulŭ ţĕriĭ până la Aronŭ Vodă.

Cândŭ anume s'a născutŭ Grigoriŭ, încă nu scimŭ până acum.

Despre studiile luĭ scimŭ fórte puţinŭ, atâta câtŭ ne spune Miron Costinŭ la finea precuvîntăriĭ de la poema sa scrisă leşesce sub titululŭ : «Descrierea Moldoviĭ şi a Ţĕriĭ Românescĭ (2), adecă că Grigoriŭ Urechĭe «a învĕţatŭ literatura în scólele polonescĭ.» A învĕţa «literatura» nu însémnă a face studiĭ elementarie, ci superióre. Decĭ Grigoriŭ Urechĭe trebue să fiă avutŭ studiĭ maĭ sistematice şi maĭ înnalte de câtŭ mulţĭ din conaţionaliĭ sĕĭ contimpuranĭ. Cândŭ însă a învĕţatŭ Gregoriŭ Urechĭe literatura în şcólele polonescĭ, şi unde anume, acésta nu nĭ-o spune Mironŭ Costinŭ. Acéstă afirmare a luĭ Mironŭ Costinŭ sémănă a fi deplinŭ adevĕrată, décă considerăm că Nistur Urechĭe, tatălŭ luĭ Grigoriŭ, a petrecutŭ de multe orĭ şi timp maĭ îndelungatŭ în Polonia, şi că a primitŭ chiarŭ şi indigenatulŭ regatuluĭ leşescŭ. În rĕstimpulŭ petreceriĭ în Polonia a luĭ Nistur Urechĭe, trebue să fiă studiatŭ acolo şi fiulŭ sĕŭ Grigoriŭ Urechĭe, aşa dară, saŭ pe la finea seculuĭ alŭ 16-lea, saŭ pe la începutulŭ seculuĭ alŭ 17-lea. Acésta ne înduplică a presupune, că Grigoriŭ Urechĭe s'a născutŭ camŭ în ultimele deceniĭ ale seculuĭ al 16-le.

Cându a venitŭ Grigoriŭ Urechĭe din Polonia, în ţéră, cândŭ a începutŭ a lua parte la afacerile publice, şi ce rolŭ politicŭ a jucatŭ elŭ dintru începutŭ, încă nu ne este cunoscutŭ până acumŭ. Atâta sémănă a fi adevĕratŭ, că precum Nistur Urechĭe, aşa şi fiulŭ seŭ

(1) Letop. Mold. ediţ. I. t. I. pag. 229.
(2) Hasdĕŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. I, p. 1. pag. 160.

Grigoriŭ să fiă rĕmasŭ devotaţĭ familieĭ Movilescilorŭ. Căcĭ venindŭ întĕia óră la domniă Moise Movilă (1630—1631), fecĭorulŭ luĭ Simion Movilă, aflămŭ printre boieriĭ luĭ ca Spătariŭ pe unŭ *Urechĭe*.

Acestŭ Spătarŭ Urechĭe, după detronarea luĭ Moise Movilă, înţelegĕndŭ că a căpĕtatŭ domnia a doua óră Alexandru Iliaşŭ (1631—1632), a purcesŭ la Constantinopole împreună cu «fruntea tótă din boĭerĭ»(1), ca să mijlocéscă depărtarea de la domnia Moldoviĭ a luĭ Alesandru Iliaşŭ. Acéstă deputăţiune nu 'şĭ-a ajunsŭ scopulŭ. După multe şi diferite presiunĭ din diferite părţĭ, boĭeriĭ aŭ trebuitŭ să priméscă în fine ca Domnŭ pe Alesandru Iliaşŭ. Acesta însă, după ce s'a aşedatŭ cu domnia în Iaşĭ, n'a pututŭ uĭta pîra boierilorŭ asupra sa şi 'şĭ-a propusŭ ca să omóre pe o sémă dintre dênşiĭ, «alesŭ pe Vasile Lupulŭ Vorniculŭ, şi pe Cehanŭ Vorniculŭ, şi pe Savin Hatmanulŭ, şi pe Bohuşŭ Visterniculŭ, şi pe *Urechĭe* Spătarulŭ (2).»

Inţelegĕndŭ boĭeriĭ de propusurile luĭ Alexandru Iliaşŭ, aŭ sculatŭ ţéra asupra luĭ si asupra Grecilorŭ, carĭ eraŭ pe lângă elŭ şi ţineaŭ cu dênsulŭ, şi 'l-aŭ necesitatŭ ca să părăséscă domnia şi să purcédă îndată la Constantinopole, iar în loculŭ luĭ la domniă aŭ poftitŭ boĭeriĭ pe Barnovschi Vodă, a doua óră. (1632—Iuniŭ 1633).

Numele de botezŭ alŭ acestuĭ *Urechĭe*, Spătarŭ pe la anulŭ 1631 şi 1632, nu ni-lŭ spune Mironŭ Costinŭ în cronica sa. Urice din acestŭ rĕstimpŭ, în carĭ să figureze boĭeriĭ ţĕriĭ, încă nu am avutŭ la disposiţiune, ca să putemŭ constata numele de botezŭ alŭ acestuĭ Urechĭe Spătarulŭ. Atâta însă credemŭ, că nu póte fi îndoială, că acestŭ Urechĭe Spătarulŭ din aniĭ 1631 şi 1632, n'a fostŭ identicŭ cu Nistur Urechĭe, mare Vornicŭ de ţéra de josŭ. Acéstă neidentitate se probéză cu următórele considerărĭ :

1) Nistur Urechĭe trebuia să fiă fostŭ în etate acu pe la anulŭ 1591, cândŭ se făcuse Logofĕtŭ mare. Aşa dară, nu prea este de presupusŭ că arŭ maĭ fi fostŭ trăitŭ încă şi pe la anulŭ 1632.

2) Nisturŭ Urechĭe era *Vornicŭ mare de ţéra de josŭ* sub maĭ mulţĭ

(1) Mironŭ Costinŭ, în Letop. Mold. ediţ. I. t. I. pag. 263.
(2) Mironŭ Costin, l. c. pag 264.

domnitorĭ. Vornicia mare era în Moldova a doua treptă în boieria mare a țĕriĭ, pe cândŭ Spătăria mare era abia a șéptea treptă, după spusa luĭ Grigoriŭ Urechĭe (1), iarŭ după disa luĭ Mironŭ Costinŭ (2), a șésea treptă. Așa dar nu este de credutŭ că Nistur Urechĭe, chiarŭ de arŭ și fi fostŭ trăitŭ pe la anulŭ 1631 și 1632, arŭ fi primitŭ sub domnia luĭ Moise Movilă să ocupe în boĭeriă o treptă multŭ maĭ inferióră de câtŭ aceea, în care fusese în timpul luĭ Ieremia Movilă, moșulŭ, și în timpulŭ luĭ Simionŭ Movilă, tatălŭ luĭ Moise Movilă.

Decĭ, noĭ credemŭ că Urechĭe Spătariulŭ din ântêia domniă a luĭ Moise Movilă și din a doua a luĭ Alesandru Iliașŭ, nu este identicŭ cu Nistur Urechĭe. Dar cum se chiăma acestŭ Spătarŭ Urechĭe, vomŭ vedea îndată.

Să ne aducemŭ a minte că Urechĭe Spătarulŭ din 1631 și 1632 era menitŭ la mórte d'impreună cu Vasiliŭ Lupulŭ, cu Cehanŭ Vornicul, cu Savinŭ Hatmanulŭ și cu Buhușŭ Visterniculŭ, tocmaĭ pentru că între acești boĭerĭ era o comunitate de ideĭ și de scopurĭ. Prin urmare, între dênșiĭ trebuia să fiă esistatŭ și o amiciă personală maĭ intimă.

Dintre boĭeriĭ destinațĭ la mórte de Alesandru Iliașŭ, unulŭ a devenitŭ curêndŭ Domnŭ în Moldova. Acesta a fostŭ Vasiliŭ Lupulŭ (din primăvéra anuluĭ 1634 până în primăvéra anuluĭ 1653). Era dară lucru prea firescŭ ca elŭ, în domnia sa, să se încunjure cu deosebire de acele persóne, carĭ maĭ înainte avuseseră a suferi multe rele împreună cu dênsulŭ. Mărturisimŭ că până acum n'amŭ găsitŭ publicatŭ nicĭ unŭ uricŭ de la Vasiliŭ Lupulŭ, înainte de 1638, prin care să putemŭ constata presința Spătaruluĭ Urechĭe de maĭ înainte printre consiliariĭ luĭ. Însă, décă nu suntemŭ în stare a invoca urice domnescĭ pentru acésta, apoĭ suntemŭ în posițiune de a aduce ca mărturiă autoritatea necontestată a luĭ Mironŭ Costinŭ. Acesta, vorbindŭ despre nunta fiĭceĭ luĭ Vasiliŭ Lupulŭ cu Ragivilŭ,

(1) Letop. Mold. ediț. I. t. I. pag. 104.
(2) Hasdeŭ B. P. Archiva istor. a Rom t. I. p. 1. pag. 170.

principele Litveĭ, în anulŭ 7153 (=1645), dice(1) că «multă vreme s'a frămîntatŭ acestŭ lucru în sfatŭ, și câțĭ-va apĕra acestŭ lucru să nu fiă, alesŭ Toma Vorniculŭ și Iorgachi Visterniculŭ. . Iară Toderașcu Logofĕtulŭ și *Urechĭe Vorniculŭ* sta asupra acesteĭ nunte să se facă.»

Iată și aicĭ unŭ Urechĭe, însă totŭ fără indicarea numeluĭ de botezŭ, dară acu, pe la anulŭ 1645, nu maĭ multŭ Spătariŭ ca pe la aniĭ 1631 și 1632, ci *Vornicŭ!*

Noĭ credemŭ că Urechĭe Spătarulŭ din 1631 și 1632, și Urechĭe Vorniculŭ din 1645 este totŭ aceeașĭ persónă, numaĭ că în domnia luĭ Vasiliŭ Lupulŭ înaintase în boĭeriă, din Spătarĭŭ devenise Vornicŭ, din trépta a șéptea, saŭ a șésea se suise în trépta a doua.

Admițĕndŭ acéstă identitate în persónă, numele de botezŭ alŭ luĭ Urechĭe Spătarulŭ din 1631 și 1632, și Vorniculŭ din 1645, îlŭ aflămŭ îndată fără de nicĭ o îndoială.

Cunóscemŭ unŭ uricŭ datatŭ cu unŭ anŭ maĭ înainte de nunta fiĭceĭ celeĭ maĭ marĭ a luĭ Vasiliŭ Lupulŭ, adecă din 18 Septembre 1644(2). Prin acestŭ uricŭ «Toderașco vel Logofĕtŭ, i *Gligorie Urechĭe vel dvornic dolnei zemli* (adecă : Vornicŭ de țéra de josŭ), i Stefanŭ vel Armașŭ, i Toderașco, i Constantinŭ Cĭogolea, i Neanĭulŭ, i Crăstea Cămărarĭŭ, i Pană Caceaunŭ Staroste de negutătorĭ și alțĭ boĭerĭ mulțĭ» adeverescŭ că Statie marele Vameșŭ, a făcutŭ unŭ schimbŭ cu Alesandra, fata Foteseĭ.

Dintr'acestŭ uricŭ credemŭ că resultă fără de nicĭ o îndoială, că Urechĭe Vorniculŭ, despre care dice Mironŭ Costinŭ că era pentru nunta fiĭceĭ luĭ Vasiliŭ Lupulŭ cu Ragevilŭ, principele Litveĭ, se chĭama cu numele de botezŭ «*Gligorie*» saŭ *Grigoriŭ,* și că era Vornicŭ *de țéra de josŭ.* Prin urmare, și Urechĭe Spătarĭulŭ din 1631 și 1632, alŭ căruia nume de botezŭ îlŭ retace Mironŭ Costinŭ în cronica sa, ca și pe alŭ luĭ Urechĭe Vorniculŭ din 1645, totŭ «*Gligorie*» saŭ Grigoriŭ s'a chĭămatŭ, fiindŭ ambiĭ aceeașĭ persónă, după cumŭ amŭ arĕtatŭ maĭ susŭ.

(1) Letop. Mold. ediț. I. t. I. pag. 284.
(2) Hasdeŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. I. p. 1. pag 120.

Asemenea sperămŭ, că din câte amŭ spusŭ maĭ susŭ urmează maĭ departe, că acestŭ «Gligorie» saŭ Grigoriŭ Urechie, Vornicŭ de ţéra de josŭ, n'a fostŭ altulŭ de câtŭ numaĭ fiulŭ luĭ Nistur Urechĭă, şi prin urmare acela despre carele dice Miron Costin că «aŭ scrisŭ Leatopiseţulŭ ţĕriĭ până la Aron Vodă».

După anulŭ 1645 încoace Grigoriŭ Urechĭe n'a rĕmasŭ multŭ timpŭ Vornicŭ de ţéra de josŭ, căcĭ pe la anulŭ 7158 d. z. l. saŭ 1650 d. Cr., elŭ nu maĭ era Vornicŭ activŭ de ţéra de josŭ, ci Georgiŭ Ghica, care maĭ pe urmă a devenitŭ şi Domnŭ în Moldova (1).

De aicĭ se vede, că Grigoriŭ Urechĭă orĭ că s'a retrasŭ de bună voiă din Vornicĭă, orĭ că a muritŭ curândŭ după anulŭ 1645. Căcĭ noĭ nu putemŭ presupune, că Grigoriŭ Urechĭe *a fostŭ scosŭ* din Vornicie, pentru că spre acésta trebuia saŭ să fiă comisŭ vre-o crimă ordinară, saŭ să fiă făcutŭ ceva ce ĭ-arŭ fi perdutŭ încrederea luĭ Vasiliŭ Lupulŭ. În ambele cazurĭ, lucrulŭ fiindŭ gravŭ şi memorabilŭ, cronicarulŭ contimpuranŭ şi continuatorulŭ cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe, Miron Costin de bună sémă că arŭ fi fostŭ însemnatŭ acésta.

Miron Costin nicĭ de mórtea luĭ Grigoriŭ Urechĭe nu amintesce nimicŭ, lucru care ne face a presupune, că ea s'a întâmplatŭ în modulŭ celŭ maĭ normalŭ, fără de nicĭ unŭ sgomotŭ. Noĭ presupunemŭ maĭ departe, că Grigoriŭ Urechĭe, chiar în casulŭ când s'a retrasŭ de bună voiă din Vornicia cea mare de ţéra de josŭ, a făcut'o acésta, saŭ din causa bĕtrâneţelorŭ sale, saŭ din causa vre uneĭ bóle de care suferia, şi că curândŭ după acésta a şi muritŭ.

Mórtea luĭ Grigoriŭ Urechĭe o punemŭ între anulŭ 1645 şi 1650, una pentru că pe la anulŭ 1650 Grigoriŭ Urechĭe nu maĭ era Vornicŭ mare de ţéra de josŭ, ci George Ghica, şi alta pentru că Miron Costin nu ni amintesce nimicŭ despre dênsa în cronica sa, ceea ce de bună sémă că ar fi făcut'o, décă Grigoriŭ Urechiă arŭ fi fostŭ muritŭ după anulŭ 1650 încoace. Este cunoscutŭ din chiar mărturirea sa (2) că Miron Costin, de la anulŭ 1651 încoace a scrisŭ con-

(1) Miron Costin în Letop. Mold. edit. I. t. I pag. 295 şi 336. — Conf. Uriculŭ din 14 April 1652 din: Hasdeŭ B. P. Archiva istor. a Rom t. I. p. 2. pag. 190—191.

(2) Miron Costin în Letop. Mold. ediţ. I. t. I. pag. 295; 302; etc.

tinuarea cronicei lui Grigoriŭ Urechie nu ca mai înainte din isvóre leșescĭ și din audite de pe la bětrânĭ, ci ca marturŭ ocularŭ alŭ evenimentelorŭ. Decĭ de s'arŭ fi fostŭ întêmplatŭ mórtea unuĭ bărbatŭ atâtŭ de distinsŭ ca Grigoriŭ Urechĭe după anulŭ 1650 încóce, Miron Costin de bună sémă că n'arŭ fi fostŭ trecut'o cu tăcerea în cronica sa, ci arŭ fi fostŭ amintitŭ măcar în trécătŭ despre dênsa.

Că Miron Costin n'a sciutŭ de anulŭ morțiĭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, este lucru fórte esplicabilŭ, căcĭ înainte de anulŭ 1651 elŭ n'a petrecutŭ în Moldova, ci în Polonia, și tocmaĭ pe timpulŭ când a trebuitŭ să móră Grigoriŭ Urechĭă, Miron Costin studia la șcóla din Bar din Ucraina (1); era așa dară încă fórte tiněr. Nesciința luĭ Miron Costin atâtŭ despre anulŭ morțiĭ, câtŭ și despre scrierile luĭ Grigoriŭ Urechĭe se cunósce chiar din cuvintele, cu care începe continuarea cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe. Elŭ dice (2): «Până la cumplită a doua domniă a luĭ Aron Vodă este scrisŭ Letopisețulŭ țeriĭ Moldoveĭ de Urechĭe Vorniculŭ, începutŭ de la Dragoșŭ Vodă... Iară de la Aron Vodă scrisŭ nu se află, nicĭ de alțiĭ, nicĭ de Urechĭe Vorniculŭ, *orĭ că l'aŭ împĭedicatŭ datoria omenéscă, mórtea*, care multe lucrurĭ taiă și să se obârșéscă nu lasă, *orĭ că isvódele luĭ ce va maĭ fi scrisŭ de la Aron Vodă încóce, s'aŭ ris'pitŭ.* Decĭ de unde aŭ părăsitŭ Urechĭe, începemŭ noĭ cu ajutorulŭ luĭ Dumnedeŭ».

V.

TIMPULŬ CÂND ȘI-A SCRISŬ GRIGORIE URECHĬE CRONICA SA

a) Opiniunile de până acum.

După cunoscința nóstră, opiniunea învěțațilorŭ Românĭ de până acum este, că Gregoriŭ Urechĭe a trăitŭ în secululŭ alŭ 16-le și că 'șĭ-a scrisŭ cronica în deceniulŭ din urmă alŭ acestuĭ seculŭ.

Celŭ d'întîiŭ învěțatŭ Românŭ care s'a rostitŭ în privința acésta

(1) Miron Costin l. c. pag. 289.
(2) Miron Costin l. c. p. 215.

este *D. Cantemir*. El dice(1) că «Urechie aŭ trăitŭ și aŭ scrisŭ pre vremile luĭ Aron Vodă Tiranul, într'a căruia domniă și sfârșitulŭ istorieĭ sale face.»

Asemenea și *Niculaiŭ Bălcescu* dice (2), că «pe la sfârșitulŭ aceluĭ veacŭ (adecă al 16-le) Vorniculŭ Grigorie Urechĭe scrise cronica sa de la Dragoșŭ Vodă până la a doua domniă a luĭ Aron Vodă (1313-1593)».

Mihaiŭ Cogălniceanu, în notița biografică ce o publică (3) despre Grigoriŭ Urechĭe, este maĭ circumspectŭ, maĭ reservatŭ, nu-șĭ spune de-a dreptulŭ socotința despre timpulŭ când a trăitŭ și a scrisŭ Grigoriŭ Urechĭe cronica sa. Însă în realitate și M. Cogălniceanu este totŭ de părerea luĭ D. Cantemir și a luĭ N. Bălcescu; căcĭ el dice: «Anulŭ nicĭ alŭ nasceriĭ, nicĭ alŭ morțiĭ sale nu'lŭ cunóscemŭ, și în totŭ cursulŭ letopisețuluĭ seŭ nu-'lŭ vedemŭ pomenindu-se, dovédă orĭ-că *singurŭ s'a ferilŭ de o personală mențĭonare* «orĭ că dedatŭ cu totulŭ studiilorŭ și scrieriĭ sale, elŭ *s'a ținutŭ departe de întêmplările și trebile politice.*»

Episcopulŭ *Melchisedec* încă este de părerea predecesorilorŭ seĭ. Elŭ dice(4) ca «de la finele véculuĭ alŭ 16-le, literatura română ia unŭ sborŭ maĭ mare. Vorniculŭ Urechĭe scrie Letopisețulŭ, saŭ chronica țĕriĭ în limba română». Și maĭ la vale adauge: «*Pe la 1590, marele Vornicŭ Urechĭe a scrisŭ despre Domniĭ Moldoveĭ și viéța lorŭ.*»

Totŭ într'acestŭ înțelesŭ scrie și Popfiŭ Iustin, dicêndŭ (5): «Sosimŭ acumŭ la mormentulŭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, *cronicariŭ Moldavŭ din capĕtulŭ seculuĭ alŭ 16-le*».

D. Iarcu, în opulŭ seŭ: «Bibliografia chronologică română, saŭ catalogŭ generalŭ de cărțile române, edit. 2. Bucurescĭ, 1873 pag. VII, sub aniĭ: 1530 și 1595», măcarŭ că încurcă fórte rĕŭ lucrurile în privința autoruluĭ croniceĭ, totușĭ face pre «*Grigore Urechĭe mare cronicariŭ din capĕtulŭ seculuĭ al 16-le.*»

(1) Cantemir D. Hronicul vechimiĭ Romano-Moldovlahieĭ, Iașĭ 1835. t. I. pag. 103.
(2) Magasinulŭ istoricŭ pentru Dacia, Bucurescĭ 1845, t. I. pag. 5-6.
(3) Letop. Mold. edit. I. t. pag. X-XI.
(4) Chronica Hușilor, în apendice, pag. 31 și 36.
(5) Poesia și prosa t. I. Oradea-Mare, 1870, pag. 114 și 204.

Popu V. Gr. în opulŭ sĕŭ: «Conspectŭ asupra literatureĭ române și literatorilorŭ eĭ, Bucurescĭ, 1875, pag. 46-47,» încă adoptă, fără cercetare, părerea predecesorilorŭ sĕĭ, și maĭ alesŭ pre cea maĭ greșită a luĭ D. Iarcu. Elŭ ḑice în privința timpuluĭ scrieriĭ : «La *1595* Vorniculŭ Grigorie Urechie, de origine Moldovénŭ, *începe a scrie* maĭ cu temeiŭ, într'o limbă curată română, istoria Moldoviĭ de la Dragoșŭ (1354) până la a doŭa domniă a luĭ Aaron Vodă (1594), dândŭ prin acéstă atâtŭ de însemnată scriere o putere mare literatureĭ nóstre și punênd, așa ḑis, temelia istorieĭ Moldoveĭ de la înființarea eĭ în principatŭ.»

Tóte socotințele de maĭ susŭ suntŭ numaĭ curate afirmărĭ, fără doveḑĭ pentru sprijinirea lorŭ. Ele sémĕnă a se fi născutŭ din considerarea, că cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe n'ajunge maĭ departe de cât până la anulŭ 1594. S'a creḑutŭ așa dară, că Grigoriŭ Urechĭe de aceea n'a scrisŭ maĭ departe, pentru că n'a trăitŭ maĭ multŭ, și ast-felŭ s'a acreditatŭ opiniunea, că elŭ este scriitorŭ de la finea seculuĭ alŭ 16lea.

Dintre învĕțațiĭ străinĭ cunóscemŭ numaĭ pre R. Roesler, care se rostesce în privința timpuluĭ, când 'șĭ-a compusŭ Grigoriŭ Urechĭe cronica sa. Povestindŭ R. Roesler cu dóue treĭ cuvinte fundarea statuluĭ Moldoviĭ, ḑice (1) : «So Grigorie Urechi, der älteste (!) Chronograf der Moldau, *der im 17. Iahrhunderte schrieb*, so Miron Costin im 18. (!) Iahrhundert» (Așa Grigoriŭ Urechĭe, celŭ maĭ vechiŭ (!) cronografŭ alŭ Moldoviĭ, *care a scrisŭ în seculŭ alŭ 17*, așa Mironŭ Costinŭ în seculŭ alŭ 18lea. (!)). Afirmarea acésta R. Roesler nu o întemeiézá pe nimicŭ, ci o rostesce numaĭ pe ghicite, după cum face elŭ adese-orĭ în opulŭ sĕŭ citatŭ. Cu astă dată însă a nimeritŭ adevĕrulŭ în parte în aceea ce privesce pe Gregoriŭ Urechĭe, nu însă și în ceea ce privesce pre Mironŭ Continŭ, căcĭ acesta n'a trăitŭ în seculŭ alŭ 18lea, ci în alŭ 17lea. Despre acesta se scie că a fostŭ omorîtŭ în Romanŭ în Decembre 1691. (2)

(1) Roesler R. Romänische Studien. Leipzig, 1871. pg. 316, conf. pg. 274.
(2) Niculaiŭ Costinŭ în Letop Mold. dit. I. t. 2. pg. 43.

b) Opiniunea nóstră

Spre a rěspunde cu temeiŭ și convingere la întrebarea : când a scrisŭ Grigoriŭ Urechĭe cronica sa? ne vomŭ ţiné strînsŭ de însășĭ cronica luĭ, de mărturisirile ce le face elŭ într'ênsa.

In cap 29 vorbesce Grigoriŭ Urechĭe despre domnia luĭ Iancu Vodă Sasulŭ (februariŭ 1580—1583), și apoĭ dice (1) între altele : «Multe lucrurĭ spurcate făcea Iancu Vodă în domnia sa..... Acestea tóte neputêndŭ suferi boĭeriĭ, maĭ vîrtosŭ Movilesciĭ, Vlădica Gheorghie, Ieremie Vorniculŭ, *care maĭ târdiŭ a fostu și Domnŭ*, și fratesĕŭ Simionŭ Paharniculŭ, și Hatmanulŭ Balica, s'aŭ sfătuitŭ în taĭnă ca să pribegéscă.»

Din aceste cuvinte resultă fără de nicĭ o îndoĭală, că Grigoriŭ Urechĭe 'șĭ-a compusŭ cronica abia *după ce Ieremie Movilă a devenitŭ Domnŭ în Moldova*, căcĭ numaĭ într'acestŭ casŭ puté dice cu dreptŭ cuvêntŭ despre Vorniculŭ Ieremie Movilă, că *«maĭ târdiŭ aŭ fostŭ și Domnŭ»*. Domnŭ a devenitŭ Ieremia Movilă în Moldova in primăvéra saŭ în véra anuluĭ 1595 și a domnitŭ până 'n Iuniŭ 1606. (2) In pasagĭulŭ citatŭ, Grigoriŭ Urechĭe vorbesce și despre fratele luĭ Ieremie Movilă, despre Paharniculŭ Simionŭ Movilă, fără însă de a adauge ca și la celŭ d'întâiŭ, că și acesta s'a făcutŭ maĭ târdiŭ Domnŭ în Moldova. Decĭ, din pasagiulŭ acesta, *singurŭ,* arŭ urma că Grigoriŭ Urechĭe șĭ-a scrisŭ cronica după Septembre 1595 și înainte de Iuniŭ 1606, căcĭ în acestŭ din urmă anŭ Simionŭ Movilă s'a făcutŭ Domnŭ în Moldova. In realitate însă nu este așa. Ceva maĭ la vale, în cap 30 alŭ cronicei sale, Grigoriŭ Urechĭe descrie cele petrecute în domnia a dóua a luĭ Petru Șchĭopulŭ (1583—1591), și apoĭ dice (3), că Petru Șchĭopulŭ «s'a rădicatŭ cu fruntea boĭerilorŭ.... între carĭ era.... Ieremie Movilă Vorniculŭ, cu frate-sĕŭ Si-

(1) Letop. Mold. edit. I. t. I. pag. 201—202.

(2) Mironŭ Costinŭ în Letop Mold. I. c. 216; — Șincaiŭ G. Hronica Românilorŭ, sub anulŭ 1595; — Hasdĕŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t 3, pg. 77.

(3) Letop. Mold. edit. I. t. I. pg. 205.

mionŭ Paharniculŭ, *ce aŭ eşitŭ la domniă* **amêndoĭ** *maĭ târḑiŭ....* și aŭ trecutŭ prin Țéra Leșéscă în Țéra Nemțéscă.»

Acestŭ pasagiŭ îndeplinesce înțelesulŭ celuĭ de maĭ susŭ, și face neposibilă conclusiunea ce s'arŭ fi pututŭ face cu multŭ temeiŭ în virtutea pasagĭulnĭ de maĭ înainte, că adică Grigoriŭ Urechĭe să-șĭ fiă scrisŭ cronica sa înainte de a deveni Domnŭ «Paharniculŭ Simionŭ Movilă», adecă înainte de Iuniŭ 1606.

Din pasagĭulŭ din urmă ne convingemŭ că Grigoriŭ Urechĭe șĭ-a scrisŭ cronica sa chiarŭ după domnia luĭ Ieremie Movilă, și anume după ce a fostŭ devenitŭ Domnŭ în Moldova Simionŭ Movilă. Simionŭ Movilă s'a făcutŭ Domnŭ în Ĭuniŭ 1606, și a domnitŭ până 'n Iuniŭ 1607. (1) Decĭ, Grigoriŭ Urechĭe trebue să-șĭ fiă compusŭ cronica după Iuniŭ 1606. Dară când anume, încă totŭ nu scimŭ din pasagele de maĭ susŭ. Să ascultămŭ dară maĭ departe mărturisirile luĭ Grigoriŭ Urechĭe, căcĭ ele ne vorŭ arĕta și maĭ precisŭ timpulŭ compusuluĭ croniceĭ!

În «Predoslovia» croniceĭ sale, despre care afirmă cu puternice argumente B. P. Hasdĕŭ, (2) că a fostŭ scrisă maĭ înainte de contestulŭ croniceĭ, Grigoriŭ Urechĭe ne spune următórele (3): «Eŭ *Grigorie Urechĭe, care* din mila luĭ Dumneḑeŭ și al (!) Domnuluĭ meŭ **amŭ fostŭ Vornicŭ Mare**, cu multă nevoință amŭ cetitŭ cărțile și isvódele și ale nóstre, și celorŭ (!) străine, și amŭ aflatŭ capŭ și începĕtură moșilorŭ, de unde aŭ isvorîtŭ în țéră, și s'aŭ înmulțitŭ și s'aŭ lățitŭ.»

Din acéstă mărturisire urméză fórte lămuritŭ, că Grigoriŭ Urechĭe șĭ-a scrisŭ «Predoslovia», prin urmare contestulŭ croniceĭ sale, abĭa după ce «*a fostŭ Vornicŭ mare.*» După cum amŭ demonstratŭ maĭ susŭ, pe la anulŭ 1644 și 1645 Grigoriŭ Urechĭe era încă în activitate ca Vornicŭ mare de țéra de josŭ. Urméză dară, că elŭ abĭa după anulŭ 1645, după ce s'a fostŭ retrasŭ din vornicĭă, șĭ-a scrisŭ cronica, căcĭ numaĭ atuncĭ puté ḑice cu dreptŭ cuvêntŭ despre sine:

(1) Hasdĕŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. 3. pg. 77.
(2) Hasdĕŭ, l. c. t. 3. pg. 25. — Conf. Mironŭ Costinŭ în Letop. Mold. t. I. pg. 323.
(3) Letop. Mold. edit. I. t. I. pg. 95.

«Eŭ care *amŭ fostŭ* Vornicŭ mare». Decĭ, după socotinţa nóstră, Grigoriŭ trebue să-şĭ fiă compusŭ cronica sa nu maĭ înainte de anulŭ 1645, căcĭ întru acesta încă figuréză ca Vornicŭ *activŭ* de ţera de josŭ, dară nicĭ maĭ târḑiŭ de anulŭ 1650, căcĭ după acestŭ anŭ Grigoriŭ Urechĭe séměnă a nu maĭ fi fostŭ cu trupulŭ printre ceĭ viĭ, după cum ne-amŭ încercatŭ să probămŭ maĭ susŭ.

Sperămŭ a fi demonstratŭ în cele precedente, în modŭ necontestabilŭ, că în nicĭ unŭ casŭ Grigoriŭ Urechĭe nu póte fi privitŭ ca scriitorŭ de pe la finea seculuĭ alŭ 16^{lea}, după cum aŭ credutŭ până acumŭ învěţaţiĭ românĭ, ci de pe la midloculŭ secoluluĭ alŭ 17^{lea}, şi anume dintre aniĭ 1645 şi 1650.

VI.

ESTE GRIGORIŬ URECHĬE AUTORULŬ ADEVĚRATŬ ALŬ CRONICEĬ PUBLICATE SUB NUMELE SĚU?

Acéstă întrebare n'amŭ fi pus'o nicĭ când, décă în timpulŭ maĭ noŭ nu s'arŭ fi ivitŭ scriitorĭ carĭ să afirme contrariulŭ.

Celŭ d'întêiŭ care a aruncatŭ în publiculŭ învěţaţilorŭ o umbră de îndoĭală asupra autorieĭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, este eruditulŭ nostru polihistorŭ B. P. Hasděŭ. Acestŭ învěţatŭ publicândŭ unŭ uricŭ de la Ion Vodă celŭ cumplitŭ din 9 Augustŭ 1572, în care figuréză unŭ *Urechĭe* ca uricariŭ, ḑice (1) în privinţa acestuĭa, în notă, următórele: «De pe identitatea iscăliturei se descopere că acesta este celebrulŭ Nestorŭ Urechĭe, *adevěratulŭ autorŭ alŭ croniceĭ cunoscute sub numele fiiuluĭ sěŭ Grigoriŭ*».

Acéstă tesă n'a atins-o maĭ departe nicĭ întărindu-o, nicĭ retrăgêndu-o, când cu douĭ anĭ maĭ în urmă, în anulŭ 1867, a demonstratŭ (2) cu îndatinata'ĭ erudiţiune şi agerime, cam din câte isvóre indigene este compusă cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe. Abĭa la cincĭ anĭ de ḑile, în anulŭ 1872, a revenitŭ asupra acesteĭ tese, însă şi

(1) Hasděŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. I. p. 117.
(2) Hasděŭ B. P. Archiva istor. a Rom. t. III pg. 22—28, § 3.

acum nu anume, ci maĭ multŭ în trécĕtŭ. În ḑiarulŭ sĕŭ «Columna luĭ Traianŭ», anulŭ III, (1872) No. 31 (131) pag. 274, B. P. Hasdĕŭ a publicatŭ unŭ articulŭ intitulatŭ : «Cronicele Românieĭ de M. Cogălniceanu». Intr'acestŭ articulŭ eruditulŭ B. P. Hasdĕŭ ḑice : «Insă *adevĕratulŭ autorŭ alŭ croniceĭ, care era anume vorniculŭ Nestorŭ Urechĭe*, **ĭar nicĭ decum fiiulŭ sĕŭ, vorniculŭ Grigoriŭ Urechĭe** deși sub numele acestuĭa s'a divulgatŭ redacțiunea făcută de către dênsulŭ după isvódele părinteluĭ sĕŭ; adevĕratulŭ autorŭ alŭ croniceĭ scria înainte de anulŭ 1600.» Dreptŭ dovédă pentru acéstă afirmare, eruditulŭ B. P. Hasdĕŭ aduce înainte, ca în trécĕtŭ, unŭ citatŭ din «Hroniculŭ Romano-Moldovlahieĭ» alŭ luĭ D. Cantemirŭ (tom. I, pag. 163), de cuprinsulŭ : *Urechĭe* (care Urechĭe?) *a trăitŭ și a scrisŭ pe vremile luĭ Aronŭ Vodă Tiranulŭ*, într'a căruĭa domniă și sfîrșitulŭ istorieĭ sale pune». Maĭ departe, eruditulŭ B. P. Hasdĕŭ face pre Grigoriŭ Urechĭe contimpuranŭ cu D. Cantemirŭ, ḑicêndŭ, că *Demetriŭ Cantemirŭ trăĭa* în Moldova în a doŭa jumătate a seculuĭ alŭ 17[lea], adecă *în aceeașĭ epocă cu însușĭ Grigoriŭ Urechĭe, fiiulŭ adevĕratuluĭ cronicarŭ.*»

Gr. G. Tocilescu, într'unŭ articulŭ : «Studie critice asupra cronicelorŭ române», publicatŭ în ḑiarulŭ «Columna luĭ Traianŭ», Bucurescĭ, 1876, pg. 385—419, nu se ocupă cu discutarea întrebăriĭ : cine a fostŭ adevĕratulŭ autorŭ alŭ croniceĭ? ci se mărginesce numaĭ în a arĕta opiniunile emise până atuncĭ în privința acésta, ḑicêndŭ (pg. 395) : «Aceeașĭ cronică a luĭ Grigoriŭ Urechĭe se atribue de uniĭ tatăluĭ sĕŭ Nestorŭ Urechĭe, de alțiĭ luĭ Mironŭ și Niculaiŭ Costinŭ». În nota ce o face sub (1), Gr. G. Tocilescu ḑice maĭ departe : «*Eruditulŭ Hasdĕŭ*, care încă din 1867 exprimase dorința de a vedé publicate cronicele române cu variantele diferitelorŭ manuscripte, *contestă luĭ Grigoriŭ Urechĭe paternitatea croniceĭ divulgate sub numele sĕŭ,* invocândŭ autoritatea luĭ Cantemirŭ».

Erudițiunea profundă și autoritatea de care se bucură învĕțatulŭ nostru polihistorŭ B. P. Hasdĕŭ, aŭ făcutŭ pre uniĭ, ca fără de cercetare maĭ departe să priméscă de adevĕrŭ chĭarŭ și o simplă afirmare a luĭ.

Așa D. Iarcu, în opulŭ sĕŭ : «Bibliografia chronologică română», ediț. 2. Bucurescĭ, 1873, pag. VII, scrie următórele : «Vorniculŭ Nistorŭ Urechie, în juneţe Uricariŭ la Ionascu Vodă, Logofĕtŭ sub Aronŭ, Vornicŭ în ḑilele Movilescilorŭ, celŭ maĭ vechiŭ cronicariŭ Moldoveanŭ, scrie istoria Moldoveĭ (1. descălicătóre) de la Dragoșŭ și până la Aronŭ Vodă (1313—1593). — Grigoriŭ Urechie, fiĭulŭ Vorniculuĭ, așéḑă cronica tată-sĕŭ într'o ordine sistematică. Acesta (!) a combătutŭ ocările și basmele luĭ Eustatie Logofĕtulŭ, luĭ Simionŭ dascălulŭ și Mihaĭŭ Călugărulŭ, scriitorĭ contimpuranĭ, carĭ denegriseră originea română».

În citatulŭ acesta D. Iarcu afirmă purŭ și simplu, fără de a proba, fără de a aduce înainte unŭ singurŭ argumentŭ măcarŭ, nicĭ chĭarŭ isvorulŭ care l'a sedusŭ la aceste afirmărĭ și combinărĭ lipsite de adevĕrŭ.

Acéstă opiniune greșită, fără de a o supune uneĭ criticĭ, o adóptă și V. Gr. Pop în opulŭ sĕŭ : «Conspectŭ asupra literatureĭ române» p. 1. Bucurescĭ, 1875, pg. 46, ḑicêndŭ : «Cronica sa, după D. Iarcu.... a așeḑat'o Gr. Urechie după cronica tată sĕŭ, Vorniculŭ Nestorŭ Urechie».

După opiniunea nóstră este fórte cu anevoiă, spre a nu ḑice preste putinţă, de a contesta, în faţa mărturiilorŭ ce le avemŭ, luĭ Grigoriŭ Urechie autoria croniceĭ cunoscute până acum sub numele sĕŭ. Să ascultămŭ înainte de tóte însășĭ cronica. «Predoslovia» croniceĭ este subscrisă de «*Grigorie Urechi, mare Vornicŭ*». Acéstă subscriere singură arŭ vorbi fórte multŭ pentru autoria subscrisuluĭ, și acela care arŭ contesta-o, arŭ trebui maĭ întâiŭ să probeze falsitatea, saŭ neîndreptăţirea eĭ. Dar nu numaĭ prin subscriere, ci și în contestulŭ croniceĭ, Grigoriŭ Urechie se dechĭară pre sine însușĭ, în terminĭ de totŭ chĭarĭ, de autorŭ adevĕratŭ alŭ croniceĭ, ḑicêndŭ : «*Eŭ Grigorie Urechie.... cu multă nevoinţă amŭ cetitŭ cărţile și isvódele, și ale nóstre și celorŭ (!) străine,* și amŭ aflatŭ capŭ și începĕtură moșilorŭ de unde aŭ isvorîtŭ în ţéră, și s'aŭ înmulţitŭ și s'aŭ lăţitŭ, ca să nu se înece aniĭ ceĭ trecuţĭ a tóte ţĕrile, și apoĭ să nu se pótă sci ce s'aŭ lucratŭ, să se asemene hiarelorŭ și dobitócelorŭ celorŭ

mute și fără minte, aceea urmândŭ, și *măcarŭ că se află și de alții însemnate lucrurile țerii Moldovei*, **apucatu-m'amŭ și eŭ a scriere** *începĕtura și adausulŭ, maĭ apoi și scăderea, care se vede că aŭ venitŭ în dilele nóstre*, după cum aŭ fostŭ întêiulŭ țĕriĭ și pămêntuluĭ nostru alŭ Moldoviĭ. Că cum se tîmplă de sîrgŭ și adauge pohoĭulŭ apeĭ, și érăși de sîrgŭ scade și se împuținéză, așa s'a adausŭ și Moldova, care maĭ apoĭ de la alte țĕrĭ s'aŭ descălecatŭ și s'aŭ lățitŭ de sîrgŭ și fără de zăbavă. *Acele cercândŭ le-amŭ îndreptatŭ cu nevoință, că nu numaĭ letopisețulŭ nostru, ce și alte cărți străine amŭ cercatŭ, ca să putemŭ afla adevĕrulŭ, ca să nu mĕ aflu scriitoriŭ de cuvinte deșerte, ci de drepte;* că letopisețulŭ nostru celŭ moldovenescŭ așa scrie de pe scurtŭ, că nicĭ de viéța Domnilorŭ carĭ aŭ fostŭ tótă cârma nu alege, necum lucrurile din lăuntru să alégă, și pe scurtŭ scriindŭ și însemnândŭ de la începutŭ și până la domnia luĭ Petru Vodă Rareșŭ, și s'aŭ stînsŭ; că de aice încoace n'aŭ maĭ scrisŭ nimene.... Er scrisorile străinilorŭ scriŭ pre largŭ și de ajunsŭ, carĭ aŭ fostŭ rîvnitorĭ și hĭerbinți nu numaĭ ale sale să scrie ci și cele străine. *Și de acolo luândŭ multe și lipinde-le cu ale nóstre, vremĭ potrivindŭ*, **și amŭ scrisŭ acestŭ letopisețŭ**, *carele de nu se va potrivi pe la multe locurĭ, celŭ ce va hi cu minte, gândescŭ că nu mĭ va vinui;* că de multe orĭ omulŭ însĕșĭ cele ce le vede cu ochiĭ sĕĭ nu le póte să le pună pe rêndŭ, și multe smintesce, și aŭ pune maĭ multe, aŭ maĭ puține; dar cele de demultŭ și resuflate de atâte vremĭ de anĭ! *Ce eŭ cum amŭ aflatŭ, așa amŭ arĕtatŭ.* (1)

Față cu ecéstă sinceră și fórte lămurită mărturisire a luĭ Grigoriŭ Urechĭe, noĭ nu putemŭ pricepe, cumŭ de uniĭ și alțiĭ, carĭ de bună samă că aŭ cetitŭ acésta «Predosloviă», aŭ pututŭ contesta luĭ Grigoriŭ Urechĭe autoria cronicei divulgate sub numele luĭ, fără de a fi fostŭ probatŭ maĭ întêiŭ cu argumente convingĕtóre, că neadevĕrŭ a grăitŭ Grigoriŭ Urechĭe în «Predoslovia» croniceĭ sale. Intr'acésta, Grigoriŭ Urechĭe dreptŭ că spune apriatŭ că «se află și de alțiĭ însemnate lucrurile țĕriĭ Moldoviĭ», dară nu ne spune că de cine anume aŭ fostŭ ele însemnate. De s'arŭ fi ocupatŭ tată-sĕŭ

(1) Letop. Mold. edit. I. t. I. pg. 95—96.

Nisturŭ Urechîe cu «însemnarea lucrurilorŭ țerii Moldovii», fiulŭ sĕŭ Grigoriŭ de bună samă că n'arŭ fi trecutŭ unŭ lucru ca acesta sub tăcere, ci chiarŭ numaĭ din pietate cătră tată-sĕŭ ar fi amintitŭ a-césta în cronica sa. Ba noĭ mergemŭ maĭ departe și dicemŭ, că «Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ», despre care ne spune Grigoriŭ Urechîe «că așa și scrie pe scurtŭ, că nicĭ viața Domnilorŭ carĭ aŭ fostŭ, tótă cârma nu alege, necumŭ lucrurile din lăuntru se alégă», că acestŭ letopisețŭ a fostŭ *anonimŭ* și scrisŭ cu multŭ maĭ înainte, căcĭ de arŭ fi fostŭ scrisu undeva pe dênsulŭ numele autoruluĭ, saŭ l'arŭ fi aflatŭ cumva «din bĕtrânĭ», Grigoriŭ Urechîe de bună samă că l'arŭ fi citatŭ măcarŭ o singură dată, precumŭ a făcutŭ maĭ adese orĭ cu scriitoriĭ Polonĭ, carĭ 'ĭ-a folositŭ la compusulŭ cronicei sale, și ale cărora nume îĭ eraŭ cunoscute.

Maĭ departe Grigoriŭ Urechîe ne spune, că elŭ «cu multă anevoință a cetitŭ cărțile și isvódele, și ale nóstre și cele străine», că «letopisețulŭ nostru celŭ moldovenescŭ» scrie fórte pe scurtŭ «de la începutŭ până la domnia luĭ Petru-Vodă Rareșŭ și s'aŭ stînsŭ»; că de aicĭ încoace «n'aŭ maĭ scrisŭ nimene», că «scrisorile străinilorŭ scriŭ pe largŭ și de ajunsŭ»; că din aceste scrisorĭ străine Grigoriŭ Urechîe a luatŭ multe și le-a lipitŭ la opulŭ sĕŭ, potrivindu-le «cu ale nóstre vremĭ»; și că astŭ-feliŭ «a scrisŭ acestŭ letopisețŭ; cum a aflatŭ, așa a arĕtatŭ.»

Din aceste mărturisirĭ, carĭ reflectéză curăția inimeĭ, iar nicĭ de cumŭ vre-o tendință de mistificare, urméză vederatŭ, că Grigoriŭ Urechîe nu numaĭ că n'a « aședatŭ cronica tată-sĕŭ într'o ordine sistematică», dară nicĭ nu s'a pututŭ folosi de vre una ca atare pentru că astŭ-felŭ de cronică nicĭ n'a esistatŭ când-va. Din contra, Grigoriŭ Urechîe scrie o cronică nouă, folosindu-se însă la acéstă lucrare de maĭ multe cărțĭ și manuscripte, atâtŭ ale nóstre, indigene anonime, câtŭ și străine neanonime.

Că Grigoriŭ Urechîe se numesce apriatŭ însușĭ pe sine de autorŭ alŭ cronicei, acésta noĭ nu o putemŭ trage la îndoială, cu atâta maĭ vîrtosŭ, de óre-ce nu numaĭ contimporaniĭ sĕĭ, copiștĭ de cronicĭ și înșĭ-șĭ cronicarĭ, ci și alțĭ istoriografĭ, maĭ tărdiŭ l'aŭ recunoscutŭ și

privitŭ ca atare până la publicarea articululuĭ eruditului B. P. Hasdĕŭ în anulŭ 1872.

Unulŭ dintre ceĭ d'ântêiŭ copiştĭ aĭ cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe este *Simionŭ Dascălulŭ*. Acesta a copiatŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe înainte de anulŭ 1684, cândŭ Mironŭ Costinŭ 'şĭ-a scrisŭ «Cartea pentru descălecatulŭ d'întêiŭ alŭ ţeriĭ Moldoviĭ», pentru că într'acésta, atâtŭ în »Predoslovia» eĭ, câtŭ şi în cap. IV. şi VI. (1) Mironŭ Costinŭ amintesce despre Simionŭ Dascălulŭ şi încă despre alţĭ douĭ copiştĭ, despre Eustratiŭ Logofĕtulŭ şi despre Misailŭ Călugărulŭ, pe carĭ pre toţĭ 'ĭ combate pentru nisce basne batjocuritóre ce le-aŭ fostŭ virîtŭ eĭ în «Predoslovia» cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe cândŭ aŭ fostŭ copiat o.

Pentru că Simionŭ Dascălulŭ înainte de anulŭ 1684 a copiatŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe făcêndŭ câte-va adausurĭ într'ênsa, elŭ, celŭ puţinŭ cu timpulŭ juneţeĭ sale, trebue să fiă fostŭ contimporanŭ cu timpulŭ din urmă alŭ vieţiĭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe; putea dară şi trebuia să sciă, orĭ de Grigoriŭ Urechĭe a fostŭ saŭ nu autorulŭ cronicei. Acestŭ Simionŭ Dascălulŭ, într'unulŭ din adausurile ce le face în cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, dice (2) că «letopiseţulŭ cel moldovenescŭ fórte pe scurtŭ scrie» despre domnia luĭ Despotŭ-Vodă, «ear *rĕposatulŭ Urechĭe Vorniculŭ*, vrêndŭ să arĕte acéstă poveste a luĭ Despotŭ maĭ deschis şi maĭ adevĕratŭ, *împreunândŭ isvódele*, aŭ cetitŭ croniculŭ Leşescŭ, care este isvoditŭ de cronicarulŭ Leşescŭ Bielschi, şi de acolo... aŭ scosu acéstă poveste ce scrie maĭ susŭ... Ear *eŭ Simionŭ Dascălulŭ*, vrêndŭ cu adevĕratŭ ca să potŭ dovedi acestŭ lucru, maĭ alesŭ şi maĭ deschisŭ, pentru Despotŭ-Vodă... amŭ cercatŭ... şi amŭ aflatŭ isvodulŭ... isvoditŭ maĭ din nainte vreme de Alexandru Guagnen pre limba Latinéscă, şi de aci dupe acelŭ isvodŭ 'l-aŭ isvoditŭ Marţin Paşcovschi din limba Latinéscă pe limba Leşéscă. De acole şi eŭ ... amŭ isvoditŭ... pe limba Românéscă acéstă poveste a luĭ Despotŭ-Vodă.»

In citatulŭ acesta Simionŭ Dascălulŭ întăresce tóte câte ni le spune

(1) Letop. Mold. ediţ. I. t. I. pag. 4; 20 şi 28.
(2) Letop. Mold. l. c. apendics IX. pag. 55.

Grigoriŭ Urechĭe în «Predoslovia» croniceĭ sale. Și Simionŭ Dascalulŭ cunósce un «Letopisețŭ Moldovenescŭ», care «fórte pe scurtŭ scrie» lucrurile Moldoviĭ, dar care este maĭ vechiŭ de câtŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe. Cumŭ că acestŭ «Letopisețŭ» n'a fostŭ rĕspânditŭ sub numele autoruluĭ sĕŭ, se vede și de acolo, că Simionŭ Dascălulŭ, ca și Grigoriŭ Urechĭe, nu-lŭ citéză nicĭ o dată cu numele vre-unuĭ autorŭ, ci numaĭ sub numirea de «Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ», pe când cronica ce scria maĭ pe larg istoria Moldoviĭ, Simionŭ Dascălulŭ o atribue de-a dreptulŭ «rĕposatuluĭ Urechĭe Vorniculŭ», despre care dice, că elŭ vrĕndŭ să scrie «maĭ deschisŭ și maĭ adevĕratŭ» de câtŭ se află în «Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ», a «împreunatŭ isvódele», adică a compusŭ cronica sa din maĭ multe altele ce le-a fostŭ cetitŭ și le avea la despusăciune. Și tocmaĭ acésta nĭ-o mărturisesce și Grigoriŭ Urechĭe în «Predoslovia» croniceĭ sale cândŭ dice, că elŭ a cetitŭ «cărțile și isvódele, și ale nóstre și cele străine», și luândŭ multe din scrierile străine «le-a lipitŭ» la cele ce scriaŭ« isvódele nostre», și astŭ-felŭ «a scrisŭ acestŭ Letopisețŭ.»

Din calificativulŭ «rĕposatŭ» ce 'lŭ dă luĭ Grigoriŭ Urehĭe, urméză că Simionŭ Dascălulŭ nu pe timpulŭ viețeĭ, ci abea după mórtea luĭ Grigoriŭ Urechĭe a copiatŭ cronica luĭ, maĭ adăogêndŭ într'ênsa câte unele altele. Din întrebuințarea acestuĭ calificativŭ urméză maĭ departe, că între mórtea luĭ Grigoriŭ Urechĭe și copiatulŭ croniceĭ luĭ de către Simionŭ Dascălulŭ n'a fostŭ trecutŭ multŭ timpŭ, căcĭ după usulŭ generalŭ alŭ limbeĭ acestŭ calificativŭ se dă de preferință ómenilorŭ de curêndŭ morțĭ, iar nu și celorŭ ce aŭ muritŭ fórte de multŭ și despre carĭ sciŭ cu toțiĭ că nu maĭ trăescŭ. Totŭ din acestŭ calificativŭ urméză în fine, că Urechĭe Vorniculŭ fără nume de botezŭ alŭ luĭ Simionŭ Dascălulŭ nu póte fi Nistur Urechĭe, ci numaĭ fiulŭ acestuĭa, Grigoriŭ Urechĭe; căcĭ Nistur Urechĭe tatălŭ repausase înainte de fiulŭ seŭ Grigoriŭ, cu celŭ puținŭ vr'o treĭ-decĭ de anĭ; prin urmare, nu putea fi totŭ așa de viŭ în memoria contimporanilorŭ luĭ Simionŭ Dascălulŭ, ca Grigoriŭ Urechĭe, care murise cam pe la anulŭ 1650, ceva maĭ multŭ, saŭ maĭ puținŭ.

Altă mărturiă puternică că Grigoriŭ Urechĭe numaĭ adevĕrulŭ a

scrisŭ în «Predoslovia» cronicei sale, nĭ-o procură *Mironŭ Costinŭ*, care în juneța sa a apucatŭ pe Grigoriŭ Urechĭe, și care póte că l'a și cunoscutŭ în persónă, pentru că de la anulŭ 1651 încóce Mironŭ Costinŭ a luatŭ parte activă la afacerile publice ale Moldoviĭ.

Mironŭ Costinŭ este acela care nu numaĭ că a copiatŭ cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, maĭ adăogênd'o, ci care a și continuat'o maĭ departe. Mironŭ Costinŭ dară trebuĭa să sciă bine, orĭ de Grigoriŭ Urechĭe a fostŭ numaĭ copistŭ, orĭ compunĕtorŭ saŭ autorŭ de cronică.

La începutulŭ continuăriĭ cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe, în cap. I. Mironŭ Costinŭ ḑice (1) : «Până la cumplita a doua domniă a luĭ Aronŭ-Vodă.... *este scrisŭ* Letopisețulŭ țĕriĭ Moldoviĭ *de Urechĭe Vornicul*ŭ, începutŭ de la Dragoșŭ-Vodă... Eară de la Aronŭ-Vodă *scrisŭ nu se află* nicĭ de alțiĭ, nicĭ *de Urechĭe Vorniculŭ*, orĭ-că l'aŭ împedicatŭ datoria omenéscă, mórtea,... orĭ-că isvódele luĭ *ce va maĭ fi scrisŭ* de la Aronŭ-Vodă încóce, s'aŭ rĕsipitŭ».

Dreptŭ este că într'acestŭ citatŭ Mironŭ Costinŭ nu ne spune, cumŭ se chiăma pe nume de botezŭ Vorniculŭ Urechĭe, de care ḑice, că «este scrisŭ Letopisețulŭ țĕriĭ Moldoviĭ», dară cum că Mironŭ Costinŭ n'a avutŭ aicĭ în vedere pe altŭ Urechĭe de câtŭ numaĭ pe Grigoriŭ, resultă fără de nicĭ o îndoială din altă observare ce ni-o face în cap. V. Aicia Mironŭ Costinŭ vorbesce și despre Nistur și despre Grigoriŭ Urechĭe. Despre Nistur Urechĭe ḑice (2), că elŭ a fostŭ «tatălŭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, «earŭ despre Grigoriŭ Urechĭe ne spune apriatŭ, că a «pomenitŭ» maĭ susŭ, în cap. I. că elŭ «aŭ scrisŭ Letopisețulŭ țĕriĭ până la Aronŭ-Vodă».

Eată dar că Mironŭ Costinŭ nu luĭ Nistur Urechĭe ci fiuluĭ acestuĭa, luĭ Grigoriŭ Urechĭe, atribue autoria cronicei Moldoviĭ, ce a adaus'o și a continuat'o elŭ !

Cumcă Mironŭ Costinŭ a privitŭ pe Grigoriŭ Urechĭe ca autorŭ *adevĕratŭ*, resultă și din următórele considerărĭ. Vorbindŭ Mironŭ Costinŭ despre Grigoriŭ Urechĭe ca cronicarŭ, întrebuințeză tot-d'a-

(1) Letop. Mold. edit. I. t. I. pag 215.
(2) Letop. Mold. edit. I. t. I. pag. 229.

una verbulŭ *«a scrie»* spre a-ĭ numi acțiunea. Verbulŭ «a scrie» însă atâtŭ în vorba cronicarilorŭ, câtŭ și în cea de astă-ḑĭ, are înțelesulŭ de «a ficsa prin litere pe vre-unŭ materialŭ ideile sale proprie» de «a compune», de «a scrie ceva din capulŭ sĕŭ, după chibzuiala sa», ear nu de «a copia» purŭ și simplu, de «a prescrie» cele scrise acu de alțiĭ.

Maĭ departe Mironŭ Costinŭ, în «Predoslovia» cărțiĭ sale despre descălecatulŭ d'întêiŭ alŭ Moldoveĭ, adreséză luĭ Grigoriŭ Urechĭe următórele laude, ḑicêndŭ (1): «Laudŭ osârdia luĭ Urechĭe Vorniculŭ, *care a făcutŭ din dragostea țeriĭ Letopisețulŭ sĕŭ*, însă de la Dragoșŭ Vodă; iară descălecatulŭ celŭ d'întêiŭ cu Romaniĭ... nimică nu pomenesce, numaĭ câtŭ însemnéză la unŭ locŭ, că aŭ maĭ fostŭ țéra o-dată descălecată și s'aŭ pustiitŭ de Tătarĭ; *orĭ că n'aŭ avutŭ cărți, orĭ că aŭ fostŭ destulŭ a scrie de maĭ scurte vécurĭ. Destulŭ de dênsulŭ și atâta, cumŭ póte hiă-cine să ḑică :* **Numaĭ luĭ de acéstă țéră 'ĭ-a fostŭ milă**, *să nu rĕmâĭe întru întunericulŭ nesciinței.* Că cele-l'alte ce maĭ suntŭ scrise *adăusăturĭ* de unŭ Eustratie Logofĕtulŭ, și de unŭ Simionŭ Dascălulŭ, și de unŭ Misailŭ Călugărulŭ, nu letopisețe, ci suntŭ ocărĭ și basne, carĭ și acelea nu puține». Aceste laude atâtŭ de măgulitóre nu le-arŭ fi datŭ Mironŭ Costinŭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe, de nu le-arŭ fi meritatŭ, adică de nu l'arŭ fi ținutŭ de însușĭ autorulŭ adevĕratŭ alŭ croniceĭ, ear nu de vr'unŭ copistŭ saŭ de vre unŭ «așeḑătorŭ în ordine sistematică» alŭ croniceĭ altuĭa.

Unulŭ dintre ceĭ maĭ învĕțațĭ bărbațĭ aĭ timpuluĭ seŭ a fostŭ *Demetriŭ Cantemirŭ.* Elŭ s'a ocupatŭ cu studiulŭ istorieĭ românescĭ maĭ multŭ și maĭ criticesce de câtŭ toțĭ năintașiĭ seĭ. Elŭ trebuĭa așa dară să cunóscă cu de-amăruntulŭ și să se fiă folositŭ și de cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe. Și întru adevĕrŭ, D. Cantemirŭ ne dă maĭ multe doveḑĭ despre acésta. In opulŭ sĕŭ «Hroniculŭ vechimiĭ Romano-Moldo-Vlachieĭ», D. Cantemirŭ vorbesce maĭ adese-orĭ (2) despre Gri-

(1) Letop. Mold. ediț. I. t. pag. 4.

(2) Cantemir D. Hroniculŭ Romano-Moldo-Vlachilor, Iașĭ. 1835 — 36; tom. I. Catastihulŭ istoricilorŭ pag. X; apoĭ pag. 101; 103; 13); 145; 149; 225 — 226; 348, tom. II. pag. 340; 346; 376 400; 401; Scara : pag. LXXXIX.

goriŭ Urechĭe și de cronica luĭ, și totŭ-deauna îlŭ privesce ca pe unŭ autorŭ adevĕratŭ. Intre altele, D. Cantemirŭ dice despre Grigoriŭ Urechĭe, că elŭ este *«Istoricŭ Moldovênŭ»*, că elŭ a «trăitŭ și *a scrisŭ* pe vremile(!) luĭ Aronŭ-Vodă Tiranulŭ, într'a căruĭa domniă și sfîrșitulŭ istorieĭ sale face»; că pre Grigoriŭ Urechĭe «noĭ îlŭ avemŭ *maĭ sciutŭ istoricŭ moldovenescŭ»*; că «precumŭ *celŭ d'înteiŭ istoricŭ alŭ țĕriĭ moldoviĭ să nu fiă fostŭ Urechĭe Vorniculŭ*, singurŭ elŭ mărturisesce, de vreme ce în multe locurĭ pomenesce de hroniculŭ celŭ moldovenescŭ,..... care a fostŭ scrisŭ maĭ dinainte de *hroniculŭ luĭ Urechĭe Vorniculŭ»*, și în fine face pe «Urechĭe Vorniculŭ *scriitorŭ Moldovênŭ»*.

Aceste singure citate suntŭ de ajunsŭ spre a pune în evidență opiniunea luĭ D. Cantemirŭ despre Urechĭe și cronica luĭ, că adică D. Cantemirŭ a privitŭ pe Grigoriŭ Urechĭe, de și nu ca pe celŭ d'întêiŭ. dar ca pe celŭ «maĭ sciutŭ istoricŭ și scriitorŭ moldovenescŭ», ca pe unŭ adevĕratŭ autorŭ alŭ croniceĭ cunoscute sub numele luĭ.

Dreptŭ este că D. Cantemirŭ nicăiurĭ în hroniculŭ seŭ nu ne citéză pe Grigoriŭ Urechĭe cu numele luĭ de botezŭ, ci tot-déuna îlŭ numesce pur și simplu «*Urechĭe*», saŭ» *Urechĭe Vorniculŭ*». Dar din considerarea că D. Cantemirŭ a cunoscutŭ fórte bine și s'a folositŭ nu numaĭ de cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, și cu deosebire de «Predoslovia» eĭ, unde Grigoriŭ Urechĭe se numesce pe sine cu numele de botezŭ și ca autorŭ alŭ eĭ, ci încă și cronica luĭ Mironŭ Costinŭ, urméză că elŭ a cunoscutŭ și cele ce ne spune Mironŭ Costinŭ despre cronicarulŭ Urechĭe, că elŭ adecă se chĭăma pe numele de botezŭ Grigoriŭ și că era fiulŭ luĭ Nistur Urechĭe. Décă D. Cantemirŭ arŭ fi găsitŭ vre-o eróre în descrierea luĭ Grigoriŭ Urechĭe și în afirmarea luĭ Mironŭ Costinŭ, de bună samă că s'ar fi grăbitŭ a o îndrepta. Ne făcêndŭ însă acésta, trebue să presupunemŭ că D. Cantemirŭ a admisŭ întru tóte ca adevĕrată dechiărarea luĭ Grigoriŭ Urechĭe și spusa luĭ Mironŭ Costinŭ, și pentru că nu eraŭ doĭ cronicarĭ Urechĭe precumŭ eraŭ doĭ cronicarĭ Costinŭ, de aceea l'a citatŭ totŭ-déuna numaĭ cu numele familiarŭ, precumŭ o face acesta, de regulă și Mironŭ Costinŭ, după cumŭ amŭ vĕdutŭ maĭ susŭ.

In fine, și *Ionŭ Niculcea*, continuitorulŭ cronicei luĭ Mironŭ Costinŭ, în «Precuvêntarea» cronicei sale (1) încă privesce pe Grigoriŭ Urechĭe ca autorŭ adevĕratŭ, dicêndŭ despre dênsulŭ, că a scrisŭ «Letopisețulŭ țĕriĭ din istoriele a douĭ istoricĭ Leșescĭ, și l'aŭ scrisŭ până la domnia luĭ Aronŭ-Vodă».

VII.

ISVÓRELE FOLOSITE DE GRIGORIŬ URECHĬE

Cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, astŭ-felŭ după cum este ea publicată de M. Cogălniceanu în «Letopisițele țĕriĭ Moldoveĭ, tom. I Iașĭ, 1852, pg. 93—209, după o «Predosloviă» și o scurtă întroducere întitulată : «Pentru descălecatulŭ țĕriĭ Moldoveĭ,» tratéză în 32 de capete istoria acesteĭ țĕrĭ de la «începutulŭ Domnilorŭ eĭ» din anulŭ 6867 (1 Septembre 1358—31 Augustŭ 1359), și ajunge până în a doua domniă a luĭ Aronŭ Vodă celŭ Cumplitŭ și anume până în anulŭ de la zidirea lumiĭ 7102, saŭ de la Christosŭ 1 Septembre 1593—31 Augustŭ 1594, adecă ea cuprinde unŭ restimpŭ de 235 de anĭ.

După cum amŭ demonstratŭ maĭ susŭ, Grigoriŭ Urechĭe 'șĭ-a compusŭ cronica sa după anulŭ 1645, însă înainte de anulŭ 1650 s. 1651, așa dară celŭ puținŭ cu vr'o 52 de anĭ maĭ în urmă de timpulŭ până la care a venitŭ cu descrierea evenimentelorŭ. De amŭ admite că Grigoriŭ Urechĭe a ajunsŭ o etate chĭarŭ de 80 de anĭ, totușĭ elŭ pe la anulŭ 1594 nu putea să aĭbă maĭ multŭ de câtŭ 25—28 de anĭ. Prin urmare, Grigoriŭ Urechĭe nu póte fi privitŭ ca marturŭ ocularŭ alŭ evenimentelorŭ descrise de dênsulŭ în cronica sa, de câtŭ dóră cam de pe la anulŭ 1580 încóce. Evenimentele din nainte de anulŭ 1580 Grigoriŭ Urechĭe nu le putea descrie din vedere propriă, ci dóră numaĭ din audite, din tradițiune și de prin alte cronice. Cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe trebue așa dară să o considerămŭ ca orĭ-ce scriere de cuprinsŭ istoricŭ, făcută în urma evenimentelorŭ. Ea va avea o valóre cu atâta maĭ mare, cu câtŭ maĭ

(1) Letop. Mold. ediț. I. t. 2. pag. 195.

multe, maĭ vechĭ și autentice isvóre va fi întrebuințatŭ elŭ la compusulŭ eĭ.

Grigoriŭ Urechĭe n'a fostŭ istoricŭ de rêndŭ și fără scrupulositate; elŭ n'a fostŭ orbitŭ nicĭ de ĭubire de patriă și de națiune, nicĭ n'a voitŭ cu intențiune să scriă lucrurĭ măgulitóre și neadevĕrate. Grigoriŭ Urechĭe a făcutŭ maĭ ântêiŭ studiĭ istorice fórte temeĭnice. «Ca să pótă afla adevĕrulŭ,» după cum ne spune în «Predoslovia» croniceĭ sale, și «ca să nu se afle scriitorĭĭ de cuvinte deșérte, ce de drepte», elŭ cu multă nevoință a cetitŭ maĭ ântêiŭ «cărțile și isvódele, și ale nóstre și cele străine,» a făcutŭ estrasurĭ din ele, «le-a îndreptatŭ cu nevoință,» le-a «lipitŭ» fiă-care la loculŭ sĕŭ, și abĭa după ce s'a pregătitŭ în modulŭ acesta, și «măcarŭ că se afla și de alțiĭ însemnate lucrurile țĕriĭ Moldoveĭ,» dar pentru că eraŭ scrise fórte «pe scurtŭ», s'a apucatŭ și elŭ de a compusŭ «maĭ deschisŭ și maĭ adevĕratŭ» istoria țĕriĭ sale. Cu modestiă și cu consciință curată și împăcată, pre carĭ numaĭ unŭ studiŭ seriosŭ, temeĭnicŭ și nepărtinitorŭ le dă omuluĭ, ḍi e Grigoriŭ Urechĭe despre cronica sa, că «de nu se va potrivi pe la multe locurĭ, celŭ ce va hi cu minte, gîndescŭ că nu-mĭ va vinui; că de multe orĭ omulŭ înseșĭ cele ce le vede cu ochiĭ sĕĭ, nu póte să le puĭă pe rêndŭ, și multe smintesce, și aŭ spune maĭ multe, aŭ maĭ puține; *dar cele de demultŭ și rĕsuflate de atîtea vremĭ de anĭ!* Ce eŭ cum amŭ aflatŭ, așa amŭ arĕtatŭ.»

Grigoriŭ Urechĭe n'a rĕmasŭ numaĭ pe lângă mărturisirea din «Predosloviă», că la compusulŭ croniceĭ sale s'a folositŭ de diferite isvóre, de «cărțĭ și isvóde, și ale nóstre și străine,» ci și în contestulŭ croniceĭ le și citéză cu multă scrupulositate, le confruntă adese orĭ și arétă în ce consună și în ce se deosibescŭ. Acésta măresce fórte multŭ valórea istorică a croniceĭ sale.

De și citéză Grigoriŭ Urechĭe, ca consciințiosŭ istoriografŭ ce era, totŭ-d'a-una isvórele din carĭ a scosŭ evenimentele, ce le naréză, totușĭ une-orĭ nu le precisézá destulŭ de bine, în câtŭ rĕmânemŭ la îndoélă, care anume din isvóre 'l'-a avutŭ în vedere la citatulŭ sĕŭ. Așa se provócă adese orĭ la «*cronicarulŭ Leșescŭ*», fără a ne spune

totŭ-odaă și numele luĭ, pre când une orĭ numesce ca «cron carĭ Leșescĭ» pre «Bielschi» și pre «Martin Pașcovschi». — Asemenea citéză Grigoriŭ Urechĭe în introducerea cronicei, întitulată: «Pentru descălecatulŭ țĕriĭ Moldoviĭ» nisce «Letopisițe lătinescĭ», în carĭ a aflatŭ că Moldova s'ar fi fostŭ chiămatŭ óre-când «Flachia, după Flac Hatmanulŭ Rîmlenescŭ,» precum și «alte istoriĭ,» în carĭ aŭ fostŭ scrisŭ despre Moldova că «aŭ stătutŭ pustiă peste 600 de anĭ,» fără de a ne precisa maĭ de aprópe acele «Letopisițe lătinescĭ,» și acele «alte istoriĭ,» fără de a ne spune titlulŭ și pre autoriĭ lorŭ. Cu tótă acéstă vagitate, neprecisiune, în citatulŭ isvórelorŭ pe icĭ colea, totușĭ suntemŭ în stare a cunósce, cam câte și ce felŭ de isvóre a avutŭ Grigoriŭ Urechĭe spre despusăcĭune la compusulŭ cronicei sale.

Grigoriŭ Urechĭe însușĭ împărțesce isvórele folosite de dênsulŭ în douĕ clase, *a*) în «*cărți și isvóde* **ale nóstre**,» adecă indigene, scrise în Moldova și de Românĭ, și *b*) în «*cărți și isvóde* **străine**,» adecă neindigene, scrise afară din țéră de către vecinĭ, carĭ «aŭ fostŭ rîvnitorĭ și herbințĭ nu numaĭ ale sale să scriă, ce și cele străine.»

A.

Intre isvórele neindigene, scrise de străinĭ și folosite de Grigoriŭ Urechĭe, putemŭ numĕra:

1. «*Letopisițele lătinescĭ,*» carĭ scriŭ că Moldova s'arŭ fi chiămatŭ óre-când «Flachia, de pre Flac Hatmanulŭ Rîmlenescŭ, ce... aŭ bătutŭ rĕsbóie cu Schițiĭ pre aceste locurĭ.»

Carĭ anume și de cine aŭ fostŭ compuse aceste «Letopisițe lătinescĭ,» nu ne spune Grigoriŭ Urechĭe. *Mironŭ Costinŭ* însă, continuatorulŭ cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe, în cartea sa «pentru descălecatulŭ d'intêiŭ alŭ țĕriĭ Moldoviĭ,» pretinde (1) că celŭ puținŭ unulŭ din aceste «Letopisițe lătinescĭ» a fostŭ scrisŭ de «Enia Silvic,» de renumitulŭ papă Pius II, al căruĭa nume era «*Aeneas Sylvius Bartholomaeus Piccolomini,*» și dice că pre acesta 'lŭ a urmatŭ «și săraculŭ Urechĭe Vorniculŭ.» De acéstă părere este și *Niculaiŭ Cos-*

(1) Letop. Mold. edit. I. t. I. pag. 5; 8; 10; 12; 18.

tinŭ (1) în «cartea sa pentru descălecatulŭ d'inteiŭ alŭ ţěriĭ Moldoviĭ,» şi cu deosebire *Demetriŭ Cantemirŭ.* Acesta după ce arétă opiniunea luĭ Enia Silviŭ şi o combate, ḑice (2) : «Pe acestŭ Enias Silvius se vede să fiă credutŭ şi urmatŭ săraculŭ Urechĭe Vorniculŭ,... şi acéstă poveste adevěrată istoriă a fi socotindŭ, la alţiĭ şi maĭ vrednicĭ de credinţă a maĭ cerca şi din mărturiile altora lucrulŭ a dovedi, s'aŭ lenevitŭ, saŭ turburate vremile luĭ mâna nu 'ĭ aŭ datŭ,... şi aşa din amăgélă cu greşélă pentru moşia şi némulŭ sěŭ, cele ce nicĭ cum nu suntŭ, nicĭ aŭ fostŭ, aŭ scrisŭ.»

Părerea acestorŭ treĭ istoriografĭ Românĭ este adevěrată. Este cu putinţă ca scrierile luĭ Enia Silviŭ Bartolomeŭ Piccolomini, care a trăitŭ din Octombre 1405 până în Augustŭ 1464, să fiă fostŭ respândite, décă nu chĭar prin Moldova, apoĭ de bună sémă că în eminentŭ păpistăşésca Poloniă, unde a fostŭ studiatŭ şi a petrecutŭ adese-orĭ şi Grigoriŭ Urechĭe. Elŭ dară le-a pututŭ consulta la compusulŭ croniceĭ sale.

Şi într'adevěrŭ ! Enia Silviŭ emite opiniunea de maĭ susŭ. Elŭ ḑice (3) în istoria luĭ Fridericŭ III. «Postremo Romanis armis subacti ac deleti sunt (Getae). Et colonia Romanorum quae duces coërcet eo deducto, duce quodam Flacco, a quo Flaccia nuncupata. Enim longo temporis tractu, corrupto ut fit vocabulo, Valachia dicta. Et pro Flaccis Valachi appellati sermo adhuc genti Romanus est, quamvis magna ex parte mutatus, et homini Italico vix intelligibilis.»

Admiţêndŭ nu numaĭ putinţa, dar şi realitatea întrebuinţăriĭ opurilorŭ luĭ Enia Silviŭ, totuşĭ trebue să ḑicemŭ, că Grigoriŭ Urechĭe s'a maĭ folositŭ şi de alte opurĭ, de óre-ce elŭ ne vorbesce nu de *unulŭ*, ci de maĭ multe «Letopisiţe lătinescĭ,» carĭ daŭ Moldoviĭ numele de «Flacchia, de pre Flac Hatmanulŭ.» Şi într'adevěrŭ, noĭ maĭ cunóscemŭ şi altă scriere lătinéscă, în care se află numele «Flachia» datŭ Moldoviĭ. Georgiŭ a Reichersdorff, Sasŭ din Transilvania,

(1) Letop. Mold. I c. pag. 66.
(2) Hroniculŭ vechimiĭ Romano-Moldo-Vlahieĭ. Iaşĭ 1835. t. I, pg. 101; 103.
(3) Aeneae Sylvii Piccolomini ... opera quae extant omnia. Basileae ex officio Henric petrina ; pg. 393.

a fostŭ secretarŭ alŭ regeluĭ Ungarieĭ Ferdinandŭ (1526—1564) și solŭ alŭ aceluĭa în Moldova și în Țéra Românéscă. Elŭ a publicatŭ unŭ opŭ fórte micŭ sub titlulŭ : «Chorografia Moldaviae» în Viena în anulŭ 1541 (1). Într'acestŭ opŭ Georgiŭ a Reichersdorff ḑice (2) : «Praeterea Valachia appellatur a *Flaccis* Quiritum gente : Romani enim, Getis superatis et deletis, *Flacci* cuiusdam ductu eo coloniam deduxere, unde primum *Flaccia,* deinde corrupta voce Valachia dicta.» Acéstă opiniune, chĭarŭ în cuvintele eĭ, nu diferesce de cele ce ne spune Grigoriŭ Urechĭe, ḑicêndŭ (3) : «Chĭămatu-o-aŭ uniĭ și Flachia, de pre Flac Hatmanulŭ Rîmlenescŭ, ce scriŭ letopisiţile lătinescĭ că aŭ bătutŭ rĕsbóĭe cu Schiții pre aceste locurĭ ; de ce schimbându-se și schimosindu-se numele din Flachia 'ĭ-aŭ ḑisŭ Vlachia.» Este fórte probabilŭ că și opulŭ luĭ Reichersdorff a fostŭ rĕspânditŭ printre Românĭ, de óre ce autorulŭ luĭ a fostŭ ca solŭ atâtŭ în Moldova câtŭ și în Țéra Românéscă, și a avutŭ cunoscuțĭ în ambele țĕrĭ. Decĭ noĭ credemŭ, că unulŭ din «Letopisițele lătinescĭ,» la carĭ se provócă Grigoriŭ Urechĭe în întroducerea cronicеĭ sale, a fostŭ și «Chorographia Moldaviae» a luĭ Reichersdorff.

2. «*Alte istoriĭ,*» nu «Letopisițe lătinescĭ,» despre carĭ ḑice Grigoriŭ Urechĭe în întroducere, că «scriŭ pentru țéra nóstră Moldova, cum aŭ stătutŭ pustiă peste 600 de anĭ.»

Carĭ anume și de cine aŭ fostŭ scrise aceste «*alte istoriĭ,*» nu ne încumătămŭ a spune, de óre-ce scrierile luĭ *Pray, Ion Zamoischi, St. Sarnițchi, M. Stryicovschi* (1547—1582) și *Marcin Cromer* (1512—1589) (4), pre carĭ Grigoriŭ Urechĭe póte că le-a cunoscutŭ și le-a avutŭ în vedere, nu le-amŭ avutŭ la îndêmână spre a le confrunta cu cele ḑise de Grigoriŭ Urechĭe în întroducerea cronicеĭ sale.

3. «*Cronicarulŭ Bielschi.*»

(1) Benkö I. Transilvania, t. 2. Claudiopoli, 1833, pg. 335 ; — Schuler v. Libloy fr. Kurzer Uberblick der Literaturgeschichte Siebenbürgens, Hermannstadt, 1857, pg. 31—32.

(2) Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini, cura et studio I. G. Schwandtneri impensis I. P. Kraus, 1746, t. I. pg. 806.

(3) Letop. Mold. l. c. pg. 97.

(4) Kuliczkowski Ad. Zarys dziejów literatury polskiej, w Lwowie, 1869, pg. 146—150 ; și 118—121.

Cronicarĭ cu acestŭ nume aŭ fostŭ la Polonĭ douĭ. Unulŭ se chĭăma *Marcin*, iar celă-l'altŭ *Iochim Bielschi*. Marcin Bielschi a trăitŭ de la 1495 până la 1575, și a scrisŭ, între altele, în limba polonă, o istoriă universală sub titlulŭ de : «Kronika, tho iest Historya swiátá ná sześć wickow, á cztery Monárchie rozdżielona z rozmaitych Historykow, tak w swię tym pismie Krześćijańskim, iako y Pogáńskim, wybierána y na Polski ięzyk wypisáno... w Krákovie.» Întêĭa edițiune s'a tipăritŭ în anulŭ 1550, apoĭ aŭ maĭ apărutŭ încă doue edițiunĭ prelucrate și continuate de autorŭ, una în anulŭ 1554, și cea-l-altă în anulŭ 1564.(1) Acéstă edițiune din urmă ajunge cu nararea evenimentelorŭ până în anulŭ 1562, saŭ celŭ multŭ până în anulŭ 1563, pentru că într'unŭ loc (pag. 330—332; 424) vorbesce și despre încoronarea luĭ Macsimilian, a regeluĭ Bohemieĭ, ca rege alŭ Germanieĭ, întêmplată în Noembre 1562.

Iochimŭ Bielschi a fostŭ fiulŭ luĭ Marcin Bielschi, și a trăitŭ de la 1540 până la 1599. Elŭ a prelucratŭ cu desăvêrșire cronica tătâne-seŭ, continuând'o până la anulŭ 1586, și a tipărit'o în Cracovia în anulŭ 1597, nu pe numele seŭ ci pe alŭ tătâne-săŭ, sub titululŭ(2) : «Kronika polska, Marcina Bielskiego Nowo przez Ioach. Bielskiego syná iego wydána».

Chĭarŭ la începutulŭ cronicei sale, în cap. II, Grigoriŭ Urechĭe citéză pre «cronicarulŭ Bielschi,» contrapunêndu-lŭ «letopisețuluĭ nostru». De aci înainte pâna în cap. XXIII, Grigoriŭ Urechĭe nu-lŭ maĭ citéză pe nume, ci se provócă numaĭ cu unŭ terminŭ generalŭ la «*cronicarulŭ Leșescŭ*» (Letop. Mold, I. c. cap. VI pag. 110; cap, X. pag. 116; cap. XVIII. pag. 170 și 171), saŭ la «*cronicarulŭ celŭ Leșescŭ*» (cap XI pag. 117; cap. XII pag. 119 și 121; cap. XXXII. pag. 208), și o-dată la «*Letopisețulŭ Leșescŭ*», opunêndu-lŭ celuĭ Moldovenescŭ, (cap. XII. pag. 141). In cap. XXIII însă îlŭ citéză de cincĭ orĭ (Let. Mold. pag 181—183) pe nume, opunêndu-lŭ cândŭ «letopisețuluĭ

(1) Kuliczkowski ad. l. c. pag. 134;—Wiszniewski Michal : Historya literatury polskiej. w Krakowie, 1840—1857, tom. VII. pag. 420—421.

(2) Kuliczkowski, l. c. pag 158;—Wiszniewski, l. c. tom. 7. pag. 436—438;—Kronika Marcina Bielskiego. Sanok, 1856, tom. 5, pag. I—LXXV.

Moldovenesc», cândŭ «cronicaruluĭ Marcin Pașcovschi.» De la cap. XXIV înainte până la fine, Grigoriŭ Urechĭe nu maĭ citéză pe Bielschi pe nume, ci în cap. XXIV (l. c. pag. 186), vorbindŭ despre o bătălia între Ștefanŭ-Vodă Tomșa și Mircea-Vodă, ḑice, că «Cronicariĭ Leșescĭ» nimica nu scriŭ, ce numaĭ la Letopisețulŭ Moldovenescŭ se află acéstă poveste. In capulŭ din urmă, XXXII, vorbindŭ despre «venirea luĭ Petru Căzaculŭ în anulŭ 7101 (1 Sept. 1592—31 Aug. 1593), ḑice că «cronicarulŭ celŭ Leșescŭ de acestŭ Petru Căzaculŭ.. nimicŭ nu scrie» (l. c. pag. 208).

Aci se nasce întrebarea, pe carĭ din cronicariĭ Bielschi, pe tatălŭ orĭ pe fiulŭ, orĭ póte pe amêndouĭ 'ĭ-a folositŭ Grigoriŭ Urechĭe?

Cea de pe urmă edițiune din cronica luĭ Marcin Bielschi a apărutŭ în anulŭ 1564, ĭarŭ prelucrarea și continuarea eĭ până la 1586 de către Ióchim Bielschi în anulŭ 1597. Grigoriŭ Urechĭe însă 'șĭ-a compusŭ cronica sa după anulŭ 1645, prin urmare, elŭ le-a putută avea înainte și folosi pe amêndouĕ, dar în realitate elŭ nu s'a folositŭ de câtŭ numaĭ de cronica prelucrată și continuată de Ióchim Bielschi, și tipărită în anulŭ 1597. Despre acésta ne convingemŭ din o simplă comparare a testurilorŭ.

Pe Bielschi îlŭ citéză Grigoriŭ Urechĭe pentru întêiașĭ dată în cap. II. alŭ croniceĭ sale, unde vorbesce despre «Domnia feciorilorŭ luĭ Ștefanŭ-Vodă celuĭ d'întêiŭ», și ḑice, că cu tóte că «Letopisețulŭ nostru nimicŭ nu pomenesce despre feciorĭĭ luĭ Ștefanŭ-Vodă, elŭ totușĭ n'a lăsatŭ să nu însemne, «pentru că póte să fiă adevĕratŭ» că nu părtinesce cronicarulŭ Bielschi alorŭ sĕĭ, ce scrie poticala ce aŭ petrecutŭ Ștefanŭ-Vodă cu ajutorulŭ Leșilorŭ, de aŭ peritŭ cu toțiĭ.» (L. c. pag. 102).

Marcin Bielschi ne descrie acéstă poticală astŭ-felŭ (Ediț. 1564, pag. 375):

Látá 1359. Uciekl do Kázimierzá Stefan Woiewodzie Wałaski wypędzony od bráthá Piotrá młodszego o Woiewodztwo Wáłáskie, prosząc Krolá o pomoc przeciw brátu Piotrowi, postepuiąc Krolowi ołd y dań każdy rok. Stey przyczyny Kaźimierz wyprâwił do Wáłách rycerstwo (s)tych źiem, s Krakowskiey, Sędomierskiey, Lublińskiey, yz Ruśi,

Stefaná na Woewodstwo sadzáć, ktorzy kylko bitew małych snimi zwiedli y poraźiłi. A gdy ie w lás włudzili zá sobą, powálili wszytek lás ná nie, bo przed tym káźde drzewo spodćierali daley niź do połowice, á ták wálili iedno drzewo ná drugie iź sie samy drzewá ná nie obaleły, gdzie wiele ludzi zgineło, o ostatek primali kthore Káźimierz zwykupował. Ale Nawoy Tęczyński gdy o bronną ręką uszedł z bitwy, zsedł do Rzymá został duchownym, y był Dziekanem Krakowskim».

= «Anulŭ 1359. Fugindŭla Casimirŭ Stefan, Voivodulŭ Moldoviĭ, alungatŭ de frate-sĕŭ celŭ maĭ micŭ Petru, din domnia Moldoviĭ, a poftitŭ de la Craiŭ ajutoriŭ împrotiva frăţine-său Petru, juruindŭ Craiuluĭ supunere şi tributŭ în fiă-care anŭ. Din pricina acésta a trămisŭ Casimirŭ la Moldova boĭeriĭ din aceste ţinuturĭ : alŭ Cracovieĭ, alŭ Sendomiruluĭ, alŭ Lublinuluĭ, şi alŭ Rusieĭ, ca să aşeḑe pe Ştefan în domniă, carĭ (boerĭ) aŭ avutŭ cu dênşiĭ (cu Moldoveniĭ) câte-va micĭ încăerărĭ, şi 'ĭ-aŭ învinsŭ. Insă cândŭ aceştia 'ĭ-aŭ ademenitŭ după sine în codru, aŭ prăvălitŭ totŭ codrulŭ asupra lorŭ, pentru că maĭ înainte tăiaseră fiă-care copac maĭ multŭ de câtŭ pe jumĕtate, şi aşa aŭ prăvălitŭ unŭ copacŭ peste altulŭ, până ce eĭ înşişĭ s'aŭ năruitŭ asupra lorŭ, unde mulţĭ ómenĭ aŭ peritŭ, şi rĕmăşiţa a fostŭ prinsă, pe care a rescumpĕrat'o Casimirŭ. Dar Novoĭŭ Tencinschi, scăpândŭ din bătăliă cu mâna înarmată s'a dusŭ la Roma, s'a făcutŭ preutŭ şi a fostŭ decanŭ (protopopŭ) alŭ Cracovieĭ.» =

Iochim Bielschi scrie(1) despre acéstă întêmplare aşa : Po którym mniemam nastąpił Stefan, który zostawił dwu synów : Stefana i Piotra, a ci gdy się okolo państwa y sobą zgodzić nie mogli, uciekl się ten starszy Stefan do Kazimierza króla polskiego o pomoc przeciwko Piotrowi bratu młodszemu swemu (który za pomocą węgierską do państwa go uprzedził) obiecując bydź za to cyaszy wiecz nemi holdownikiem królom polskim i posłusznym tej koronie. Z tej tedy przyczyny Kazimierz posłał wojsko swe do Wołoch z tymże Stefanem, które tam weszło na początku miesiąca lipca, roku pańskie-

(1) Kronika Polska Marcina Bielskiego, Sanok, 1856, tom. I, pag. 405—406.

go 1359. Szczęściło sie naszym zprzodku dobrze, abowiem kilka utarczek wygranych mieli, i przetoż Wołosza więcej dać bitwy niechciała, ale przed nimi ustępowała; a gdy je w las włudziła za sobą, który zowią Ploniny, powaliła wszystek las na nie, bo przedtem każde drzewo spodcierali dalej niż do połowice, a tak walili jedno drzewo na drugie, iż się same drzewa na nie obalały, gdzie wiele ludzie zgnineło a ostatek poimali, które Kazimierz zwykupował, jako Zbigniewa Oleśnickiego, herbu Dębno, który herb urósł z herbu Habdank; abowiem tego herbu pannę pojął był Demrot Tatarzyn, któremu gdy się okrzcił, przydano krzyż, i od tegoż Demrota Dębnem ten herb podobno nazwano, abo jeśliże też tej panny Dębno zamek było. Nawój Tęczynski, Andrzeja Tęczyńskiege wojewody krak. syn, uszedł jakoś i prosto z tamtąd mając de Rryma drogę obiecaną szedł i księdzem tam został, był potem dzickanem krakowskim, tam jaco Miechovita pisze, acz Kromer pisze, ze go poimono. W tej porażce stracili naszy trzy chorągwie ziemskie : krakowską sendomierską i lwowską, i dziewięć szlacheckich, jako : Toporów, z których jedna była tego Nawoja Tęczyńskiego, Leliwów, Lisów, Rawiców, Gryfów, Srzeniawów, Habdanków, Półkozów i Strzemieńczyków.»

=După care, socot, că a urmat Stefan, care a lăsatŭ doĭ fecioriĭ: pre Ștefan și pe Petru, și pentru că nu se puteaŭ învoi între sine pentru domniă, aŭ fugitŭ celŭ maĭ mare, Ștefanŭ, la Casimir, craĭulŭ Leșescŭ, pentru ajutorŭ înprotiva luĭ Petru a frateluĭ sĕŭ maĭ micŭ care cu ajutorŭ de la Ungurĭ 'ĭ-a fostŭ apucatŭ maĭ întêiŭ domnia), făgăduindŭ pentru acésta că va fi pe veciă vasalŭ craĭlorŭ Leșescĭ, și ascultătorŭ de acéstă corónă. Decĭ din acéstă pricină a trămisŭ Casimir cu acestŭ Ștefanŭ óstea sa la Moldova, care a intratŭ acolo la începutulŭ luneĭ luĭ Iuliŭ, anulŭ Domnuluĭ 1359. Le mergea la aĭ noștri dintru întêiŭ cu norocŭ bine, pentru că câștigaseră câte-va încăerărĭ, și de aceea Româniĭ nu maĭ vrură să stee la bătăliă, ci se retrăgeaŭ înaintea lorŭ; și cândŭ 'ĭ-aŭ amăgitŭ după sine în codrulŭ care se chiămă Plonina, aŭ surpatŭ toțĭ copacĭĭ asupra lorŭ, fiind-că maĭ nainte aŭ fostŭ tăĭatŭ pre fiă-care copac maĭ bine de câtŭ până la jumĕtate, și așa aŭ împinsŭ unŭ copacŭ

asupra altuĭa, până ce copaciĭ singurĭ se năruiră asupra lorŭ, unde mulţĭ ómenĭ aŭ peritŭ şi rĕmăşiţa aŭ prins'o, pe care Casimirŭ a rĕscumpĕrat'o precumŭ pe Zbigniev Olesniţchi cu marca nobilitară Dembno, care marcă se trage de la marca Habdanc; fiind-că pe o fată cu acéstă marcă a luat'o în căsătoriă Demrot Tătarulŭ, căreia după ce s'aŭ încreştinatŭ acesta, 'ĭ-aŭ adausŭ o cruce, şi de la Demrotŭ încóce póte că se chĭamă acéstă marcă Dembno, saŭ ear póte că castelulŭ acesteĭ fete a fostŭ Dembno. Navuĭŭ Tencinschi, feciorulŭ luĭ Andreiŭ Tencinschi, voivodulŭ Cracăuluĭ, a scăpatŭ óreşicumŭ, şi de aicĭ, fiind-că juruise o călătoriă la Roma, s'a dusŭ dreptŭ într'acolo, şi s'a făcutŭ acolo preutŭ, apoĭ a fostŭ decanŭ (prim-părinte) alŭ Cracăuluĭ, precumŭ scrie Miechovita, însă Cromer scrie că 'l-aŭ fostŭ prinsŭ. Intr'acéstă poticală aŭ perdutŭ aĭ noştri treĭ stégurĭ ţinutale : alŭ Cracăuluĭ, alŭ Sendomiruluĭ şi alŭ Liovuluĭ, şi nouĕ (9) stégurĭ boerescĭ, precumŭ alŭ celorŭ cu marca nobilitară : Toporŭ dintre carĭ unulŭ a fostŭ alŭ luĭ Navuiŭ Tencinschi ; Leliva, Lisa, Raviciulŭ, Grifulŭ, Sreniava, Habdanc, Pulcoza şi Stremenciculŭ =

Eată aicĭ cumŭ ne istorisesce şi Grigoriŭ Urechĭe totŭ acéstă întêmplare ! Elŭ dice (1) :

«Acestŭ Ştefanŭ Vodă aŭ avutŭ douĭ feciorĭ, cumŭ s'aŭ pomenitŭ maĭ susŭ, pe Ştefanŭ şi pe Petru; carĭ după mórtea tătâne-sĕŭ pricindu-se pentru domniă, aŭ fugitŭ Ştefanŭ, fratele celŭ maĭ mare, la Casimirŭ, Craiulŭ Leşescŭ, pohtindŭ ajutoriŭ împotriva frăţine-sĕŭ luĭ Petru, şi să i se plece cu totă ţera. Ear Petru cu ajutorŭ de la Ungurĭ aŭ apucatŭ ţera. Vrêndŭ Casimirŭ, craiulŭ Leşescŭ, ca să dobîndéscă ţera, şi să fiă pe voia luĭ Ştefanŭ-Vodă, 'ĭ-aŭ datŭ óste, şi aŭ intratŭ în ţéră, în di întêiŭ a luĭ Iulie. Şi întêiŭ îĭ mergea cu norocŭ ; eară maĭ apoĭ 'ĭ-aŭ amăgitŭ aĭ noştriĭ de 'ĭ-aŭ băgatŭ la codru, fiindŭ copaciĭ înţinaţĭ pre lângă drumŭ, 'ĭ-aŭ surpatŭ asupra lorŭ, unde câţĭ n'aŭ peritŭ de copacĭ, 'ĭ-aŭ prinsŭ viĭ, pre carĭ maĭ apoĭ 'ĭ-aŭ rĕscumpĕratŭ craiulŭ Casimirŭ. Fost'aŭ între aceştĭ robĭ ómenĭ marĭ Zbignevŭ şi Tîncenschi, feciorulŭ Voevoduluĭ de Cracăŭ,

(1) Letop. Mold. ediţ. I t. I. pag. 100—101.

și treĭ stégurĭ a treĭ Voevodĭ, a Cracăuluĭ și a Sendomiruluĭ, și a Liovuluĭ, și nouĕ (9) stégurĭ boierescĭ.»

Din compararea acestorŭ treĭ citate ne convingemŭ 'nteiŭ, că Ioachim Bielschi n'a copiatŭ numaĭ, ci că a prelucratŭ cu desăvĕrșire cronica tătâne-sĕŭ, și alŭ doilea, că Grigoriŭ Urechĭe la compusulŭ cronicеĭ sale nu s'a folositŭ de cronica luĭ Marcinŭ Bielschi, tatălŭ, ci numaĭ de a luĭ Ioachimŭ Bielschi, luândŭ dintr'acésta aprópe cuvîntŭ din cuvîntŭ datele relative la Moldova, și trecĕndŭ cu vederea pe cele de interesŭ curatŭ leșescŭ, precumŭ este : deducerea marceĭ nobilitare a luĭ Zbignievŭ Olesnițchi ; citarea de către Ioachimŭ Bielschi a luĭ Miechovita și a luĭ Cromerŭ, și numirea acelorŭ 9 stégurĭ boierescĭ picate în mâna Românilorŭ. Intr'acéstă convingere ne întărimŭ fără strămutare, décă maĭ alăturămŭ încă și cele citate de Grigoriŭ Urechĭe la finea capuluĭ XXII, despre «ivirea luĭ Despotŭ Ereticulŭ» (1), și în capulŭ XXIII, despre domnia și tragica luĭ mórte cu corespundĕtórele pasage din cronica luĭ Ioachim Bielschi (2). Ba încă ce este maĭ multŭ, cronica luĭ Marcinŭ Bielschi, tatălŭ, de și în unele părțĭ ale sale ajunge până la anulŭ 1563, totușĭ cu nararea evenimentelorŭ petrecute în regatulŭ Poloniеĭ, printre carĭ țese și pe cele privitóre la Moldova, nu ajunge maĭ departe de câtŭ până la anulŭ 1553 (Edit. din 1564, fóia 425 pe a doua fêță). Despotŭ Vodă însă a domnitŭ după Ioachimŭ Bielschi și Grigoriŭ Urechĭe, din Noembre 1560 până în anulŭ 1563, într'unŭ timpŭ așa dară până la care nu ajungea cronica luĭ Marcinŭ Bielschi tatălŭ. Cu tóte acestea, Grigoriŭ Urechĭe și la acéstă domniă, ca și la începutulŭ cronicеĭ sale în capulŭ alŭ douilea, se provócă de maĭ multe orĭ *anume* totŭ la «Bielschi, cronicarulŭ Leșescŭ», de unde urméză că atâtŭ într'unŭ locŭ, câtŭ și în altulŭ. a avutŭ în vedere aceeașĭ cronică, acelașĭ autorŭ, adecă edițiunea din 1597 a cronicеĭ publicate de Ioachimŭ Bielschi sub numele tătâne-sĕŭ Marcinŭ.

Totŭ acésta resultă maĭ departe și din mărturisirea luĭ Simionŭ

(1) Letop. Mold. ediț. I. t. I. pg. 178, 181—183.
(2) Kronika Polska Marcina Bielskiego. Sanok, 1856, t. 2. pg. 1138—1140 și 1147—1149.

Dascălulŭ, care dice (1), că cronica luĭ Alesandru Gvagninŭ, pre care a tradus'o leşesce Marcinŭ Paşcovschi, este «isvodită maĭ de nainte vreme», de câtŭ cronica luĭ Bielschi. Şi într'adevĕrŭ cronica latinéscă a luĭ Alesandru Gvagninŭ a fostŭ tipărită în anulŭ 1578, pe cândŭ a luĭ Ioachimŭ Bielschi abia în anulŭ 1597.

4. *«Marţinŭ Paşcovschi».*

Despre Marcinŭ Paşcovschi scimŭ (2) atâta că a trăitŭ în jumĕtatea a doua a seculuļuĭ alŭ 16-lea şi în jumĕtatea d'intêiŭ a seculuļuĭ alŭ 17-lea; că a fostŭ «scriitorŭ de versurĭ, trăindŭ din mila celorŭ puternicĭ», şi că sub ochiĭ luĭ Alesandru Gvagninŭ a tradusŭ leşesce şi a tipăritŭ în Cracovia, în anulŭ 1611, sub titlulŭ: «Kronika Sarmacyey Europeyskiey» opulŭ luĭ M. Striĭcovschi: «Sarmatiae Europaeae Descriptio», opŭ pe care 'l-a fostŭ publicatŭ Alesandru Gvagninŭ în anulŭ 1578, sub numele sĕŭ, după ce 'l-a fostŭ luatŭ pe nesciute de la M. Striĭcovschi. În traducerea sa, Marcin Paşcovschi a maĭ adausŭ unele altele lucrurĭ, între carĭ şi cele despre Moldova.

Acestŭ opŭ încă 'l-a folositŭ Grigoriŭ Urechĭe, căci elŭ ne citéză de la cap. XXIII înainte pre *«cronicarulŭ Marcinŭ Paşcovschi»* pe nume de optŭ orĭ, adecă în cap. XXIII de cincĭ orĭ (l. c. 180; 181; 182 şi 183), în cap. XXIV o dată (l. c. pg. 185), şi în cap. XXVII de doue orĭ (l. c. pg. 190 şi 192).

5. Grigoriŭ Urechĭe se maĭ provócă în cap. XIII (l. c. pag. 148) la *«cronicele cele Leşescĭ»;* în cap. XXIII (l. c. pg. 179) la *«isvodulŭ amîndurorŭ cronicarilorŭ Leşescĭ»;* la *«cronicariĭ ceĭ Leşescĭ»* (l. c. pg. 179) şi la *«cronicariĭ Leşescĭ»* (l. c. pg. 182); şi în cap. XXIV iarŭ la *«cronicariĭ Leşescĭ»* (l. c. pg. 186).

Sub aceste denumirĭ generale n'a înţelesŭ Grigoriŭ Urechĭe de cât numaĭ cronica luĭ Ioachimŭ Bielschi, şi cronica «descrierea Sarmaţieĭ Europene» tradusă de Marcinŭ Paşcovschi. Acésta credemŭ că resultă neapĕratŭ din cap. XXIII, unde Grigoriŭ Urechĭe vorbesce maĭ întêiŭ «pentru isvodulŭ amĕndurorŭ cronicarilorŭ Leşescĭ, şi de

(1) Letop Mold. ediţ. I. t I. Apendics IX. pg. 55.

(2) Kuliczkowski Ad. l. c. pg. 150 — Wiszniewski M. l. c tom. 7. pg. 141, şi tom. 8. pg. 487.

tocmala loră despre Despotă Vodă», dicêndă că «cronicarii cei Leșescĭ spună maĭ deschisă și maĭ de ajunsă,... măcară că .. nu spuu amêndouĭ într'ună chipă», și apoĭ îndată individualiséză pe acești «cronicarĭ Leșescĭ», numindă pe unulă «*cronicariulă Marcină Pașcovschi*», éră pe cel-l'altă «*Bielschi cronicarulă Leșescă*».

Décă Grigoriă Urechĭe maĭ înainte de acésta o singură dată, în cap. XIII (l. c. pg. 148), ne maĭ amintesce de «cronicele cele Leșescĭ», nu o face acésta spre a scóte din ele nisce fapte, ci numaĭ spre a arĕta, că ele «nimică nu însémnă» despre rĕsboiulă luĭ Radulă Vodă din Ţéra Românéscă cu Bogdană Vodă din Moldova. Și într'adevĕră, nicĭ unulă din aceștĭ doĭ cronicarĭ, nicĭ Ioachimă Bielschi, nicĭ Marcină Pașcovschi, nu vorbesce nimică despre acestă rĕsboiă.

Că Grigoriă Urechĭe ară maĭ fi consultată și alţĭ cronicarĭ, saă cronice Leșescĭ, afară de Ioachimă Bielschi și de Marcină Pașcovschi, acésta n'amă puté-o afirma răzimaţĭ pe contestulă croniceĭ luĭ. De acéstă socotinţă a fostă și Mironă Costină care, numindă «istoricii Leșescĭ, carĭ aă scrisă de lucrurile Moldoviĭ după ală doilea descălecată», dice (1) despre Marcină Pașcovschi și Bielschi, că «pe aceștĭ douĭ aă urmată rĕposatulă Urechĭe Vorniculă».

Ionă Neculcea încă dice (2), că Gregoriă Urechĭe a scrisă istoria Moldoviĭ până la Aronă Vodă «din istoriile a *doĭ* istoricĭ Leșescĭ», înţelegĕndă, după cum se vede, pre Ioachimă Bielschi și pe Marcină Pascovschi.

Ba ce este maĭ multă, dintr'o observare ce o face Simionă Dascălulă la copiarea croniceĭ luĭ Grigoriă Urechĭe, ară urma, că acesta nicĭ nu s'a folosită de Marcină Pașcovschi. Simionă Dascălulă dice (3) adecă, că Grigoriă Urechĭe, «vrêndă să arĕte acéstă poveste a luĭ Despotă maĭ deschisă și maĭ adevĕrată, de câtă «Letopisețulă ţĕriĭ», s'a ţinută de cronicarulă Leșescă Bielschi, éră elă, adecă Simionă Dascălulă, vrêndă cu adevĕrată să pótă dovedi acestă lucru, maĭ a-

(1) Letop. Mold. ediţ. I. t. I. pg. 6.
(2) Letop. Mold. ediţ. I. t. II. pg. 195.
(3) Letop. Mold. ediţ. I. t. I. Apendics IX. pg. 55.

lesŭ și maĭ deschisŭ, pentru Despotŭ Vodă de câtŭ Grigoriŭ Urechĭe, a cercatŭ și elŭ la cronice, și *a aflatŭ cronica* compusă latinesce de Alesandru Gvagninŭ maĭ dinainte de I. Bielschi, și *tradusă* apoĭ *leșesce de Marcinŭ Pascovschi,* și *că dintr'acésta a luatŭ cele ce le scrie despre Despotŭ Vodă.*

Din acéstă povestire a luĭ Simionŭ Dascălulŭ urméză, după cum ni se pare, că Simionŭ Dascălulŭ vrea să ḑică, că Grigoriŭ Urechĭe numaĭ pe Ioachimŭ Bielschi 'l-a folositŭ, nu și pe Marcinŭ Pașcovschi; și tocmaĭ acolo, în acelŭ capŭ o ḑice acésta, unde Grigoriŭ Urechĭe, după testulŭ publicatŭ de M. Cogălnĭceanu, citéză pe Marcinŭ Pașcovschi chiarŭ de cincĭ orĭ. Óre aceste citațiunĭ și confruntărĭ între Ioachimŭ Bielschi și Marcinŭ Pașcovschi să nu fiă ele opera luĭ Simionŭ Dascălulŭ, o întercalare a luĭ în cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe, atâtŭ aicĭ la domnia luĭ Vasiliŭ Eraclide Dospotulŭ, câtŭ și maĭ pe urmă la cele-l-alte domniĭ? Nu ne încumătămŭ a ne pronunța definitivŭ în privința acésta, cu atâta maĭ vîrtosŭ pentru că M. Cogălniceanulŭ ne asecuréză în «Preféța» de la a doua edițiune(1), că cronica luĭ Urechĭe... este scósă de pe unŭ manuscrisŭ, care, décă nu este originalulŭ, dară este netăgăduitŭ *cea d'ínteiŭ,* saŭ *una din cele d'înteiŭ copie* ale cronicel luĭ Urechĭe, *compilată de Mironŭ Costinŭ!* Manuscrisulŭ acesta numéră o vechime de celŭ puținŭ două sute de anĭ! Din acéstă declarare a luĭ M. Cogălniceanul urméză, că cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe nu este publicată *după vre o copiă făcută și adausă de Simionŭ Dascălulŭ,* ci de pe alta *compilată* de unŭ contimpuranŭ alŭ acestuĭa, *de Mironŭ Costinŭ;* că așa dară afirmarea nedréptă a luĭ Simionŭ Dascălulŭ, că Grigoriŭ Urechĭe n'ar fi întrebuințatŭ pe Marcinŭ Pascovschi, arŭ fi de înțelesŭ așa, nu că Grigoriŭ Urechĭe nu s'arŭ fi fostŭ folositŭ de locŭ de cronica luĭ Marcinŭ Pașcovschi, ci numaĭ că elŭ nu a luatŭ în cronica sa tóte pe largŭ, câte și cumŭ le scrie Marcinŭ Pașcovschi despre domnia luĭ Vasiliŭ Eraclide Despotulŭ.

Orĭ cumŭ va sta lucrulŭ în realitate în privința cestiuniĭ atinse

(1) Cronicele Românieĭ, tom. I. Bucurescĭ, 1872, pg. XVII.

aci, atâta rĕmâne, după convingerea nóstră, fără de nicĭ o îndoială, că cu tóte publicaţiunile şi asigurările de până acumŭ, noĭ suntemŭ încă fórte departe de a avea autentificate şi bine stabilite testurile cronicelorŭ nóstre cunoscute până astădĭ!

6. Între capulŭ alŭ II[lea] unde citéză pe Bielschi, şi capul alŭ XXIII[lea] unde citéză pe Bielschi şi pe Marcinŭ Paşcovschi, Grigoriŭ Urechĭe maĭ citéză, însă fără anumire maĭ de aprópe, pe: «*Cronicarulŭ Leşescŭ*» de patru orĭ, şi anume în capetele VI. (l. c. pg. 110), X. (l c. pg. 116) şi XVIII (l. c. pg. 170 şi 171); pre «*Cronicarulŭ celŭ Leşescŭ*» de treĭ orĭ, în capetele XI şi XII (l. c. pg. 117; 119 şi 121); şi o singură dată pe «*Letopiseţulŭ Leşescŭ*», în cap. XII. (l. c. pg. 141). Din denominativele acestea, putemŭ conchide, că Grigoriŭ Urechĭe a avutŭ în vedere totŭ-d'a-una *pre unŭ anumitŭ* «Cronicarŭ, saŭ Letopiseţŭ Leşescŭ», dară din ele sîngure nu suntemŭ în stare a sci, la care din cronicariĭ Leşescĭ anume, la Bielschi orĭ la Marcinŭ Paşcovschi (décă s'a folositŭ şi de acesta), a cugetatŭ Grigoriŭ Urechĭe cândŭ s'a provocatŭ la cronicarulŭ şi la letopiseţulŭ Leşescŭ?

Décă considerămŭ că Grigoriŭ Urechĭe la începutulŭ cronicei sale, în cap. II. se provócă anume la Bielschi, numindu-lŭ «cronicariulŭ Leşescŭ», şi că de aicĭ înainte până la capulŭ alŭ XXIII[lea] esclusivŭ, afară de o singură dată în capulŭ alŭ XIII[lea] (l. c. pg. 148) unde vorbesce de «cronicele cele Leşescĭ», nu citéză isvorulŭ seŭ alt-felĭŭ, decîtŭ totŭ cu denominativulŭ generalŭ de «cronicarĭulŭ Leşescŭ», saŭ de «cronicarĭulŭ celŭ Leşescŭ», saŭ de «Letopiseţulŭ celŭ Leşescŭ», nevrêndŭ trebue să cugetămŭ la Bielschi, pentru că pre acesta maĭ întêĭŭ 'l-a citatŭ pre nume calificându'lŭ de «cronicarĭŭ Leşescŭ».

Décă acŭ acéstă considerare singură ne îndruméză la Bielschi, atuncĭ o simplă comparare a citatelorŭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe cu corĕspundĕtórele locurĭ din cronica luĭ Ioachimŭ Bielschi ne va curmá orĭ-ce îndoélă ce va maĭ fi rĕmasŭ în mintea nóstră.

Ne permiţêndu-ne spaţiulŭ spre a reproduce spre comparare tóte pasagele, vomŭ alege numaĭ douĕ, ear despre cele-l-alte vomŭ spune numaĭ unde se află.

Să luămŭ primulŭ locŭ din capulŭ al VI-lea, unde Grigoriŭ Ure-

chiĕ se provócă la «cronicarĭulŭ Leşescŭ», şi să-'lŭ comparămŭ cu cele ce ni le spune Ioachimŭ Bielschi în cronica sa.

Grigoriŭ Urechiĕ ḑice (l. c. pg. 110):

«Eară cronicarĭulŭ Leşescŭ scrie, că décă aŭ gonitŭ Ştefan Vodă pre Iliaşŭ Vodă, s'aŭ dusŭ Iliaşŭ Vodă la craĭulŭ Leşescŭ, la Vladislavŭ Iaghello (?!), şi aŭ poftitŭ ajutorĭŭ să-'lŭ ducă la domniă, şi să ĭ se plece tótă ţéra. Ce fără zăbavă de la frate-sĕŭ Ştefan Vodă aŭ venitŭ la craĭulŭ solĭ cu darurĭ, poftindu-'lŭ de pace, şi 'l-aŭ aflatŭ la Lănciţĭ, făgăduindŭ şi elŭ să fiă plecatŭ luĭ craĭŭ. Pentru care lucru măcarŭ că Iliaşŭ aŭ fostŭ ţiindŭ o soră a crăeseĭ Sofia, şi-'ĭ era craĭulŭ maĭ prietinŭ fiindu-ĭ cumnatŭ, ce sfatulŭ cunoscêndŭ pre Ştefanŭ Vodă că ĭ maĭ de folosŭ ţeriĭ, poftiră pe craĭŭ să-lŭ lase în pace, şi să li gĭure ca să li hie lorŭ cu credinţă, eară luĭ Ilĭaşŭ să-ĭ dea hrană, şi să aĭbă socotinţă, că vĕḑêndŭ Ştefanŭ Vodă că-ĭ la cinste, să se témă şi să ţĭĭă gĭurămêntulŭ. Ce luĭ Iliaşŭ Vodă nu-ĭ sosĭa pita luĭ craĭŭ, şi gîndí éră de domniă, şi aŭ vrutŭ să intre în ţéră. Ce 'l-aŭ prinsŭ craĭulŭ, şi 'l-aŭ datŭ la pază, în cetatea Sirégĭuluĭ, cu dómna şi cu tótă casa luĭ. Eară Ştefanŭ Vodă în Sucéva aŭ gĭuratŭ luĭ craĭŭ înaintea solilorŭ; maĭ apoĭ ca să arĕte slujbă, aŭ risipitŭ o sumă de Tătarĭ, carĭ aŭ fostŭ întratŭ la Podolia să prade şi la Braţlavŭ; şi o sumă viĭ 'ĭ-aŭ trimisŭ la craĭŭ, la Sfidrigheilŭ.

Ioachimŭ Bielschi scrie în privinţa acésta astŭ-felĭŭ (l. c. tom. I, pg. 623): ...Stefan... wypędził Heliasza, który się do króla uciekł i prosił, aby mu król do państwa jego własnego dopomógł, chcąc bydź wiernym i posłusznym, obyczajem zwykłym przodków swych, królom polskim. Potem też rychło od Stefana brata jego posłowie z upominkami niemałemi do króła do Lęczyce przyjechali, ofiarując się takież jako i brat bydź wiernym i posłusznym królowi, a prosząc, aby ojcowskich szkód wszystkich zapomniawszy, które mu czynił w Podolu, nań był łaskaw. Aczkolwiek tedy Heliasz rodzoną siostrę miał królowej Zofiej za sobą i król mu był życzliwszy a niz owemu, jako szwagrowi, jednak ze panowie baczyli bydź pożytecz niejszym r. p. Stefana: przeto królowi radzili, aby tego na województwie zachował i jeszcze mu dał Chocim, Ciekun i Chmielów te zamki,

odebrawszy od niego przysięgę, a Heliasza raczej opatrzył w Polsce majętnoscią słuszną, aby też i ów zawżdy się nań ogladając w swej powinnósci trwał. A wszakże gdy na tem Heliasz niechcia przestać i owszem myślił o tem, jakoby zasie do swego przyszedł, chciał z tąd zbieżeć do Wołoch, ale od Iana Czoly był posadzon, gdzie uczciwie dosyć był chowan i z żoną i z dziećmi. A Stefan w Soczawie tak, jako rzekł, przed posły przysięgę swą królowi oddał i do króla przyjechawszy hold czynić miał, skoroby król był w Rusi. A izby się tem lepiej królowi zachowal, Tatarów coś trochę urwał, którzy wtargnąć do Podola mieli, i Braćław wziąwszy pod Swidrygałłem królowi oddał».

=«Ștefanŭ a gonitŭ pre Iliașŭ, care 'șĭ-a luatŭ refugĭulŭ la craĭŭ și 'lŭ-a poftitŭ ca craĭulŭ să-'lŭ ajute (a venî) la domnia sa propriă, vrêndŭ a fi credincĭosŭ și plecatŭ crailorŭ Leșescĭ, după obiceĭulŭ de până acumŭ a năintașilorŭ seĭ. După acésta fără zăbavă de la frate-sĕŭ Ștefanŭ aŭ venitŭ la craĭulŭ la Lencițĭ solĭ cu darurĭ nu micĭ, oferindu-se ca și frate-sĕŭ să fiă credincĭosŭ și plecat craĭuluĭ, și poftindu-'lŭ ca să uite tóte daunele cîte tată-sĕŭ 'ĭ le-a făcutŭ în Podolia, și să-'ĭ fiă cu milă. Măcar că Iliașŭ avea de soțiă pe sora dréptă a craĭuluĭ, Sofia și-'ĭ erá craĭulŭ, ca cumnatŭ, maĭ prietinŭ decâtŭ celuĭa-l-altŭ, totușĭ boĭeriĭ, pentru că găsiră pre Ștefanŭ maĭ folositorĭŭ țĕriĭ (statuluĭ), sfătuiră pe craĭulŭ ca pre acesta să-'lŭ lase în domniă și încă să-'ĭ dee cetățile : Hotinulŭ, Ciecunulŭ și Hmilovulŭ, luândŭ maĭ întêiŭ de la dênsulŭ jurămêntulŭ ; eară luĭ Iliașŭ să-'ĭ dee maĭ bine o moșiă corĕspundĕtóre în Țéra Leșéscă, ca și acela (Ștefanŭ), privindŭ totŭ-una la acesta (Iliașŭ), să rĕmână pe lîngă îndatoririle sale. Însă neîndestulându-se Iliașŭ cu acésta și cugetândŭ totŭ-una, cumŭ arŭ puté ajunge la ale sale, voĭá să fugă de aicĭ la Moldova, dar fu prinsŭ de Ionŭ Cĭola, unde fu ținutŭ destulŭ de cu cuviință d'impreună cu dómnă-sa și cu copiiĭ seĭ. Eară Ștefanŭ a datŭ craĭuluĭ jurămêntulŭ sĕŭ înaintea solilorŭ în Sucéva așa după cumŭ făgăduise, și avea să se ducă și la craĭulŭ să-'ĭ depună omagĭulŭ sĕŭ îndată ce craĭulŭ va fi venitŭ în Țéra Ruséscă. Și ca să se recomande și maĭ bine craĭuluĭ, a bătutŭ

pre nisce Tătarĭ, carĭ voĭaŭ să intre în Podolia și răpindŭ și Bratislavulŭ de sub ascultarea luĭ Svidrigalŭ, 'l-a datŭ craĭuiuĭ îndărăptŭ.»

Alŭ doile pasagĭŭ ce-lŭ reproducemŭ spre comparare, îlŭ luămŭ din capulŭ alŭ X-lea, unde se vorbesce despre «domnia luĭ Alexandru Vodă, fecĭorulŭ luĭ Iliașŭ Vodă».

Aicĭa Grigoriŭ Urechĭe dice (l. c. pg. 113—114):

«Alexandru Vodă, décă aŭ fugitŭ în Țéra Leșéscă cu dómnă-sa și cu cuconiĭ sĕĭ, aŭ poftitŭ dela craĭŭ ajutorĭŭ, și aŭ trimisŭ craulŭ pre Iónŭ Sinavschi cu Țéra Rusésca, și aŭ împinsŭ pe Bogdanŭ Vodă, și aŭ apucatŭ Hodinulŭ, și Némțulŭ, și Sucéva, și aŭ aședatŭ pre Alexandru Vodă Domnŭ la scaunŭ. Eară Bogdanŭ fără zăbavă adunândŭ óste de pe unde aŭ pututŭ, aŭ venitŭ și aŭ scosŭ pre Alexandru Vodă din scaunŭ, și éră aŭ stătutŭ Bogdanŭ Vodă Domnŭ în scaunŭ. Decĭ Alexandru Vodă aŭ năzuitŭ la Leșĭ, și aŭ făcutŭ jalobă la craĭu pe Bogdanŭ Vodă. Eară Craĭulŭ aŭ făcutŭ sfatŭ ce va ace cu acéstă țéră mișcătóre și ne aședată? Sfătuĭá uniĭ de dicea, să scóță domniĭ, să nu-ĭ maĭ lase să hiă, și să puĭă gĭudețele sale, și să o împarță să o facă ținuturĭ. Éră alțiĭ diceá carĭ erá improtivă, că maĭ bine este a se apéra de Turcĭ de după păretele altuĭa, decîtŭ de după alŭ sĕŭ. Și așá aleseră pre Ozdrovotŭ și pre Conieṭpolschi, cu óste, pentru pohta a o samă de Moldovenĭ să ducă pre Alexandru Vodă la scaunŭ, carĭ aŭ scosŭ Voevodia Rusésca, și aŭ avutŭ și de Moldovenĭ glóte marĭ. Și décă aŭ intratŭ în Moldova cu treĭ oștĭ : Moldoveniĭ cu Domnulŭ lorŭ, cu Alexandru Vodă, și unŭ polcŭ de Podolienĭ cu Bucéțchi și altă parte de óste erá cu Conieṭpolschi, óstea aŭ trecutŭ Nistrulŭ la Hotinŭ, subt cetate ; că era cetatea Hotinulŭ pre mâna ómenilorŭ luĭ Alexandru Vodă. Éră Bogdanŭ Vodă era atunce la Lipovățŭ»...

Despre acéstă întîmplare Ioachimŭ Bielschi scrie așá (l. c. t. 2. pg. 708-709) : «Tychże czasów ozwał się drugi wołoski wojewoda Bogdan, bękart Alexandrów, przed którym syn Heliasza pierwszego, Alexander, z matką uciekł się do króla prosząc o pomoc przeciw niemu. Posłał tedy tam król Iana Sienieńskiego herbu Dębno, który ruszywszy ruskie ziemie wypędził Bogdana, pobrawszy te miasta:

342

Niemiec, Soczawę, Chocim, i Aleksandra posadził. Bogdan zasię zebrawszy łotrostwa górnego niemało wypędził Aleksandra, który zasię do króla przybieżał żalując się, co mu Bogdan wyrządił. Król tedy radził się, co by czynić z tą ziemicą niespokojną, jedni radzili wygnać wszystkie wojewody a ziemię wołoska osadzić swemi urzedniki i rozdzielić ją na powiaty, drudzy przeciw temu byli, mówiąc, iż lepiej za cudzą ścianą bronić się Turkom nizli nam samym. A tak byli tam posłani Piotr Odrowąż i Przedbór Koniecpolski z wojskiem na prośbę drugich Wołochów, aby Aleksandra wstawili na wołoskie województwo; którzy ruszywszy Ruś i ktemu Wolochów mając z sobą poczęści, weszli do wołoskiej ziemie trzemi wojski; nad Wołochy był Aleksander, nad Podolany Michał Buczački, a nad drugą Rusią i Polaki Odrowąż z Koniecpolskim Którzy przeszedłszy rzekę Niestr stanęli pod Chocimem zamkiem, który na Aleksandra trzymano, a Bogdan u Lipowca był z swem wojskiem»...

«Pe acele timpurĭ se anunță altŭ voĭevodŭ modovénŭ, Bogdanŭ unŭ fecĭorŭ fără de cununiă alŭ luĭ Alexandru, dinaintea căruĭa fecĭoruluĭ luĭ Iliașŭ celuĭ d'întêĭŭ, Alexandru, d'impreună cu maĭcă-sa 'șĭ-aŭ luatŭ refugĭulŭ la craĭŭ, poftindu-'lŭ de ajutoriŭ împrotiva luĭ. A trămisŭ dară într'acolo craĭulŭ pre Ion Sienienschi cu marca nobilitară Dembno, care, sculândŭ țera Ruséscă, a împinsŭ pe Bogdanŭ, apucândŭ aceste cetățĭ: Némțulŭ, Sucéva, Hotinulŭ și aŭ așeḑatŭ pre Alexandru. Eară Bogdanŭ, luândŭ adunătură nu puțină de prin munțĭ, aŭ scosŭ pre Alexandru, care ĭară-șĭ s'a dusŭ la craĭŭ, jăluindu-i-se ce 'ĭ-a făcutŭ Bogdanŭ. Craĭulŭ însă se sfătui, ce să facă cu acéstă țéră neliniscită; uniĭ sfătuĭaŭ să scóță pre toțĭ Domniĭ și Moldova să o ocupe cu funcționariĭ seĭ și să o împărțéscă în ținuturĭ; alțiĭ eraŭ în contra, ḑicêndŭ că este maĭ bine a se apěrá de Turcĭ de după păretele altuĭa, decîtŭ de după alŭ sěŭ propriŭ. Și așá fură trămișĭ într'acolo Petru Odrovonj și Predbur Chonietpolschi cu óste, pentru pofta unorŭ Moldovenĭ, ca să ducă pre Alexandru la domnia Moldoviĭ, carĭ, sculândŭ Țéra Rusécă și pe lîngă acésta avêndŭ cu sine și o parte de Moldovenĭ, se duseră la Moldova cu treĭ oștĭ: în capulŭ Moldovenilorŭ era Alexandru, în alŭ Podolienilorŭ Mihalŭ

Bucéţchi, şi în alŭ celor-a-l-alţĭ, Ruşĭ şi Leşĭ, Odrovonj cu Conieţpolschi. Carĭ, trecêndŭ rîulŭ Nistruluĭ, se aşeḑară sub cetatea Hotinuluĭ, care ţinea cu Alexandru, şi Bogdanŭ era cu óstea sa la Lipovĕţŭ»...

Din compararea acestorŭ douĕ pasage resultă fără de nicĭ o îndoélă, că dela capulŭ alŭ 6-lea pînă inclusivŭ la capulŭ alŭ 18-lea, pretutindene unde se provócă numaĭ purŭ şi simplu la «Cronicarĭulŭ Leşescŭ,» saŭ la «cronicarulŭ celŭ Leşescŭ,» saŭ la «Letopiseţulŭ Leşescŭ,» Grigoriŭ Urechĭe n'a avutŭ în vedere pe nimenĭ altulŭ de câtŭ numaĭ pe Ioachim Bielschi.

Maĭ departe, din considerarea că Grigoriŭ Urechĭe citéză pentru cea de pe urmă dată pre Bielschi în cap. XXIII (l. c. pg. 183), şi pre «Cronicariĭ Leşescĭ» în cap. XXIV (l. c. pg. 186), arŭ urma că de aicĭ înainte nu s'a maĭ folositŭ de cronica luĭ Ioachim Bielschi, ci numaĭ de cea tradusă şi adausă de Marcin Paşcovschi, pentru că numaĭ pre acesta îlŭ maĭ numesce încă de douĕ orĭ pre nume în capulŭ alŭ XXVI-lea (l. c. pg. 190 şi 192). Acéstă consecinţă însă s'arŭ puté verifica numaĭ prin o comparare consciinţiósă a testuluĭ cronniceĭ luĭ Grigoriŭ Urechĭe cu cele ce ni le spunŭ Ioachim Bielschi şi Marcin Paşcovschi în cronicele sale despre Moldova, comparare care nu suntemŭ în posiţiune de a o face în timpulŭ de féţă. Orĭ-cum va sta lucrulŭ în privinţa acésta, totuşĭ trebue să mărturisimŭ, că numaĭ pe Marcin Paşcovschi a pututŭ avé Grigoriŭ Urechĭe în vedere când a ḑisŭ în capulŭ din urmă, XXXII, (l. c. pg. 208), că «cronicarulŭ Leşescŭ» de venirea luĭ Petre Cazaculŭ în Moldova «nimicŭ nu scie,» pentru că acéstă venire a luĭ Petru Cazaculŭ în Moldova s'a întêmplatŭ înainte de a sosi Aronŭ Vodă în Iaşĭ cu a doua domniă, prin anulŭ 1592 (1), şi până pe timpulŭ acesta nu ajungea cronica luĭ Ioachim Bielschi cea tipărită în anulŭ 1597, ci numaĭ până la anulŭ 1586.

Decĭ, după citatele luĭ putemŭ afirma, că Grigoriŭ Urechĭe până în anulŭ 1564, pe lângă isvórele indigene ce le citéză, s'a ţinutŭ nu-

(1) Vedĭ continuarea cronniceĭ luĭ Ioachim Bielschi până la 1598, l. c. tom. 3, pg. 1680.

maĭ de cronica luĭ Ioachim Bielschi, éră de aicĭ înainte până la fine, e probabilŭ, că numaĭ de a luĭ Marcin Pașcovschi, de nu cum-va aceste citațiunĭ din urmă se vorŭ adeveri ca nisce intercalărĭ făcute de copistulŭ Simionŭ Dascălulŭ, după cum amŭ arĕtatŭ maĭ susŭ.

B.

Ce se atinge de isvórele indigene, scrise în țéră și folosite de Grigoriŭ Urechĭe, numĕrămŭ între ele următórele :

1. *Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ.*»

Grigoriŭ Urechĭe în contestulŭ croniceĭ sale, începĕndŭ de la capulŭ alŭ IV-lea și până inclusivŭ la capulŭ alŭ XII-lea, se provócă *de patru orĭ* la «*Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ*», și anume în cap. IV (l. c. pg. 103), în cap. VI (l. c. pg. 109), în cap. IX (l. c. pg. 113) și în cap. XII (l. c. pg. 124), opunĕndu-lŭ totŭ-d'a-una «Letopisețuluĭ nostru celuĭ Moldovenescŭ,» saŭ «Letopisețuluĭ nostru» ; *o dată* în cap. VI (l. c. pg. 111) la «*Letopisețulŭ Lătinescŭ*» opunĕndu-lŭ totŭ «Letopisețuluĭ nostru,» și în fine *o dată* la «*Cronicarulŭ Lătinescŭ,*» în cap. X (l. c. pg. 113), și de *douĕ orĭ* la «*Cronicarulŭ celŭ Lătinescŭ,*» opunĕndu-lŭ «Letopisețuluĭ Moldovenescŭ» și dicĕndŭ despre dĕnsulŭ, că aŭ scrie, aŭ nu scrie nimică, aŭ că scrie cam într'altŭ chipŭ.

De la finea capuluĭ alŭ XII-lea înainte, saŭ maĭ corectŭ, din Noemvre 1501 înainte și până la finea croniceĭ sale, Grigoriŭ Urechĭe nu maĭ citéză nicĭ pre «Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ,» nicĭ pre «Cronicarulŭ celŭ Lătinescŭ,» lucru care ne dovedesce că acestŭ isvorŭ saŭ că n'a mersŭ maĭ departe cu nararea evenimintelorŭ, saŭ că Grigoriŭ Urechĭe nu 'l-a maĭ folositŭ. Alternativa din urmă este maĭ puținŭ probabilă, căcĭ nu putemŭ presupune că Grigoriŭ Urechĭe, care până la scrisulŭ croniceĭ sale până în Noemvre 1501 s'a folositŭ cu atâta sîrguință de acestŭ «*Lătinescŭ*», de o dată să-lŭ fi părăsitŭ și să nu se maĭ fiă uĭtatŭ la dĕnsulŭ în partea ultimă a croniceĭ sale! De aceea credemŭ că acestŭ «Letopisețŭ» saŭ «Cronicarŭ Lătinescŭ» nu trecea cu nararea evenimintelorŭ preste anulŭ 1501, ci că cu-

prindea numaĭ restimpulŭ de la Dragoșŭ, saŭ celŭ puținŭ de la Alecsandru celŭ Bunŭ, la a căruia domniă pentru întâiașĭ dată îlŭ citéză Grigoriŭ Urechĭe, și până în Noemvre 1501.

Acestŭ isvorŭ Lătinescŭ avé însemnate pe scurtŭ și în modŭ lipsicĭosŭ evenimintele, pentru că Grigoriŭ Urechĭe dice de treĭ orĭ despre dênsulŭ că de cutare saŭ de cutare lucru «nimică nu scrie,» și într'unŭ locŭ maĭ adauge (l. c. cap. XII, pg. 118) că «încă și alte semne multe suntŭ carĭ nu le însemnéză, ĭară Letopisețulŭ nostru măcarŭ că scrie maĭ pe scurtŭ, însă le însemnéză tóte.»

La Polonĭ și la Ungurĭ nu era îndatinată calcularea anilorŭ, de la zidirea lumiĭ, ci numaĭ de la Cristosŭ. Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ însă avé însemnațĭ aniĭ după computulŭ de la zidirea lumiĭ, căcĭ Grigoriŭ Urechĭe dice într'unŭ locŭ (l. c. cap. IV, pg. 103) că «Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ *scrie că aŭ fostŭ veleatulŭ 6921*, când aŭ stătutŭ... la domniă Alecsandru Vodă.» Acestŭ lucru ne face a crede că acestŭ Letopisețŭ Lătinescŭ a fostŭ scrisŭ în Moldova de către vre-unŭ Românŭ, saŭ de altŭ cineva, care era îndatinatŭ cu calcularea anilorŭ nu de la Cristosŭ, ci numaĭ *de la zidirea lumeĭ*. In acéstă credință ne întărimŭ și maĭ tare, décă considerămŭ că Grigoriŭ Urechĭe sémănă a nu fi sciutŭ cum să prefacă aniĭ de la Cristosŭ în anĭ de la zidirea lumiĭ, căcĭ elŭ următórea frasă din cronica luĭ Ioachim Bielschi : «które tam weszło na początku miesiąca lipca, *roku pańskiego 1359* (l. c. t. I, pg. 405) o traduce așa : «și aŭ intratŭ în țéră, în di întêiŭ a luĭ Julie,» fără de a pune și «anulŭ de la Cristosŭ 1359, se vede că numaĭ din simpla causă că nu 'l-a sciutŭ preface în anŭ de la zidirea lumiĭ.

Decĭ noĭ pre «Letopisețulŭ Lătinescŭ» îl trecemŭ între isvórele indigene, «*ale nóstre*,» folosite de Grigoriŭ Urechĭe.

Acum se nasce întrebarea, orĭ de «Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ» este identicŭ saŭ nu cu «Cronicarulŭ celŭ Lătinescŭ ?»

Décă considerămŭ că Grigoriŭ Urechĭe și la citarea cronicarilorŭ Leșescĭ Ioachim Bielschi și Marcin Pașcovschi, când nu-ĭ citéză pre nume, încă se provócă, cândŭ la «Cronicarulŭ celŭ Leșescŭ,» cândŭ la «Letopisețulŭ Leșescŭ,» cândŭ la «cronicele cele Leșescĭ,» saŭ la

«cronicariĭ Leşescĭ,» putemŭ presupune cu óre-care probabilitate, că şi aicĭ prin denominativele : «Letopisețulŭ celŭ Lătinescŭ» şi «Cronicarulŭ celŭ Lătinescŭ» n'a voitŭ să însemne douĕ isvóre diferite, ci pre unulŭ şi acelaşĭ isvorŭ, scrisŭ însă *lătinesce*. Acésta este însă numaĭ o curată presupunere din partea nóstră, fiindŭ-că simțimŭ greutatea obiecțiuniĭ ce ne-arŭ puté-o face cine-va, că adecă Grigoriŭ Urechĭe, de şi nu în contestulŭ, dar celŭ puținŭ în întroducerea cronicеĭ sale ne vorbesce şi de «*Letopisețe Lătinescĭ,*» va să dică de maĭ multe ce le-a folositŭ. La acéstă obiecțiune s'arŭ putea replica, că Grigoriŭ Urechĭe preciséză aicĭ obiectulŭ la care se reportaŭ acele «Letopisețe Lătinescĭ,» adecă la derivarea numeluĭ «Valahia» din «Flachia», şi că într'adevĕrŭ se află «Letopisețe Lătinescĭ» de pe timpurile acelea carĭ conțineaŭ astfelŭ de lucrurĭ, precum amŭ arĕtatŭ maĭ susŭ, pre când nu ne este cunoscutŭ nicĭ unŭ «Letopisețŭ», saŭ «Cronicariŭ Lătinescŭ», străinŭ, care s'arŭ fi fostŭ folositŭ de computarea anilorŭ de la zidirea lumiĭ precum s'a folositŭ «Letopisețulŭ», saŭ «Letopisețulŭ Lătinescŭ» citatŭ de Grigoriŭ Urechĭe în *contestulŭ* cronicеĭ sale.

2) «*Letopisețulŭ Nostru celŭ Moldovenescŭ*». «*Isvódele Nóstre*».

Isvórele numite până acum şi folosite de Grigoriŭ Urechĭe, aŭ fostŭ scrise unele lătinesce, ĭar altele leşesce. Pe lîngă acestea Grigoriŭ Urechĭe a maĭ avutŭ înaintea sa şi isvóre scrise românesce. Pre acestea le citéză cu multă religiositate, începêndŭ chĭarŭ din «Predoslovie» până cam spre finea cronicеĭ, până inclusivŭ în capulŭ XXIV^{lea}, opunêndu-le totdéuna când unuĭa când altuĭa din celelalte isvóre numite maĭ susŭ. Aceste isvóre românescĭ le întîmpinămŭ citate sub numirĭ generale :

a) de «*Letopisețulŭ Nostru*», de cincĭ orĭ : în «Predosloviă», pg. 95; în cap II. pg. 101 ; în cap VI. pg. 110 ; în cap. XII. pg. 118 şi 124;

b) de «*Letopisețulŭ Nostru celŭ Moldovenessŭ*», de dóue orĭ : în «Predosloviă» pg. 95 şi în cap IV. pg. 103 ;

c) de «*Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ*», de şése orĭ · în cap VI. pg. 108 ; în cap IX. pg. 113 ; în cap XI. pg, 116 ; în cap XII. pg. 141 ; în cap XVIII. pg. 170 şi în cap XXIII. pg. 182 ;

d) de *«Letopisețulŭ Moldovenescŭ»*, de șépte orĭ : în cap XI. pg. 116; în cap XII. pg. 118; 121 și 142; în cap XVIII. pg. 171; în cap XXIII. pg. 179 și în cap. XXIV. pg. 186;

e) de *«Unŭ Letopisețŭ Moldovenescŭ»*, odată în cap XIV. pg. 156;

f) de *«Cărțile și Isvódele Nóstre»*, odată în «Predosloviă», pg. 95; și

g) de *«Unele Isvódele Nóstre»*, odată în cap X. pg. 115.

O ochire răpede asupra acestorŭ numirĭ deșteptă în noĭ bănuĭala, că Grigoriŭ Urechĭe, prin ele, n'a înțelesŭ numaĭ *unŭ singurŭ* isvorŭ indigenŭ. Chĭar de amŭ admite, ceea ce și este maĭ multŭ de câtŭ probabilŭ, că prin numirile cele patru d'întêiŭ de *«Letopisețulŭ nostru»*, *«Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ»*, *«Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ»* și *«Letopisețulŭ Moldovenescŭ»*, Grigoriŭ Urechĭe a înțelesŭ pe unulŭ și acelașĭ isvorŭ, pre *unŭ singurŭ* «Letopisețŭ», scrisŭ românesce, totușĭ n'amŭ puté dice astfelŭ și despre isvórele însemnate prin cele treĭ numirĭ din urmă : de *«Unŭ Letopisețŭ Moldovenescŭ»*, de *«Cărțile și isvóde nóstre»* și de *«Unele isvódele nóstre»*. Este peste putință de a admite că prin aceste numirĭ Grigoriŭ Urechĭe a înțelesŭ pre *unulŭ și acelașĭ isvorŭ*, și încă *totŭ pre acela* pre care l'a destinsŭ cu vre-una din numirile cele patru d'întêiŭ (a,—b,)! Contestulŭ în care se află citate aceste isvóre, înțelesulŭ logicŭ, și forma gramaticală a cuvintelorŭ, ne constrîngŭ la acésta.

Este vederatŭ că Grigoriŭ Urechĭe la citatulŭ isvórelorŭ de sub *f* și *g*, dacă arŭ fi avutŭ aicĭ în vedere unŭ singurŭ și acelașĭ isvorŭ indigenŭ, de bună sémă că n'arŭ fi întrebuințatŭ *pluralulŭ*, dicêndŭ *«cărțile* și *isvódele nóstre»*, și *«unele isvódele nóstre»*, ci arŭ fi fostŭ întrebuințatŭ *singuralulŭ*, arŭ fi disŭ póte : *«cartea nóstră»*, și *«isvodulŭ nostru»*, saŭ altfelŭ cumva.

Asemenea trebue să dicemŭ, că Grigoriŭ Urechĭe décă arŭ fi avutŭ în vedere și s'arŭ fi și folositŭ numaĭ de unŭ singurŭ «Letopisețŭ Moldovenescŭ» și de unŭ singurŭ «isvodŭ alŭ nostru», de bună sémă că n'arŭ fi întrebuințatŭ înaintea numirilorŭ de sub e și g, numeralulŭ nedefinitŭ *«unŭ»* și *«unele»*, carĭ cu necesitate provócă în mintea nóstră antitesa de *altulŭ* și *altele*, prin urmare și ideea, că, pentru că aŭ esistatŭ *unele* isvóde ale nóstre» carĭ scrieaŭ ca

și cronicariulŭ Leșescŭ numaĭ maĭ pe scurtŭ», trebue neapĕratŭ să fiă esistatŭ și *altele* carĭ însă scrieaŭ saŭ maĭ pe largŭ de câtŭ cronicarĭulŭ Leșescŭ», saŭ chiar nimică; și ĭarășĭ, pentru că a fostŭ «*unŭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ», care scriea despre Stefanŭ Vodă celŭ tînĕrŭ, că l'aŭ otrăvitŭ Dómna sa, apoĭ neapĕratŭ trebue să cugetămŭ că a maĭ esistatŭ și «*altŭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ» care nu scriea acésta.

Decĭ, noĭ credemŭ că din cele spuse maĭ susŭ urméză cu evidență, că Grigoriŭ Urechĭe la compusulŭ cronicei sale s'a folositŭ nu numaĭ de unulŭ singurŭ, ci de maĭ multe «*Letopisețe Moldovenescĭ*», și de maĭ multe «*isvóde ale nóstre*».

Esistința maĭ multorŭ «isvóde ale nóstre», décă nu chĭarŭ și a maĭ multorŭ «Letopisețe Moldovenescĭ», ne-o atestă în modŭ nedubiosŭ continuatoriulŭ cronicei luĭ Grigoriŭ Urechĭe, *Mironŭ Costinŭ*. Acesta, vorbindŭ despre isvórele istorice de la alŭ douilea descălecatŭ încóce, ḑice (1) apriatŭ, că «*prin mŏnăstirĭ se păstréză viețile și annales domnilorŭ ctitorĭ, atâtŭ în Moldova câtŭ și în Țéra Românéscă.*»

De și după socotința nóstră, nu încape îndoĭală, că Grigoriŭ Urechĭe s'a folositŭ de *maĭ multe* cronicĭ indigene românescĭ, ce se aflaŭ în Moldova maĭ înainte de dînsulŭ, totușĭ din mărturisirile luĭ, din contestulŭ cronicei sale, noĭ celŭ puținŭ nu suntemŭ în stare să precisămŭ numĕrulŭ acestorŭ «Letopisețe Moldovenescĭ» și «isvóde ale nóstre». Asemenea nu putemŭ sci cu bună sémă nicĭ până unde ajungeaŭ acele «Letopisețe Moldovenescĭ» și isvóde ale nóstre. Considerândŭ însă că Grigoriŭ Urechĭe se provócă la «Letopisețulŭ Moldovenescŭ» cea de pe urmă dată în capulŭ alŭ XXIV[lea], în domnia luĭ Ștefanŭ Vodă Tomșa la anulŭ 7072 (1 Sept. 1563—31 Aug. 1564), că de la capulŭ alŭ XXV[lea], înainte până la fine (cap XXXII) nu maĭ citéză nicăirĭ nicĭ unŭ isvorŭ indigenŭ, românescŭ, cu vre una din numirile de maĭ susŭ de «Letopisețŭ Moldovenescŭ» și de «isvóde ale nóstre», amŭ puté conchide de aicĭ, că *isvórele românescĭ folosite de Grigoriŭ Urechĭe se fineaŭ cu domnia luĭ Ștefanŭ Tomșa, cam în anulŭ 1564.*

In contra acesteĭ conclusiunĭ ni se pare că stă întru câtŭ-va aceea ce ḑice Grigoriŭ Urechĭe la domnia luĭ Ion Vodă Armeanulŭ (Aprilŭ

(1) Hasdeŭ B. P. Archiva istor. a Rom. tom. I. p. II pg. 160.

1570—Iuniŭ 1574), (în cap XXVII, pg. 90). Aicĭ ne spune Grigoriŭ Urechĭe, că despre Ion Vodă Armeanulŭ «*uniĭ* ḑicŭ că aŭ fostŭ feciorŭ de Armeanŭ, *alţiĭ* ḑicŭ că a fostŭ fecĭorŭ unui Stefanŭ Vodă. Iar *Marcin Paşcovschi*, cronicariŭ Leşescŭ scrie că a fostŭ Ion Vodă de la Mazovia, din Ţéra Leşéscă.» (1) Sub *uniĭ* şi *alţiĭ* să nu presupunemŭ óre pre unulŭ din «Letopiseţele Moldovenescĭ» folosite de Gr. Urechĭe şi citate de atâtea orĭ?... Se póte! Dar acéstă putinţă nu ne luminéză întru nimica cestiunea.

De şi nu suntemŭ în stare a precisa, pe basa testuluĭ cronicei, până unde ajungeaŭ *tóte* «Letopiseţele Moldovenescĭ», şi «isvódele nóstre» folosite de Gr. Urechĭe, totuşĭ pentru *unulŭ* saŭ *dóue* din ele avemŭ ponderóse indiciĭ, cam până unde ajungeaŭ cu naratulŭ evenimentelorŭ.

Despre *unulŭ* ne spune însuşĭ Gr. Urechĭe în «Predosloviă» (l. c. pg. 95): «că Letopiseţulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ aşa scrie de pe scurtŭ, că nicĭ de viaţa Domnilorŭ, carĭ aŭ fostŭ, tótă cîrma, nu alege, necum lucrurile din lăuntru să alégă, şi *pescurtŭ scriindŭ* şi însemnândŭ de la începutŭ *până la domnia luĭ Petru Vodă Rareşŭ, şi s'aŭ stinsŭ;* că de *aice încóce n'aŭ maĭ scrisŭ nimenĭ.*»

Din acéstă mărturisire resultă fără îndoĭală treĭ lucrurĭ: 1) că Grigoriŭ Urechĭe, când a scrisŭ acéstă dechĭărare în «Predoslovia» cronicei sale, deşi cunoscea maĭ multe «*isvóde* ale nóstre», pre carĭ le cetise şi carĭ nu conţineaŭ póte de câtŭ numaĭ evenimentele din viaţa cutăruĭ saŭ cutăruĭ domnitorŭ şi ctitorŭ alŭ vre-uneĭ mŏnăstirĭ, — totuşĭ nu cunoscea maĭ multe *cronicĭ* formale, saŭ «Letopiseţe» indigene, de câtŭ numaĭ pre *unulŭ singurŭ*, pre «*Letopiseţulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ*»; — 2) că acestŭ «Letopiseţŭ» nu ajungea cu naratulŭ evenimentelorŭ decâtŭ numaĭ, *până la domnia Petru Vodă Rareşŭ, şi s'a stinsŭ;* — şi 3) că de aicĭ, adecă de la domnia luĭ Petru Rareşŭ încóce, *n'a maĭ scrisŭ nimene;* prin urmare, că nu maĭ esista nicĭ unŭ «Letopiseţŭ Moldovenescŭ» cunoscutŭ luĭ, în care să fiă fostŭ descrise evenimentele politice din ţéră şi de la Petru Rareşŭ încóce.

(1) Marcin Paşcovschi: Kronika Sármácyey Europeyskiey. edit. din 1611, pg. 151.

Acéstă mărturisire destulŭ de limpede din Predoslovie, Grigoriŭ Urechiă n'o rectifică nicăirĭ în contestulŭ cronicei sale. Cu tóte acestea, elŭ, și de la Petru Rareșŭ încóce, continuă a se maĭ provoca până în anulŭ 1564 încă de *cincĭ orĭ* la unŭ «*Letopisețŭ Moldovenescŭ*» : de dóue orĭ în chiar domnia luĭ Petru Rareșŭ (l. c. cap. XVIII. pg. 170 și 171); de dóue orĭ în domnia luĭ Vasiliŭ Eraclide Despotulŭ (l. c. cap XXIII. pg. 179 și 182), și odată în domnia luĭ Stefanŭ Tomșa (l. c. cap XXIV. pg. 186). Acéstă provocare la unŭ «Letopisețŭ Moldovenescŭ» și de la Petru Rareșŭ încóce, rĕstórnă cu desĕvêrșire cele mărturisite în «Predosloviă», și ne probéză : 1) saŭ că Grigoriŭ Urechĭe abĭa după ce 'șĭ-a scrisŭ «Predoslovia», și târḑiŭ, în decursulŭ compusuluĭ cronicei sale, a venitŭ la cunoscința și a maĭ *altuĭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ; — 2) saŭ că esistă în «Predosloviă» vre-o interpolare făcută de vre-unuiu din copiștiĭ cronicei.

Pentru alternativa d'întêiŭ militéză fórte multŭ maĭ alesŭ douĕ lucrurĭ :

a) După cum am arĕtatŭ maĭ susŭ, prin cuvintele : «scrie *unŭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ» însușĭ Grigoriŭ Urechĭe ne-a datŭ a înțelege că în decursulŭ compusuluĭ cronicei sale a maĭ căpĕtatŭ la mână și *altŭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ, saŭ chiar maĭ multe, carĭ însă nu scrieaŭ tóte pretutindene în acelașĭ modŭ. Aceste cuvinte le găsimŭ scrise tocmaĭ la finea domnieĭ luĭ Stefanŭ celuĭ Tînĕrŭ, năintașulŭ luĭ Petru Rareșŭ, până la a căruĭa domniă ne spune în «Predosloviă» că ajungea «Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ» ce'lŭ avé atuncĭ spre despusăcĭune. Ore acéstă împrejurare să nu ne facă pre noĭ a crede, că Grigoriŭ Urechĭe, ajungêndŭ cu compusulŭ cronicei sale până unde ajungea și «Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ ce-lŭ avé la îndămână când a scrisŭ «Predoslovia», a căutatŭ unŭ îndreptariŭ și pentru maĭ departe, și abia atuncĭ a aflatŭ încă *unŭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ, care ducea șirulŭ domnitorilorŭ multŭ maĭ departe de câtŭ celŭ ce-lŭ avusese ?

b) Grigoriŭ Urechĭe ne pare cănu caracteriséză ambele «Letopisețe totŭ în *acelașĭ* modŭ. Despre «Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ» ce 'lŭ-a avutŭ în vedere când a scrisŭ «Predoslovia», Grigoriŭ Ure-

chîe dice, că «așa scrie *de pe scurtŭ*, că nice de viéța Domnilorŭ carĭ aŭ fostŭ tótă cîrma nu alege, necumŭ lucrurile cele din lăuntru să alégă.... Iar scrisorile *străinilorŭ* scriŭ *pe largŭ* și *de ajunsŭ*», pre când pre «Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ», pre care îlŭ citéză în domnia luĭ Petru Rareșŭ și a luĭ Stefanŭ Tomșa, îlŭ caracteriséză cu totulŭ din contra. Elŭ dice (l. c. cap. XVIII. pg. 170 fi 171): «aceste povestĭ ce scriŭ de Petru Vodă Rareșŭ, că aŭ lăsatŭ scaunulŭ și aŭ pribegitŭ în Téra Unguréscă, și de multe novoĭ ce aŭ petrecutŭ acolo, și cum aŭ mersŭ la Țarigradŭ, și cum aŭ eșitŭ cu a dóua domniă în Moldova, *Cronicarĭulŭ Leşescŭ* de acestea *fórte pre scurtŭ scrie*, póte fi că n'aŭ sciutŭ de tóte. *Iar Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ de ajunsŭ şi deschisŭ tóte pre rîndŭ însemnéză;* pre care tóte décă le-amŭ luatŭ séma, le-amŭ socotitŭ a fi adevere, și pe care le-amŭ tocmitŭ careșĭ la locurile sale.» Și maĭ la vale adauge: «*Cronicarĭulŭ Leşescŭ* de acéstă pradă ce aŭ făcutŭ Petru Vodă maĭ pe urmă (în Ardélŭ) *nimică nu scrie,.... eară Letopisețulŭ Moldovenescŭ arétă adevĕratŭ că aŭ mersŭ Petru Vodă la Ungurĭ,... de aŭ prădatŭ şi aŭ arsŭ*, și cu nimenŭ unŭ rĕsboĭŭ n'aŭ avutŭ.» La domnia luĭ Stefanŭ Tomșa iarășĭ dice (l. c. cap. XXIV. pg, 186); «De acéstă poveste ce aŭ bătutŭ Tomșa pre Mircea Vodă, *Cronicariĭ Leşescĭ nimicŭ nu scriŭ, ce numaĭ la Letopisețulŭ celŭ Moldovenescŭ se află acéstă poveste.*»

Iată dar și «*unŭ* Letopisețŭ Moldovenescŭ» care «scriea de» lucrurile cele din lăuntru «ale Moldoviĭ multŭ maĭ pe largŭ» și maĭ «de ajunsŭ» decâtŭ cronicariĭ *Leşescĭ*, adecă decâtŭ, «străiniĭ»!

Pentru acéstă alternativă se pronunță și erudițulŭ B. P. Hajdĕŭ. Punêndŭ (1) «cronica Putnénă față cu analele luĭ Urechîe», învĕțatulŭ nostru demonstră nu numaĭ esistența și folosirea de către Urechîe a maĭ multorŭ «Letopisețe» și «isvóde» indigene românescĭ, ci încă se încércă a și precisa chîar, carĭ anume aŭ putută fi acele «Letopisețe» și «isvóde.» Conclusiunea la care ajunge după o minuțiósă analisă, este următórea:

I. Urechîe cunoscu cronica Putnénă, sub numele de «Letopisețŭ

(1) Hajdĕŭ B. P. Archiva istorică Rom. t. 3. pg. 22—28.

Moldovenescŭ» celŭ puţinŭ în *treĭ* redacţiunĭ diferite: 1⁰ până la Petru Rareşŭ; 2⁰ până la prima domniă a luĭ Alexandru Lăpuşnénulŭ; 3⁰ până la a dóua domniă a acestuĭ principe, saŭ chĭar ceva maĭ încóce.

II. Afară de cronica Putnénă, Urechĭe maĭ consultă maĭ multe alte fîntîne istorice curatŭ române, dintre carĭ, cele maĭ remarcabile şi maĭ lesne de constatatŭ suntŭ: 1⁰ o cronică moldovenéscă scrisă slavonesce, şi cuprindêndŭ intervalulŭ dintre 1359—1504; 2⁰ o cronică scrisă românesce, relatândŭ evenemintele ocurse în spaţiulŭ de vro dóue-ḑecĭ saŭ treĭ-ḑecĭ de anĭ după mórtea luĭ Alexandru celŭ Bunŭ; 3⁰ unŭ memoriŭ despre desţerarea luĭ Petru Rareşŭ între 1538—1541, scrisŭ românesce în prima jumătate a anuluĭ 1541.»

Pentru alternativa *a dóua*, adecă pentru esistinţa uneĭ *interpolărĭ* în cuvintele luĭ Grigoriŭ Urechĭe din «Predosloviă», avemŭ maĭ multe argumente nu maĭ puţinŭ ponderóse de câtŭ cele pentru alternativa d'întêiă.

Demetriŭ Cantemirŭ, vorbindŭ despre isvórele îndigene carĭ scriŭ despre descalecatulŭ alŭ doile, ḑice (1): «Eară den hroniculŭ moldovenescŭ întêiŭ ḑicemŭ, că mare jale ni este, căcĭ *hroniculŭ, carele aŭ fostŭ scrisŭ maĭ dinainte de hroniculŭ luĭ Urechĭe Vorniculŭ*, şi a luĭ Misailŭ Măzaculŭ, *să aflămŭ nicĭ cum n'amŭ pututŭ*. Eară precumŭ celŭ d'întêiŭ istoricŭ alŭ ţeriĭ Moldoviĭ să nu fiă fostŭ Urechĭe Vorniculŭ, singurŭ elŭ mărturisesce, de vreme ce în multe locurĭ pomenesce de hroniculŭ celŭ moldovenescŭ. Aşijderea Misailŭ şi Simionŭ vedese acelŭ hronicŭ, să-'lŭ fiă avutŭ la mână, căcĭ şi eĭ pomenescŭ de acelaşĭ hronicŭ. precum şi de a luĭ Urechĭe, şi *alesŭ Misailŭ Călugărulŭ anume însemnéză, precum acelŭ d'întêiŭ istoricŭ aŭ fostŭ însemnândŭ viéţa Domnilorŭ* dela Dragoşŭ Vodă *numaĭ până la Petru Vodă* **Şchiopulŭ.**»

Se scie că înainte de Mironŭ Costinŭ, continuatorĭulŭ şi adăugĕtorĭulŭ cronniceĭ luĭ Grigore Urechĭe, aŭ esistatŭ, celŭ puţinŭ, treĭ copiştĭ: Simionŭ Dascălulŭ, Misailŭ Călugărulŭ şi Eustratiŭ Logofĕtulŭ,

(1) Cantemirŭ D. Hroniculŭ vechimiĭ Româno-Moldovlahieĭ, t. 2. cartea X. pg. 376.

tustreĭ celebri prin nisce basne ce «în *Predoslovia* hronicului luĭ Urechĭe fără nicĭ o rușine a le amesteca aŭ îndrăsnitŭ», după cum se esprimă D. Cantemirŭ. Eĭ bine, unulŭ dintre aceștĭ copiștĭ, *Misailŭ Călugărulŭ*, apriatŭ ni spune, că *celŭ d'întêiŭ istoricŭ*, și prin urmare că «*Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ*», amintitŭ de Gr. Urechĭe în Predosloviă, și citatŭ adese orĭ în contestulŭ cronicеĭ sale, «aŭ fostŭ însemnândŭ viéța Domnilorŭ dela Dragoșŭ Vodă» nu numaĭ până la Petru *Rareșŭ și s'aŭ stinsŭ*, după cum stă *acum* în «Predosloviă», ci până la Petru Vodă *Șchiopulŭ;* adecă, «Letopisețulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ» nu ajungea cu însemnatulŭ evenimintelorŭ numaĭ până în Ianuariŭ 1527, ci până în Iuniŭ 1574, când ni spune cronica că a începutŭ a domni pentru întêĭa óră *Petru Șchiopulŭ.*

Acéstă spusă a luĭ Misailŭ Călugărulŭ capĕtă fórte multă tăriă prin fapta, că într'adevĕrŭ Gr. Urechĭe se provócă în *cronica* sa la unŭ «Letopisețŭ Moldovenescŭ», nu numaĭ până la domnia luĭ Petru Rareșŭ, ci și maĭ departe până în domnia luĭ Stefanŭ Tomșa în anulŭ 1564, adecă până aprópe de domnia luĭ *Petru Șchiopulŭ* ; amŭ puté ḑice că chĭar până la întêĭa domniă a luĭ Petru Șchiopulŭ, căcĭ Gr. Urechĭe, în domniea luĭ Ion Arménulŭ, a năintașuluĭ luĭ Petru Șchopulŭ, se provócă la «*uniĭ*» și la «*alțiĭ*», pre carĭ îĭ opune cronicarĭuluĭ Leșescŭ Marcin Pașcovschi. Acestĭ «*uniĭ*» și «*alțiĭ*» potŭ fi *Letopisețele Moldovenescĭ* ce ĭ-aŭ statŭ la despusĕcĭune, și carĭ, într'acestŭ casŭ, într'adevĕrŭ că ar fi ajunsŭ până la «Petru Vodă Șchiopulŭ și s'aŭ stinsŭ.»

Obiecțiunea că sub acestĭ «*uniĭ*» și «*alțiĭ*» s'arŭ puté înțelege și *tradițiunea,* nu ni-arŭ păré pré fundată, maĭ alesŭ décă considerămŭ, că ḑisele acestorŭ «*uniĭ*» și «*alțiĭ*» sîntŭ opuse ḑiselorŭ luĭ Marcinŭ Pașcovschi. Acéstă comparare este justificată și la loculŭ sĕŭ, numaĭ décă admitemŭ că acestĭ «*uniĭ*» și «*alțiĭ*» aŭ fostŭ de asemenea scriitorĭ de cronice ca și Marcin Pașcovschi.

Cumcă esistă întercalărĭ și chĭar interpolărĭ în testulŭ *de astăḑĭ* alŭ cronicеĭ luĭ Gr. Urechĭe, despre acésta, noĭ celŭ puținŭ, nu ne îndoimŭ. Unŭ casŭ de felulŭ acesta amŭ constatatŭ în trecĕtŭ maĭ susŭ sub VII. Nr. 5. Maĭ cunóscemŭ și altŭ casŭ destulŭ de remar-

cabilŭ, pre care ni-'lŭ procură D. Cantemirŭ sub autoritatea sa. Elŭ ni spune (1) că *«eşirea luĭ Dragoşŭ Vodă o pune Urechĭe Vorniculŭ în hroniculŭ seŭ la anulŭ de la Adamŭ 6821*, care este de la Hristosŭ 1313, adecă cu 23 de anĭ maĭ pre urmă de câtŭ Radulŭ Vodă, şi cu 39 maĭ pre urmă de câtŭ Domnulŭ luĭ Grigoraşŭ.» În testulŭ cronicei luĭ Gr. Urechĭe însă, aşa după cum este elŭ publicatŭ de M. Cogălnicénulŭ, stă pusŭ *«începutulŭ* Domnilorŭ ţěriĭ Moldoviĭ» în *anulŭ 6867*, ear nu în anulŭ 6821, după cum sta, totŭ în acéstă cronică, pe timpulŭ luĭ D. Cantemirŭ.

Esistinţa înterpolărilorŭ în testulŭ de astădĭ alŭ cronicei luĭ Gr. Urechĭe fiindŭ, în genere, constatată şi necontestabilă, noĭ suntemŭ dispuşĭ a admite de adevěrată spusa luĭ Misailŭ Călugărulŭ, şi a crede, că «Letopiseţulŭ nostru celŭ Moldovenescŭ» ce a esistatŭ înainte de cronica luĭ Gr. Urechĭe, şi pre care l'a folositŭ elŭ chĭar d'intru începutŭ, a ajunsŭ cu naratulŭ evenemintelorŭ nu până la domnia luĭ Petru *Rareşŭ*, după cum se credea până acum, ci *până* la întêĭa domniă a luĭ Petru *Şchipulŭ*, şi s'a stinsŭ, şi că abĭa de la acéstă domniă încóce «n'a maĭ scrisŭ nimene nimică» până la Gr. Urechĭe; că aşa dară Gr. Urechĭe de la sine, iar nu pe basa vre unuĭ «Letopiseţŭ Moldovenescŭ» a scrisŭ numaĭ capetele de la alŭ 28[lea] până înclusivŭ la alŭ 32[lea] din cronica sa, adecă numaĭ rěstimpulŭ din 25 Iuniŭ 1574 şi până în anulŭ 1594.

Cum că «Letopiseţulŭ» nostru celŭ vechĭŭ Moldovenescŭ a ajunsŭ cu naratulŭ evenemintelorŭ într'adevěrŭ până la întêĭa domniă a luĭ Petru Şchiopulŭ, ne maĭ îndică şi o frasă ce o aflămŭ tocmaĭ la finea domnieĭ luĭ Ion Arménulŭ Vorbindŭ autorulŭ aicĭ de mórtea luĭ Ion Arménulŭ, dice (l. c. cap. XXVII. pg. 196), că Turciĭ 'ĭ-ar fi fostŭ făgăduitŭ «cu jurămêntŭ că-ĭ vorŭ face pre voĭă de tóte *de ce scriŭ maĭ susŭ*, că aŭ pohtitŭ elŭ.» În «Predoslovia» cronicei, carea de bună sémă că a eşitŭ din péna luĭ Gr. Urechĭe, autorulŭ vorbesce despre sine în *întêĭa persónă singurată : «Eŭ* Grigorie Urechĭe... amŭ cetitŭ ; — Apucatu-m'amŭ *şi eŭ* a scriere ; — ce *eŭ* cum

(1) Hroniculŭ vechimiĭ Rmv. t. 2. cartea X. pg. 460.

amŭ aflatŭ, așa amŭ arĕtatŭ.» Aice încă-lŭ vedemŭ folosindu-se totŭ de întêĭa persónă ḑicêndŭ : «ce *scriŭ* maĭ susŭ.» Óre acésta să nu ni denóte că de aicĭ înainte Gr. Urechĭe a scrisŭ de la sine, fără basa vre unuĭ «Letopisețŭ Moldovenescŭ» maĭ vechĭŭ, cronica sa precum totŭ de la sine scrisese și «Predoslovia» eĭ?

3) *Tradițiunea.*

După cele precedente nu încape nicĭ o îndoélă, că Gr. Urechĭe ɐ luatŭ și tradițiunea într'ajutorĭŭ la compusulŭ cronicеĭ sale. Chĭar de amŭ admite ca deplinŭ constatatŭ, că «Letopisețulŭ nostru Moldovenescŭ» celŭ vechĭŭ a ajunsŭ într'adevĕrŭ până la întêĭa domniă a luĭ Petru Șchiopulŭ în anulŭ 1574, totușĭ n'amŭ puté admite că Gr. Urechĭe a fostŭ pe timpulŭ acesta într'o etale atâtŭ de matură, încâtŭ ca să-ĭ fi permisŭ a înțelege și a aprețui viéța socială de statŭ, a se ocupa din îndemnŭ propriŭ cu studiulŭ istoricŭ și însemna însușĭ evenemintele politice interne și externe ale patrieĭ sale. Spre a fi în stare a face unŭ lucru ca acesta, se cere o etate nu de 15 saŭ de 20 de anĭ, ci de maĭ mulțĭ. Pe la anulŭ 1574 însă, Gr. Urechĭe n'a pututŭ fi, după cum amŭ arĕtatŭ maĭ susŭ, de câtŭ abĭa de vr'o câțĭ-va anĭ, saŭ póte nicĭ nu era încă născutŭ pe atuncea. Decĭ, sub tóte împrejurările, elŭ trebue să fi scrisŭ ultimele capete ale cronicеĭ sale maĭ multŭ din *Tradițiune*, din spusa ómenilorŭ bĕtrânĭ, de câtŭ din esperiința sa propriă.

Dar nu numaĭ în ultimele capete ale cronicеĭ sale s'a folositŭ Grigoriŭ Urechĭe de tradițiune, ci și în cele precedente. Într'acestea maĭ alesŭ se cunósce tradițiunea. Fiindŭ timpurile acestea maĭ depărtate, nu s'aŭ pututŭ păstra din ele în memoria ómenilorŭ de câtŭ lucrurĭ străordinarie și miraculóse. Părêndu-ĭ acestea destulŭ de ponderóse, Grigoriŭ Urechĭe n'a voitŭ să le trécă cu vederea ca și ceĭ-alțĭ carĭ aŭ scrisŭ despre acele timpurĭ; însă ca consciinciosŭ istoricŭ ce era, elŭ și în aceste casurĭ n'a retăcutŭ isvorulŭ din care a scosŭ; totŭdeauna l'a însemnatŭ saŭ prin «*ḑicŭ*,» saŭ prin «*ḑicŭ uniĭ*». Dreptŭ dovédă despre acesta vomŭ cita aicĭ următórele treĭ locurĭ:

a) Vorbindŭ Grigoriŭ Urechĭe despre bătălia de la Rîmnicŭ, din 8 Iuliŭ 1481, dintre Stefan celŭ Mare și Țăpălușŭ Vodă, scrie așa: *Ḑicŭ uniĭ*

să se fiă arĕtatŭ luĭ Stefan Vodă sântulŭ mucenicŭ Procopie umblândŭ de-asupra rĕsboiuluĭ călare și întrarmatŭ, ca unŭ vitézŭ, fiindŭ într'ajutoriŭ luĭ Stefanŭ Vodă, și dând vîlhă oștiĭ sale. Este de credutŭ acestŭ cuvêntŭ, că décă s'a întorsŭ Stefan Vodă cu tótă óstea sa,.... aŭ ziditŭ biserică întru numele sântuluĭ mucenicŭ Procopie, la satŭ la Badeuțŭ, care trăesce și până astădĭ. (l. c. cp. XII. pg. 132).

b) Intr'altŭ locŭ, după ce descrie bătălia de la codrulŭ Cosminuluĭ din anulŭ 1496, dintre Stefan cel Mare și regele Polonieĭ Albert Grigoriŭ Urechĭe érăși scrie: «*Dicŭ uniĭ*» să se fiă arĕtatŭ luĭ Stefan Vodă la acestŭ rĕsboiŭ Sântulŭ mucenicŭ Dimitrie călare și întrarmatŭ ca unŭ vitézŭ, dândŭ ajutoriŭ și vîlhă luĭ Stefan Vodă și oștiĭ luĭ. *Ce este de a și credere*, de vreme ce ĭ-aŭ ziditŭ biserică înfrumusețată. (l. c, cp. XII. pg. 140).

c) In fine, însemnândŭ mórtea luĭ Arbure Hatmanulŭ, Grigoriŭ Urechĭe ne spune: «Iatr'acestașĭ an (1523) în luna luĭ Aprile, în cetatea Hărlăuluĭ, aŭ tăĭatŭ Stefan Vodă pe Arbore Hatmanulŭ, pre care *dicŭ* să-lŭ fiă aflatŭ în vicleniă. Earŭ lucru adevĕratŭ nu se scie.» (l. c. cap. XIV. pg. 154.).

Orĭ de s'a folositŭ Grigoriŭ Urechĭe de maĭ multe isvóre străne și indigene decâtŭ cele arĕtate maĭ susŭ, acésta noĭ celŭ puținŭ nu o scimŭ. Ceea ce scimŭ însă de bună sémă este, că Grigoriŭ Urechĭe nu ne citéză maĭ multe, și nicĭ nu ne îndegetéză măcar că ar fi maĭ întrebuințatŭ și altele. Din acéstă causă noĭ suntemŭ despușĭ a crede, că Grigoriŭ Urechĭe nu s'a folositŭ la compusulŭ croniceĭ sale de maĭ multe isvóre decîtŭ numaĭ de acelea, pre carĭ le-amŭ discutatŭ maĭ susŭ, și pre carĭ le și citéză în contestulŭ croniceĭ cu o scrupulositate neindătinată pe timpulŭ sĕŭ, și care îĭ înălță fórte susŭ meritulŭ ca cronicariŭ.

Cu tóte acestea eruditulŭ B. P. Hazdĕŭ se încércă a demustra că Grigoriŭ Urechĭe a maĭ cunoscutŭ și s'a și folositŭ chiar încă și de «o cronică redactată la începutulŭ seculuĭ al 16-lea de către unŭ Moldovénŭ, însă în limba *slavă*, dialectulŭ oficialŭ alŭ Românilorŭ în acea epocă, și care înșiră eveninentele, cu concisiune estremă, în-

cepêndŭ dela Dragoșŭ și până la mórtea luĭ Stefan celŭ Mare (1).»

Opiniunea sa șĭ-o radimă eruditulŭ B. P. Hasdĕŭ *numaĭ* pe identitatea *șiruluĭ* domnitorilorŭ din cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe și din citata cronicuță, șĭ-a *durateĭ* domnieĭ lorŭ. Dóuĕ cronicĭ însă, din diferite epoce, potŭ avea *șirulŭ* domnitorilorŭ și *durata* domnieĭ lorŭ *identice*, fără ca prin acéstă singură identitate să fimŭ în dreptŭ a a firmá cu securitate, că autorulŭ uneĭa din ele a trebuitŭ numaĭ de câtŭ să se fiă folositŭ de testulŭ celeĭa-alte. Șirulŭ domnitorilorŭ și aniĭ domnieĭ lorŭ chĭar trobue să nu diferéscă in nicĭ o cronică basată pe realitate. Numaĭ într'unŭ casŭ am putea admite ca deplinŭ convingêtorĭŭ argumêntulŭ identitățiĭ, atuncĭa adică, cândŭ amŭ găsi *aceleașĭ erorĭ* în *unele* cronice din diferite rĕstimpurĭ, érŭ în *altele* nu, atâtŭ în șirulŭ domnitorilorŭ și în aniĭ domnieĭ lorŭ, câtŭ și în alte amăruntŭrĭ. Intr'acestŭ casŭ astŭ-felŭ de erorĭ identice ne-arŭ îndreptăți într'adevĕrŭ a presupune cu totŭ adinsulŭ că autorĭulŭ croniceĭ maĭ tărdiă a avutŭ în vedere cronica anterióră și că s'a și folositŭ de dênsa, căcĭ almintrelea numaĭ cu anevoiă s'arŭ puté esplicá identitatea unorŭ erorĭ de felĭulŭ acesta în cronice din diferite rĕstimpurĭ. Erorĭ de acestea însă nu esistă în cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe și în cronicuța slăvénă-moldovenéscă. Acésta din urmă, după cum o cunóscemŭ noĭ, (2) afară de întroducere, carea singură cuprinde douĕ părți din treĭ din întregulŭ eĭ, nu conține maĭ nimică alta, decîtŭ șirulŭ domnitorilorŭ și aniĭ domnieĭ lorŭ. Puținele evenimentele ce se află însemnate într'ênsa, consună unele, érŭ altele nu cu cele însemnate în cronica luĭ Grigoriŭ Urechĭe. De s'arŭ fi fostŭ folositŭ Grigorie Urechĭe de acéstă cronicuță slăvénă-moldovenéscă, de bună sémă că arŭ fi citat'o undeva în cronica sa și arŭ fi și însemnatŭ orĭ-ce diferință, precum o face acésta și cu cele-l-alte isvóre ce le a întrebuințatŭ. Neamintind'o însă nicăirĭ, în contra datineĭ sale, noĭ celŭ puținŭ tragemŭ din acéstă tăcere conclusiunea, că Grigorie Urechĭe n'a avut'o nicăĭurea în vedere la compusulŭ croniceĭ sale.

(1) Hasdĕŭ B. P. Archiva istor. a. Rom. tom. 3. pag. 25—26.

(2) Полное собраніе русскихъ лѣтописей, изданное по... археографическою коммиссїею, tom. VII. St. Petroburg, 1856, pag. 256—259.

VIII.

INDICE

DE NUME PROPRIE DIN CRONICA LUĬ GRIGORIU URECHĬE.

Numĕrulŭ arabicŭ arétă pagina din «*Letopisețulŭ țĕriĭ Moldoviĭ*, publicate pentru *întéiașĭ* dată de M. Cogălniceanu, *Tom.* I. Iașĭ 1852»:

Pred.=Predoslovie
Desc. M.=Descălecatulŭ Moldoviĭ.
Cap.=Capulŭ...
Pg.=Pagina. .

La numele propriĭ aflate în *note* s'a pusŭ dupĕ numĕrulŭ pagini și numele autoruluĭ noteĭ, însemnândŭ:

M C.=Mironŭ Costinŭ;
N C.=Niculaĭŭ Costinŭ;
S D.=Simionŭ Dascălulŭ;
E L.=Eustratiŭ Logofĕtulŭ.

A

B.

C

D

Ḑ

E

F

G

H

I

J

L

M

N

O

P

R

S

Ş

T

Ţ

U

V

ERRATA

Pag.	*rândulŭ*	*în locŭ de*	*citesce*
290	5	afiă	află
291	13	ntêia	întâia
»	23	Grigoriu Nistur	Grigoriu și Nistur
293	27	acésta, a	acesta a
294	3	Românĭ	Romanĭ
»	nota(4)	pag. 336	pag. 536
295	12	mẹ́ḍiḍinală	mẹ́ḍăḍinală
296	14	»	»
297	Notele sunt a se îndrepta așa : (1) Hăsdĕŭ B. P. Archiva ist. a Rom. t. I. pag. 140—141; 74—75 și 123. (2) Letopisițile Moldoviĭ, ediț. I pag. 206—208.		
303	18	Iora	Jora
»	nota(4), a se îndrepta : și după pag. XXIV sub No. I, unde vorbesce despre manuscriptele întrebuințate.		
311	14	eât	cât
315	6	**deeum**	**decum**
318	10	saŭ l'arŭ	saŭ de l'arŭ
322	11	iară	iară de
325	17	ḍi e	ḍice
327	22	Flaccis	Flacciis
329	5	wickow	wiekow
»	6	swię tym	świętym
»	7	wypisáno	wypisána
»	»	Krákovie	Krákowie
»	30	Mold. pag	Mold. t. I pag.
»	nota(1)	Kuliczkowski ad l. c.	Kuliczkowski l. c.
»	nota(2)	tom 6	tom. 3
330	34	(s)tych	stych
331	1	Woewodstwo	Woiewodstwo
»	5	zginęlo	zginęło
»	6	zwykupowat	zwykupował
»	26	uciekl	uciekł
»	29	cyaszy	cziasy
»	»	wiecz semi	wiecznemi
332	3	ustępowata	ustępowała
»	8	urost	urosł
»	12	Tęczyńeskiege	Teczyńeskigo
»	13	de Rryma	do Rzyma
»	14	zostal	został
»	15	jaco	jako
»	»	poimono	poimeno
»	24	crae	(care

Pag.	*rândulŭ*	*în locŭ de*	*citesce*
339	23	uciecł	uciekł
»	24	prosit	prosił
»	»	cheac	chcąc
340	3	niechcia	niechciał
»	4	zasie	zasię
»	5	był posadzon	był poimanj przeto na zamku sieradzkim był posadzon
»	8	ezynić	czynić
341	16	ace	face
»	33	Alexandrów	Aleksandrów
»	34	Alexander	Aleksander
344	28	acestŭ	acestŭ izvorŭ
346	17	Letopiseţulŭ	Cronicarulŭ
347	19	(a,— b)	(a, — d)
348	31	*Ureohĭe*	*Urechĭe*
»	»	*ou*	*cu*
349	1	pg. 90	pg. 190
»	28	*domnia*	*domnia luĭ*
354	31	*sînguratŭ*	*sîngurală*
355	13	ca	ea
356	16	Iatr'acestașĭ	Într'acestașĭ
»	34	eveninentele	evenimentele
360 col. 2	9	120	121
» »	28	Balașŭ	Balas
361 col. 1	11	Bărrovschi	Bărnovschi
363 »	29	Cĭuhrub	Cĭuhrul
» »	31	Lomelnicul	homelnicul
» col. 2	21	Crăcăul	Cracăul
364 col. 1	16	Despot, C!	Despot (!)
» »	18	Vasilie	Vasilic
» »	20	Rizoanschi	Rizvanschi
» col. 2	21	Drislov	Dristov
365 col. 1	1	pg. 190	pg. 191
366 »	25	Vasilie	Vasilic
» »	32	Hîrca chetarĭul	Hîrca chelarĭul
» col. 2	10	Grodov	Grotov
» »	28	Humiad	Huniad